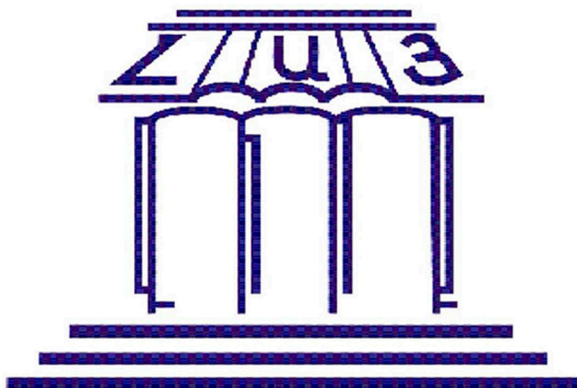

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

34

0-11

1931

05 FEB 2

Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ.
(ՄԵՆՇԵՎԻԿՆԵՐԻ)

Գ Ո Ր Ծ Ը

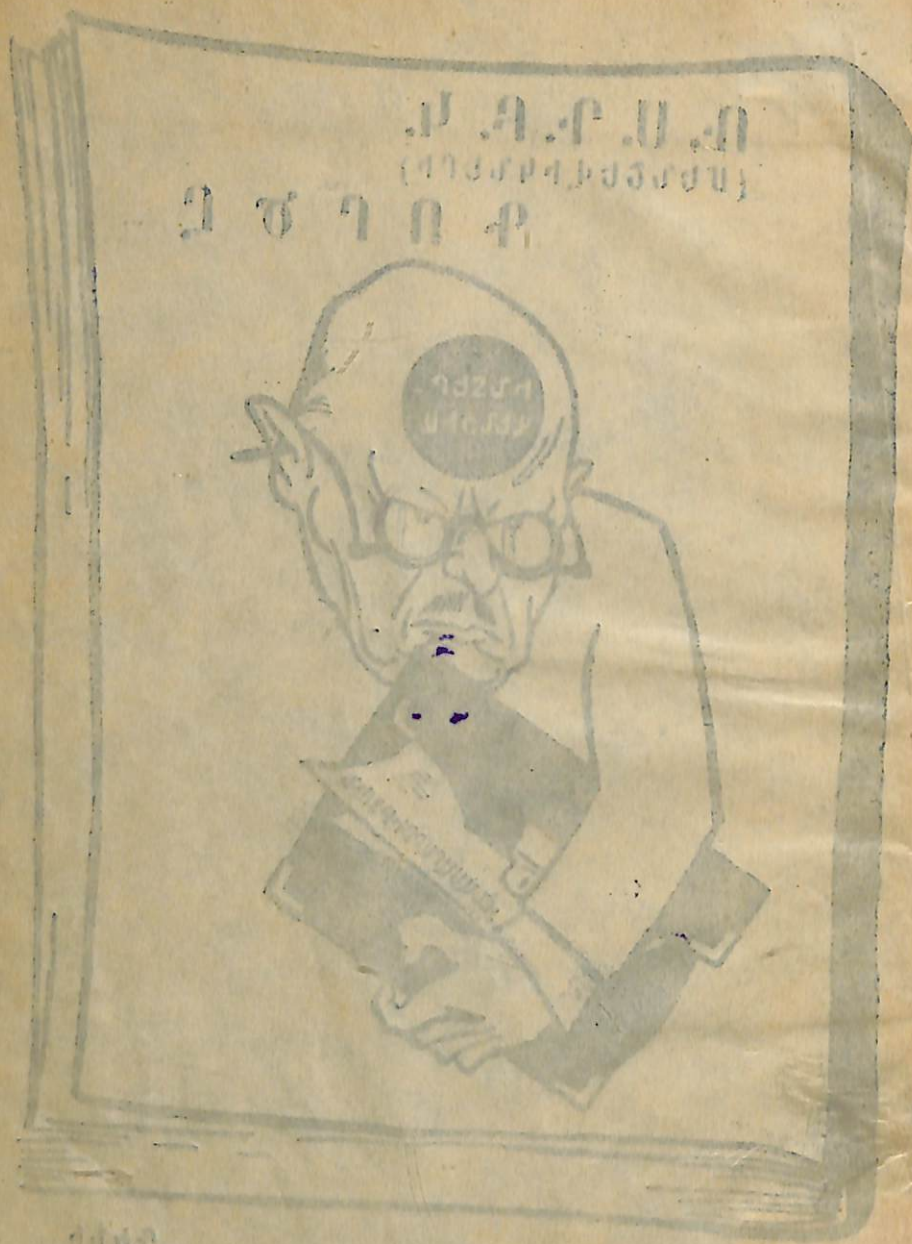
34
2-11

ԴԵՆԻ

ՊԵՏՆԱԳ

1931

ՅԵՐԵՎԱՆ

34
2. II

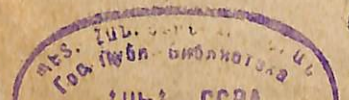
07 FEB 2010

Խ. Ա. Դ. Բ. Կ.
(ՄԵՆՇԵՎԻԿՆԵՐԻ)
Գ Ո Ր Ծ Ը

1469

1511
38

ՊԵՏԶՐԱՏ 1931
Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն

Պետերատի տպարան
Իրան. № 6303 (բ)
Հրատ. № 1516
Պատ. № 1903
Տիբ. 10.000

ՍԵՂԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

ԳՐԱԾԱՆԻ, ՅԵՐԻ, ԻԿՅԻԻ, ՍՈՒԽՆԱԿԻ ՅԵՎ ՈՒՐԻՑՆԵՐԻ ՄԵՆՈՅԻԿԱԿՆԵՆ
ՀԱՅԵՆԻՔԻ ՄԱՍԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ ԳՈՐԾԻ ՄԱՍԻՆ

«Արդյունաբերական կուսակցութեան» դատավարութեանը ամբողջ աշխարհի առաջ մերկացրեց ինտերվենցիայի այն ռեալ վաճառքը, վորի սպառնալիքի տակ և գտնվում ԽՍՀ Միութեանը և ամբողջ աշխարհի բանվոր դասակարգը: «Արդյունաբերական կուսակցութեան» դատավարութեանը միաժամանակ յերևան բերեց այդ հակահեղափոխական կուսակցութեան կապը նույնպիսի հակահեղափոխական այլ կազմակերպութեանների և չեմբապական չեմբաքների խմբերի և խմբերի և բուրժուազիայի հետ, վորը հետապնդում և նույն նպատակը՝ զինված ինտերվենցիան: Կուսակցների դասակարգային շահերը արտահայտող Զայանով-Կոնստանտինի հսերական կուսակցին խմբակը (աշխատավորական զբոսացիական կուսակցութեանը) նման կուսակցութեաններից մեկն էր: Այդ չեմբաքը հակահեղափոխական խմբավորումները՝ Ռամզիցի և Զայանով-Կոնստանտինի խմբակը, չհամարելով իրենց սոցիալիստական, նպատակ էլին դրել՝ ոտարեկրջա խմբերի և խմբերի բանգանների ներխուժման միջոցով վերականգնել ԽՍՀՄ-ում կապիտալիստական իրավակարգը:

Նույն նպատակն էր հետապնդում նաև Յ-րդ հակահեղափոխական կազմակերպութեանը՝ ռուսական մենշևիկական սոցիալ-դեմոկրատների խմբակը, վոր ղեկավարում էր Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. (մենշևիկների) կենտրոնական կոմիտեի, այսպես կոչված, «Մի-ութեանական բյուրոն»:

Նախկին մենշևիկական կազմակերպութեան բեկորներից քաղաքական գործունեության նորից վերադարձած առանձին մենշևիկներից բաղկացած այդ հակահեղափոխական կազմակերպու-

թյունը, վորը վերջնականապես ձևակերպվել է 1928 թվի սկզբ-
բում, վերականգնել եր իր հին կապերը արտասահմանի եմիգրանտ
մենչեիկների կենտրոնի հետ (Դաճի, Ս.բաճաճովի, Գաւփի
խմբակը), նույնպիսի քաղաքական կազմակերպչական և նյութա-
կան (զրամական միջոցներ ստանալու բնագավառում) անմիջա-
կան կապ եր հաստատել «Արդյունաբերական կուսակցութեան»,
ինչպես և Ձայաճովի խմբակի հետ, սակայն վերջինից նա տար-
բերվում եր նրանով, վոր շարունակում եր քողարկվել սոցիա-
լիստական ֆրազեոլոգիայով, շարունակում եր ձևի համար ան-
ջատվել ինտերվենտներից Այդ յերեք հակահեղափոխական խմբ-
բաժնորւմները միացել ելին հետևյալ պլատֆորմի շուրջը՝

ա) վերականգնել կապիտալիստական հարաբերութեանները
ԽՍՀՄ-ում, հակահեղափոխական հեղաշրջման միջոցով.

բ) հենվել ինտերվենցիայի վրա, վորպես խորհրդային իշ-
խանությունը հապալելու միակ հնարավոր և ամենակարգ ուղի.

գ) վնասարարութեան, վորպես հակահեղափոխական աշխա-
տանքի հիմնական մեթոդ ԽՍՀՄ-ի ներսում և կազմալուծող աշ-
խատանք բանակում.

դ) ստանալ նյութական միջոցներ միևնույն աղբյուրից՝
«Առևտրա-արդյունաբերական կոմիտեից».

զ) կազմակերպչական կապ հաստատել արեմտյան բուր-
ժուազիայի կառավարող և 2-րդ ինտերնացիոնալի ղեկավար շըր-
ջանների հետ:

Մենչեիկ սոցիալ-դեմոկրատների կողմից հակահեղափոխա-
կան կազմակերպութեանները՝ արդյունաբերական բուրժուա-
զիայի («Արդյունաբերական կուսակցութեան») և եսերական կու-
լակային խմբակի (Կոճառայեւ-Ձայաճով) հետ գաղափարական
կազմակերպչական անմիջական ըլով հաստատելու և այդ կազ-
մակերպութեաններին՝ միջադպիսի իմպերիալիստական ղինված
ուժով աշխարհիս առաջին պրոլետարական պետութեանը տապա-
լելու, սոցիալիստական հեղափոխութեանը խեղդելու սլատրաս-
տականութեան միջ յերևան յեկավ աշխարհի սոցիալ-դեմոկրա-
տիայի ամբողջ բուրժուական կուլթյունը, մի կուսակցութեան,
վորը շարունակում եր խոսքով ինտերվենցիայի ժխտելու յերկե-
րեսանի քաղաքականութեանը, իսկ գործնականում ակտիվ մաս-
նակցում եր ինտերվենցիայի նախ պատրաստմանը, արտասահ-
մանի իմպերիալիստական բուրժուազիայի և նրա դործակալների
հետ միասին ԽՍՀՄ ներսում:

ԽՍՀՄ Կենտգործկոմի նախագահութեանը 1931 թ. փետրե-
վարի 15-ի վորոշման համաձայն ՌՍՖՍՀ դատախազութեանը
ոռւսական մենչեիկների բուրժուական հակահեղափոխական
կենտրոնական կազմակերպութեան, այսպես կոչված «Ռ. Ս. Դ.
Բ. Կ. կենտրոնական կոմիտեի «Միութենական բյուրոյի» գործը
հանձնել է ԽՍՀՄ Գերագույն դատարանի Հատուկ ատյանի քըն-
նութեանը:

I.

ՄԵՆՇԵՎԻԿ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲՈՒՐՇՈՒՆՆԵՐԸ ՀՈՎՈՐՈՒՄԻՆ ԿՈՑՄԵՆԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ջախջախվելով քաղաքական բաց պայքարում, վոր քաղա-
քացիական կոմիտեի առաջին տարիներում մղում եր խորհրդային
իշխանութեան դեմ, այլ և ԽՍՀՄ մեջ սոցիալիստական շինարարու-
թեան հնարավորութեանը բացարձակապես և սկզբունքորեն
ժխտելով, Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեանը
հասել է մինչև այն դրութեան, վոր ծրագրում է վերականգնել
կապիտալիստական հարաբերութեանները: Այդ կուսակցութեանը
գեռ 1924 թ. հետեյալ կերպով եր ձևակերպում հիմնականում
իր ծրագրային և տակտիկական գրույթները՝ լույս ընծայած
«Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. պլատֆորմ»-ի մեջ:

Նկատի ունենալով, վոր «Ռուսաստանում արտադրական
հարաբերութեանները, շնորհիվ զարգացման որչեւիտի ընթացքի,
որ երի վրա վերափոխվում են կապիտալիստական հիմունքնե-
րով և բաշխչիկյան տնտեսավարութեան հետեանքով մասնավոր,
ինչպես ոռւսական, այնպես և ոտարերկրյա կապիտալը անխու-
սափելիորեն պիտի զրավի տնտեսական դի.քերը» («Պլատֆորմ»-ի
եջ 52), վոր ընդհանրապես «հասարակութեան իսկական սոցիա-
լիստական վերակառուցումն հնարավոր և պրոլետարիատի հա-
մար միայն դեմոկրատական պետական իրավարարքի շրջանակ-
ներում» (եջ 47), մենչեիկական պլատֆորմը պահանջում եր՝

ա) ներքաղաքական բնագավառում հանրապետական ղե-
մակրատական կարգեր, ընդունելով խորհրդային իրավակարգը,
վորպես անցողական շրջանի մի ձև, խորհուրդների «ազատ»
վերընտրութեանների հիմունքներով:

բ) արդյունաբերական բնագավառում պահել պետութեան
ձեռքում միայն մենաշնորհի բնույթ ունեցող ձեռնարկութեան-

ներքե և արդյունաբերութեան հիմնական ճյուղերում խոշորագույն ձեռնարկութեանները, մի պայմանով, «յիթե պետութեանը հնարավորութիւն ունի կառավարելու այդ ձեռնարկութեանները», իսկ մնացածները վերադարձնել նախկին տերերին:

գ) գյուղատնտեսութեան բնագավառում հողի փաստական ապագադաշնացում, «վերապահելով առանձին տնտեսներին իրավունք տնորինելու իրենց ոգտագործութեան տակ գտնվող հողերը, իսկ տեղական ինքնավարութեան մարմիններին նախապատվութեան իրավունք տալ ոտարվող հողը ձեռք բերելու», և

գ) առևտրի ապագադաշնացումն ներքին մասնավոր ազատ առևտրի հիմունքներով, միաժամանակ վերացնելով արտաքին առևտրի մենաշնորհը և սահմանելով նրա փոխարեն պետական կաբգավորման ու մաքսային տուրքերի սխտեմ:

Կապիտալիստական հարաբերութեաններին վերականգնման այդ վորաշ ծրագիրը մենշևիկյան սոցիալ-դեմոկրատիան քողարկում էր այն պատճառաբանութեամբ, վոր իբր թե ԽՍՀՄ-ում սոցիալիստական շինարարութեանը որչեկտիվորեն անհնարին և իրագործել և առաջարկում էր իրականացնել այդծրագիրը, մի կողմից «համաձայնութեան գալով բոլոր այն խմբակներին ու կազմակերպութեաններին հետ, վորոնք հաստատուն կերպով նըվիրված են հեղափոխութեան» («Պրատֆորմ», էջ 50), մյուս կողմից՝ բանվորներին մեջ ագիտացիա մղելու միջոցով, համախմբել իրենց դրոշի տակ բանվոր դասակարգի առաջավոր տարբերը և ամեն կերպ աջակցել բանվորական տարերային շարժման քաղաքական ձեակերպմանը և վերոյիշյալ «հերթական պահանջները» (էջ 47) բանվորների կողմից ըմբռնելուն:

Այդպես էր իր ծրագրային և տակտիկական դրուշները մենշևիկյան սոցիալ-դեմոկրատիան վորոշել 1924 թվին: Սակայն կյանքը տապալեց այդ բոլորը: Սոցիալիստական շինարարութեան հետեանքով ԽՍՀՄ տնտեսական զարգացումն ընթացավ ալ գծով հակառակ մենշևիկների նախագուշակումներին: Սոցիալիստական արդյունաբերութեան ընդհանուր արտադրութեան անումը, վորը հնգամյակի 3-րդ տարում լերկու անգամ գերադաշնում է մինչպատերազմյան արդյունաբերութեան արտադրութեանը, ինդուստրիայի նոր գիգանտների կառուցումը, միմիայն 1931 թ. ընթացքում արտադրութեանը 3 անգամ ավելացնելու վերաբերյալ ծրագիրը մինչպատերազմյան արդյունաբերութեան համեմատութեամբ, ժողովրդական տնտեսութեան ընդհանուր հաշվեկշիռի մեջ

մասնավոր, ինչպես ուսեակն, նուշնպես և ոտարերկրյա կապիտալի նշանակութեան իսպառ վերացումը,—անա ալդպես և ԽՍՀՄ բանվոր դասակարգը պատասխանել բուրժուական մենշևիկյան նախագուշակումներին արդյունաբերութեան վերաբերմամբ:

Կոտնտեսութեան շինարարութեան ու խորհտնտեսութեաններին վիթխորի անումը, գյուղատնտեսութեան ինդուստրացումն մեքինա-տրակտորային կաշանների միջոցով, հացահատիկային հիմնական շրջաններում գյուղացիական տնտեսութեանների ճընշող մեծամասնութեան կոլեկտիվացումը և այդ բաղային վրա կուլտիվութեանը վորպես դասակարգ լիկվիդացիայի լենթարկելը, անա այս և չքավոր-միջակ գյուղացիական մասսաներին պատասխանը մենշևիկներին բուրժուական մարգարեութեանը գյուղատնտեսութեան նկատմամբ:

Այս պայմաններում մենշևիկ սոցիալ-դեմոկրատներին ձեռն էր կամ ընդունել, վոր իրենց քաղաքական պլատֆորմը սխալ է և վերջ տալ խորհրդային իշխանութեան դեմ պայքարին, կամ ընդմիջա կապվել իմպերիալիստական բուրժուազիային հետ և ընդունել ԽՍՀՄ դեմ դինված ինտերվենցիային տեհքաժեղուշութեանը:

Մենշևիկյան սոցիալ-դեմոկրատիայի զարգացման պատմութեանը 1924—1930 թ. թ. ժամանակամիջոցում մի եվուլյուցիալ և «խաղաղ» սկզբունքներից դեպի դինված ապստամբութեանը և դինված ինտերվենցիայի անհրաժեշտութեանը:

Մենշևիկների կենտրոնական կոմիտեյի «Միութենական բլուրայի» կազմակերպութեանը, վորը քաղաքական ագիտացիային մեթոդներից անցել էր վնասարարութեան մեթոդներին և ինտերվենցիային նախապատրաստմանը, ալդ եվուլյուցիային բեկման մի մոմենտն էր հանդիսանում:

1901 թ. սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան անդամ, վորը իր կապերը չեր խզել մենշևիկական կուսակցութեան հետ և անմիջապես կապված էր նաև մենշևիկական կենտրոնին (Դաե-Սերամովիչ-Դաբի) և «Միութենական բլուրայի» հետ, հակահեղափոխական կազմակերպութեան ակտիվ գործիչ և մենշևիկներին գործով գառի արված քաղ. Իկովը հակահեղափոխական մենշևիկական նշված շրջանի աշխատանքի ալդեվուլյուցիային վորաշ հիմնական մեթոդների մասին հեակալ ցուցմունքն և տալիս՝

«1924—25 տարիները յես աքսորված եյի Ռւրալ և Տուլա. Մոսկովա վերադարձա 1928 թվին՝ համաձայն ամիս-

տիպի: Վերականգնելով այս չորս տարվա իմ բացակայու-
թյան ժամանակ կորցրած կապերս ու ծանոթություններս,
սկզբում լեւ միայն պարզեցի, վոր Մոսկվայում այդ տարի-
ների ընթացքում, չնայած վոր ձերբակալություններ և
պրաժախներ ելին անդի ունենում, այնուամենայնիվ գոր-
ծում եր անլեզակ կուսակցական մի խմբակ Տ. Ն. Կուզնե-
ցովի գլխավորությամբ: Այդ խմբակը մոտավորապես 1925
թվից սկսած արտասահմանյան Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. պատգամո-
վորության գործակալը կամ հավատարմետարն եր հանդի-
սանում: Խմբակն ստանում եր «Սոցիալիստիչեսկի վեստ-
նիկ», կապակցութուն ուներ արտասահմանի հետ, ուղար-
կում եր թղթակցություններ և այնտեղից կուսակցական և
այլ կարիքների համար դրամական միջոցներ ստանում: Երաժամանակ մեղադրյալ Իկովը և կազմակերպչական նսր
ձևերի հանդիպեց.

«Խմբակի անդամների պատմածից և «Սոցիալիստիչես-
կի վեստնիկի» ընթերցումից, վոր այն ժամանակ կանոնա-
վոր կերպով ստացվում եր Մոսկվայում, մոտավորապես
1929 թ. ինձ համար պարզվեց, վոր ընդհատակյանների,
բառիս նեղ իմաստով, և այլ մենչեիկների միջև, վորոնք
աշխատում եյին տնտեսական և պլանային հիմնարկներում
և հաճախ պատասխանատու պաշտոններ եյին վարում, կա
վորոշ մերձեցում և գործակցություն»:

Այդ լեզալ մենչեիկների և ընդհատակյա մենչեիկների կապը
այնքան ել «անմեղ» չեւ, ինչպես կարելի յեր յենթադրել:

«Սկզբում, շարունակում և Իկովը, լեւ պատկերացում
եյի ընդհատակյանների և մենչեիկ խորհրդային մասնաբե-
տների փոխհարաբերությունները, վորպես մի հարաբերու-
թյուն, վոր գոյութուն ունի մի կողմից անլեզալ ակտիվ
կազմակերպության, իսկ մյուս կողմից «լեզալ» սկզբունք-
ներով քողարկվող, բայց վերջնականապես չձևակերպված
այնպիսի մի կազմակերպության միջև, վորն ընդհատակ-
յաններին հաճախ այս կամ այն արժեքավոր ծառայություն-
ներն եր մատուցում:

Ինչքան դիտում ելի Մոսկվայի կյանքը և ծանոթա-
նում իրերի գրությանը, այնքան ինձ համար յղարկվում եր,
վոր «լեզալ» սկզբունքներով քողարկվողները ընդհատակ-
յանների դիմաց ավելի խոշոր ու ակտիվ դեր եյին կատա-

րում, նրանց ազդեցությունն անհամեմատ ավելի ուժեղ եր
և նրանց նպատակներն ավելի հեռու եյին գնում: Համե-
նայն դեպս, դրանց ուղիները խոշոր չափով տարբերվում
եյին վերջինների ուղիներից: Խորհրդային հիմնարկություն-
ների մեջ աշխատելը նպատակ ուներ զրավել յերկրի կո-
քերագույն տնտեսակա-ն կենտրոնները և ուղղություն
աւլ նրանց գործունեյության, «լեզալ» սկզբունքներով քո-
ղարկվողների կազմակերպների ու պլանների համեմատ:

Յեթե խոսել գլխավոր գործիչների, այն և՛ Գրոմեցի,
Գիցզբուրգի, Շեսերեի, Սակալովսկու, Սուխանովի մա-
սին... նրանց շուրջը կենտրոնացել ելին մեծ բանակու-
թյամբ համախոհներ, վորոնք թեպետ կազմակերպության
մեջ չեյին մտնում, բայց, շնորհիվ իրենց աշխատանքի
բնույթի և քաղաքական տրամադրությունների, գտնվում
եյին այդ անձանց ազդեցության տակ, կատարում և իրա-
գործում եյին նրանց դիրեկտիվները»:
Իկովի 1931 թ. 18 2 ցուցմունքը:

Երաժամանակ լեզալ խորհրդային մենչեիկների այդ խմբակը
անմիջական կապ եր հաստատել արտասահմանյան կենտրոնի հետ:
Իկովը ցույց և տալիս.—

«Ս. Ա. Ջեւեկաճիճի աքսորից 1928 թ. դարնանը
Մոսկվա վերադառնալը, վորը շատ մոտ եր կանգնած Գրո-
մեց Սուխանովի խմբակին և նամանավանդ հանդիպում-
ները և զրուցները կուսակցական աշխատանքների համար
արտասահմանից լեկած Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. կենտրոնական կո-
միտեի ներկայացուցիչ Բրոնցեյցե-Վալերիանովի հետ,
բացորոշ կերպով ապացուցում եյին «արտասահմանի» մեն-
չեիկների ընդհատակյա կազմակերպության և «Միութենա-
կան բյուրոյի» մեջ յեղած անմիջական կապը: Յեւ միայն
չեւ կարողանում ճիշտ վորոշել, թե արդյոք յերբ և ինչպես
և յեղել ձևականորեն կազմակերպված այդ կենտրոնը, վորը
կոչվում եր «Միութենական բյուրո», վորովհետև տեղեկու-
թյուն չունեյի (և առանձին կարիք ել չեյի գտնում) նրա
լրիվ կազմի մասին, վորքան վոր նիստերին չեյի մասնակի-
ցում: Դեպքերի միջոցով Բերլինից ստացված բանավոր գի-
րեկտիվն առաջարկում եր ինձ սերտ կապ հաստատել «Մի-
ութենական բյուրոյի» հետ, յեթե անհնարին և անձամբ
մտնել նրա մեջ»:

(Իկովի 1931 թ. 18/2 ցուցմունքը):

կազմակերպության արտաքին ձևերի փոփոխությունը պահանջում էր հիմնական փոփոխություն մտցնել և հին տակտիկայի մեջ: Քաղաքական պրոպագանդայի և ագիտացիայի փոխարեն առաջարկվում էին բոլորովին այլ մեթոդներ:

Եկովի ջուլյոյ և տալիս՝

«Միութենական բյուրոյի» գործունեության ամբողջ ընթացքում արտահայտված քաղաքական դժի նպատակն էր՝ կազմավորել լեռերի ժողովրդական տնտեսության կյանքը, վիժեցնել սոցիալիստական վերակառուցումը և ժամն կերպրթուլացնել նրա տեմպերը. այդ տակտիկայի իսկական աստաղը ինտերվենցիայի որիննտացիան էր՝ վորպես միայնակ հնարավոր ուղին ավելի ներքին և արտաքին քաղաքական պայմաններում և հասարակական ուժերի ավելի փոխաբարբուրությունների առկայությամբ ազատելու չեղիքը կոմկուսակցության զիկտատուրայից, միաժամանակ հնարավորություն տալով ուսական գեմոկրատիային ծավալել իր ուժերը քաղաքական ազատության և սոցիալիզմի համար պայքարելու գործում»:

(1931 թ. 18/11—ցուցմունքը):

Մյուս մեղադրյալների ցուցմունքները քայլ առ քայլ չերեվան են հանում նույն եվոլյուցիայի առանձին մոմենտները, կազմակերպչական բնույթ ունեցող առանձին ետապները, վեր անցել և մեշնիկյան հակահեղափոխական խմբակը մինչև նրա վերջնական ձևակերպումը, նաև պարզում են վստահարակատ ոչխատանքի մեթոդներն ու կոնկրետ ձևերը, բուրժուազիայի հակահեղափոխական խմբավորումների հետ քաղաքական բլոկ կազմելու ձևերը, ինչպես և այն դերը, վոր այդ եվոլյուցիայի մեջ կատարել և արտասահմանյան մենշեիկյան կենտրոնը, վորն իր հերթին կապված էր Չ. բդ ինտերնացիոնալի հետ. այս վերջինը միշտ համերաշխ գործել և մենշեիկների հետ, պրոլետարիատի զիկտատուրայի և կոմունիստական կուսակցության դեմ:

Պետրանկի վարչության նախկին անդամ, այժմ մենշեիկների գործով զատի տրված, Բաբիս Մարկովի, Բեռլայցի և մենշեիկների կազմակերպության առաջին մոմենտների մասին տալիս և հետևյալ ցուցմունքը.—

«Մկսած 1928 թ. ս. գ. զեկավար կենտրոնը իրեն «Միութենական բյուրո» չեր անվանում: «Միութենական բյուրոն» ուներ իր նախադասությունը, վորի մեջ մտնում

էին Շեքը, Գրոմանը, Գինգբուրգը, Շեկեթը, Մախանովը: Բացի այդ, «Միութենական բյուրոն» ուներ մի շարք հանձնաժողովներ՝ կազմակերպական, ֆինանսական և ծրագրային: Հավանական է, վոր գոյություն ունեյին և այլ հանձնաժողովներ, բայց նրանց մասին չես տեղեկություններ չունենալ»:

(1931 թ. 19/11—ցուցմունքը):

Հակահեղափոխական մենշեիկների կազմակերպությունների առաջին շրջանի զարգացման պատմության մասին, սկսած 1925 թ. մինչև 1928 թ. իվը, այսինքն մինչև «Միութենական բյուրո» կազմակերպվելը, ավելի մանրամասն ցուցմունք և տալիս մենշեիկների գծով զատի տրված Շեքը, վորը հին մենշեիկ էր և մենշեիկական խմբակների գլխավոր կազմակերպողն էր ԵՄՄ. ում:

Շեքը ցույց և տալիս.—

«Յես անցել եմ պետական ծառայության և աշխատել եմ մինչև նեպի սկիզբը Գլխատնակում: Այդ ժամանակ Ս. Ի. Յարասովի (Մարոզով) և Ռուսլանցիկի խմբակի կողմից առաջարկված էր չեղել ինձ մտնել «Էսեկուլես»-ի ապագա վարչության կազմի մեջ, վորը արհեստակցական կոպերացիայի մի տեսակն էր: Ինձ հույսնի չեր, վոր այդ գործը կազմակերպված էր մենշեիկների նախաձեռնությամբ և այդ խմբակը գլխավորում էր Յարասովը, վորը ապրում էր անիզալ անցադրով, իսկ իրականում Ս. Ի. Յարասովը նիկոլայ Գավրիլովիչ Մարոզովի էր: Իմ կուսակցական մենշեիկական աշխատանքի վերադառնալը փաստորեն պիտի հաշվել այն պահից, չերը ծառայության մատ: Պայքարը բլիշի ուրիշ բլիշների հետ իրագործում էր Մարոզովը: Նրանից չես լսել եյի, վոր Յենտրոսոյուզի հրահանգչական բաժնում գոյություն ունի կուսակցական բլիշ: Ուրիշ բլիշների մասին չես տեղեկություն չունենալ»:

Այդ շրջանում «Էսեկուլես»-ից դուրս կատարվող կուսակցական աշխատանքը նպատակ ուներ վերականգնել տպագրիչների մեջ մենշեիկական բլիշ: Հնգհատապետ բանվորական մենշեիկական բլիշներ կազմակերպելու գործը հաջողություն չունեցավ:

Մառայության անցնելով Պետրանկը, շարունակում էին կուսակցական աշխատանքը, սակայն սկիզբում նա նրպատափոր չեր, բայց և այնպես Պետրանկում ինձ հաջող-

վեց հիմք դնել կուսակցական մենչեիկական բլիշի, նամա-
նավանդ չեր վարչության կազմի մեջ մտալ **Բեռլացկին**։
Մյուս կողմից յես, ոգտազործելով այն կապերը, վոր ու-
նեը Պետրանկը ալ հիմնարկո թյունների հետ, միջոցներ ե-
յի ձեռք առնում, վորպեսզի ալդտեղ եւ բլիշներ կազմա-
կերպվեն։ Այլ հիմնարկությունների, իմ մասնակցությամբ
կազմակերպված, բլիշների անդամներից ինձ հայտնի չեն՝
Յենտրոսոյուզում—Պետուցիքը, Կլագիցեվը, Շվեյցերը, Ա-
սետրի Ժողովատում՝ Զալկինգը, Յակուբովիք, մյուսնե-
րին չեմ ճանաչում։ Գերթողտնտխորհում՝ Գիցգբուրգը,
Յակալովսկիք, մյուսներին չեմ ճանաչում։ Բլիշ կազմա-
կերպելու մասին յես բանակցել եմ Գիցգբուրգի հետ, կար-
չեմ 1925 թվին։ ԽՍՀՄ Պետպլանի բլիշը կազմակերպել ե
Գումանը, վորի հետ կապ եմ ունեցել, բայց այդ բլիշի
կազմի մասին յես տեղեկություն չունեյի։ Տեղերում Պետ-
բանկն իր ապարատի մեջ ուներ հետեյալ մենչեիկական
կազմակերպությունները։ Պետբանկի Նիժեգորոսկի գրա-
սենյակում իմ մասնակցությամբ կազմակերպվել ե բլիշ,
վորը ղեկավարում եր հին մենչեիկ, հնուց ինձ ծանոթ,
Վ. Պ. Բելլայեվսկին։ Այդ բլիշի մեջ, վորքան ինձ հայտնի չե,
մասնում եր հաշվապահ Դոբրինցիք, մյուսների ազգանուն-
ները չգիտեմ։ Բլիշի կազմը 10 հոգուց ավելի չեր։ Պետ-
բանկի Հաշտարխանի բաժանմունքում փոքրիկ բլիշ կար,
3-5 հոգի։ Պետբանկի Լենինգրադի ե Զիտայի ապարա-
տում գոյություն ունեցող մենչեիկական բլիշները մասին
յես լսել եմ **Բեռլացկուց**։ Այդ շրջանները նույնպես ղեկա-
վարում եր **Բեռլացկին**։

(1930 թ. 30 XI - ցուցմունքը)։

Արտասահմանյան Կենտկոմի հետ կապը ուժեղացնելու մա-
սին ավելի մանրամասն ցուցմունք ե տալիս **Շեքը**։

(1930 թ. 30 XI - ցուցմունքը)։

«Մինչև 1926 թ. արտասահմանյան ԿԿ-ի հետ կապը
պահպանվում եր գրագրության միջոցով, գաղազործվում
էին առանձին բանկերի գրասենյակների հասցեները ե
զբանց միջոցով ել յես դրություններ էյի ստանում ԿԿ-ից։
Կանոնադր գրագրության համար այդ կապը աչքքան ել
կայուն չեր, ուստի հարց ծագեց այն մասին, վոր ԿԿ-ի
ներկայացուցչությունը անհրաժեշտ ե փոխադրել Ռուսաս-

տան։ Յես խնդրել եյի **Բ. Մ. Բեռլացկուն** այդ հարցը
քննել Դաճի ե Սերամովիչի հետ։ **Բեռլացկին 1926 թ.**
չերկրորդ կիսում պիտի մեկներ Ամերիկա։ Վերադառնալով
Ամերիկայից, նա հայտնեց ինձ, վոր Բերլինում տեսակցու-
թյուն ե ունեցել Դաճի ե Սերամովիչի հետ ե նրանք
խնդրել են հայտնել, վոր ԿԿ-ի ներկայացուցչությունը
դրվում ե ինձ վրա։ Միաժամանակ նրանք հայտնեցին, վոր
ԿԿ-ն միանգամայն հավանություն ե տալիս գլուղատնտե-
սական կոոպերացիայի խմբակների հետ բլիշ կազմելու աշ-
խատանքն էլ, շատ դժգոհ ե կուսակցական աշխատանքի
տեմպերից ե անհրաժեշտ ե համարում ԽՍՀՄ Ժողովրդական
տնտեսության ղանադան ճյուղերում տարնել կազմաբուծող
աշխատանք, քանի վոր այս կամ այն հիմնարկության ղե-
կավար չըլաններում մենք բլիշներ ունենք։ Այս պատաս-
խանը միանգամայն զարմացրեց ինձ, քանի վոր կազմա-
բուծող գործողությունները մինչև այժմ մենչեիկների
ծրագրի մեջ չեյին մտնում։ Բայց այնուամենայնիվ յես վո-
րջեցի միանգամ ես ստուգել այդ հայտարարության ճշտու-
թյունը ե, ոգտվելով այն հանգամանքից, վոր **Վ. Պ. Պե-
տուցիքը** պիտի մեկի շարտասանման, ազդանշան տվի նրան
Դաճի հետ ծանոթանալու համար «Պյոտը Պետրովիչը ա-
ռողջ ե ե ամեն ինչ կարգին ե» ե խնդրեցի ղեկուցել «Յենտ-
րոսոյուզում» տարած աշխատանքների մասին (կուսակցա-
կան)։ Այդ ղեկավար տեղի յես ունեցել 1927 թ. աշնանը։ Ար-
տասահմանից վերադառնալով, **Պետուցիքը** հայտնեց ինձ,
վոր տեսակցություն ե ունեցել Դաճի հետ կաֆեյում ե
այդ հանդիպմանն աշակցել ե Բերլինի Յենտրոսոյուզի ներ-
կայացուցչության մեջ աշխատող **Շուրիգինը**։ **Պետուցիքը**
միջոցով ստացված Դաճի պատասխանը նույնպես դրական
եր։ Գործնական ցուցումներ տալու համար նա պետք ե
ինձ դիմել։ Այնուհետև մոտավորապես 1927 թ. վերջերից
յես հաստատուն կերպով սկսեցի համապատասխան դիրեկ-
տիվներ տալ ե ինքս ել իրաւործում ելի Պետբանկում յեղած
ժամանակս։

Ս կայն ԽՍՀՄ-ի ներսում մենչեիկական կազմակերպության
կենտրոնի վերջնական ձևակերպումը, Շեքի ցուցմունքի համա-
ձայն, տեղի յես ունեցել ավելի ուշ՝ 1928 թ. չերը արտասահմա-
նից վերադարձել եր Ա. Գ. Կ. անդամ **Յուրովսկին**, վորը բերել

եր իր հետ բանավոր ու գրավոր սանկցիա նման կենտրոն կազմակերպելու մասին: Շեքը նույն ցուցմունքի մեջ ասում է.

«Կենտկոմը կազմվեց Մոսկվայի հիմնական բջիջների ներկայացուցիչներից, այն է՝ Պետպլանի, ԳԺՏԽ-ի, ԽՍՀՄ Առօրյակոմատի և Պետբանկի: Բացի այդ կիրառվում էր նաև կոոպտացիայի սկզբունքը: Կենտկոմի վերջնական կազմը հետևյալն էր՝ Գրոման, Գրինգբուրգ, Ֆակուբովիչ, Զալկինգ, Ֆին-Ֆեննոսայեվսկի, Սակալովսկի և յես—Շերա: Կենտկոմը կազմելուց հետո իմ, վորպես Կենտկոմի ներկայացուցիչ ղեկավարեց վերացավ: Կենտկոմի ղեկավար կորիզը բաղկացած էր Գրոմանից, ինձնից—Շերից և սկզբում Գրինգբուրգից, վորին հետագայում 1929 թ. կեսից փոխառինեց Զալկինգը»:

(1930 թ. 30/XII—ցուցմունքը):

Այս առթիվ հարցաքննված Ֆուրովսկին 1930 թ. դեկտեմբերի 3 ին ցույց է տալիս.—

«Մոսկվայից Փարիզ գնալու ժամանակ յես մի քանի որով մնացի բերինում և այնտեղ ունեցա տեսակցություն պրոֆեսոր Վ. Վ. Լեոնովսկի հետ: Խոսակցությունից պարզվեց, վոր նա 1926 թ. կամ 1927 թ. սկզբից, ապրելով Բերլինում, հաղթվում էր սպիտակ եմիգրանտների, մասնավորապես մենչևիկներ՝ Շերանովիչի, Գալինի և, լեթև չեմ սխալվում, Դանի հետ: Մեկնելու նախորդակին Լեոնովսկի վր ինձ հարցրեց, կվերցնե՞մ յես արդյո՞ք նամակ Մոսկվայում Շերին հանձնելու համար, քանի վոր այդ նամակը փոստով չի կարելի ուղարկել, իսկ ներկայումս ել հարմար տոբի չկա: Յերը յես տվի իմ համաձայնությունս, մեկնելու օրը նա ինձ հանձնեց ծրարի մեջ մի նամակ առանց հասցեյի, ասելով, վոր այդ նամակը «Շերի և Գրոմանի քաղաքական բարեկամներիցն է»: Յես դառնում եյի, վոր նամակը արտասանմանյան մենչևիկական կենտրոնիցն է: Ծրարի անկյունում մատիտով նշանակելով «Վ. Վ.—Վ. Գ.», յես այս նամակը բերի Մոսկվա և հանձնեցի Շերին, լեթև չեմ սխալվում՝ Ֆինժուկովսկու, վերադառնալուցս մի քանի օրից հետո»:

(1930 թ. դեկտեմբերի 5 ի ցուցմունքը):

Վերջապես նույն առթիվ հարցաքննված Պետուցին ցույց է տալիս.—

«Մինչև «Միութենական բյուրո» կազմակերպելը և արտասանմանի հետ կապեր հաստատելը, ինձ հայտնի չեր, վար Ֆենտրոսոյուզում, ինչպես և Պետբանկում 1925 թվից գոյություն ունեն մենչևիկյան կազմակերպություններ: Վերջինիս մասին ինձ հայտնեց Շեքը 1926 թ.: Բացի այդ, նույն 1926 թվին կազմակերպվել է նախաձեռնող խմբակ՝ Շերի, Գրոմանի և Գրինգբուրգի կազմով: Ֆենտրոսոյուզի մենչևիկական կազմի մեջ մտնում եյին Պետուցին, Գլազինով և Շվեյցեր: Նրանց միացնում էր «Սոցիալիստիչեսկի վեստնիկ» ընթերցումը: Թերթը բերում էր իր հետ Գլազինովը: Այս ժամանակամիջոցում կազմակերպությունը ուրիշ, ավելի ակտիվ աշխատանք չեր կատարում»:

«Հետագայում, ինձ հայտնի չեղավ, վոր Պետպլանում, ԳԺՏԽ և Առօրյակոմատում նույնպես գոյություն ունեն մենչևիկական բջիջներ»:

«Կապը ՌՍԳԿ արտասանմանյան պատգամավորության հետ հաստատվել է Բեռլացիու միջոցով 1925 թ.: Նույն Բեռլացիու միջոցով պատգամավորությունը լիազորել էր Շերին ինել իր ներկայացուցիչը ԽՍՀՄ-ում: Կապը արտասանմանյան պատգամավորության հետ ավելի ես ամբացավ, յերբ յես 1928 թ. աշնանը մեկնեցի Գերմանիա: Շեքը հանձնարարել էր ինձ տեսնվել Դանի հետ Հանձնարարությունը յես կատարեցի և 1917 թ. վերջերին արտասանմանյան պատգամավորությունից դիրեկտիվներ բերի Շերին, վորպես նրա ներկայացուցիչն, չերկու կոնկրետ հարցերի մասին. 1) ՀԿ (բ) ղեմ պայքար մղելու գործում արոցկիստներին աջակցելու և 2) յերկրի տնտեսական կյանքում ֆաստարար աշխատանք կազմակերպելու և ՌՍԳԿ վոչ տեղամիների մասնակցությամբ ֆաստարար կազմակերպություններ ստեղծելու մասին: Միաժամանակ Դանը հանձնարարեց ինձ հայտնել Շերին, վոր կուսակցական և ֆաստարար աշխատանք տանելու համար արտասանմանյան պատգամավորությունը կուղարկի դրամական միջոցներ»:

(1931 թ. 19/II—ցուցմունքը):

Պետուցին ամբողջովին պնդում է Շերի, Բեռլացիու,

Իզուցման և ուղղորդման գործունեությունը, նաև «Միութենական բյուրո» կազմակերպելու մասին:

«ՌՍԴԲԿ կենտկոմի «Միութենական բյուրոն» կազմակերպվել է 1928 թ. սկզբում: Բյուրոյի կազմակերպման գործում ղեկավար դեր էր կատարում նախաձեռնող խմբակը, վարի մեջ մտնում էյին յերեք հոգի՝ Գրոմանը, Շերը և Գիգգբուրգը: Բյուրոյի մեջ մտնում էյին այդ յնչյակի կողմից կոոպտացիայի կարգով հրավիրված նախաձեռնող խմբակի բոլոր անդամները՝ Զալկինգը, Պեսուենը, Յակուբովիչը, Շերը և Սակալովսկին, ինքը յնչյակը, նաև Պուկովը և Քիմ Գեոնայեվսկին, վորոնց նորից մասնակից էյին անում: Այսպիսով՝ բյուրոն սկզբում կազմված էր 10 հոգուց: 1929 թ. բյուրոյի մեջ մտավ և Սակալովը: 1930 թ. բյուրոյի անդամ Շերենը վախճանվեց»:

(1931 թ. 10 IV ցուցմունքը):

Միութենական բյուրոյի» ղեկավար գործիչներ Գիգգբուրգը և Գրոմանը այնպիսի են նույնը:

Գիգգբուրգը ցույց է տալիս.—

«Դեռ 1925 թ. ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան պատգամավորության կողմից Շերը լիազորված էր լինել նրա ներկայացուցիչը ԽՍՀՄ-ում և այդ լիազորությունը նա ոգտագործում էր կուսակցական կազմակերպությունը վերականգնելու նպատակով: Հետագայում արտասահմանյան պատգամավորությունը Գրոմանի, Շերենի, իմ յեվ Եսուենի, նաև արտասահմանյան պատգամավորության անդամներին ԽՍՀՄ ուղարկելու միջոցով կապ էր հաստատել միութենական կազմակերպության հետ ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան պատգամավորության աջակցության շնորհիվ, նախաձեռնող խմբակը, վորին այդ ժամանակ հաջողվել էր գրավել մի շարք նոր անդամներ (Շերեն, Սակալովսկի, Զալկինգ, Պեսուեն), 1928 թ. զարմանք հրավիրեց խորհրդակցություն, ներքոշխյալ անձերի մասնակցությամբ և այստեղ վորոշվեց կազմակերպել ՌՍԴԲԿ կոմիտեի «Միութենական բյուրո»՝ Գրոմանի, Շերի, Գիգգբուրգի, Շերենի, Սակալովսկու, Քիմ-Գեո-

այեվսկու, Զալկինգի, Յակուբովիչի, Պեսուենի կազմով 1929 թ. հունվարից Բյուրոյի կազմի մեջ մտավ Սակալովը, իսկ 1930 թ. ապրիլի վերջին գուրս յեկավ Շերենը»: Վերջապես Գրոմանը ցույց է տալիս՝

«Իմ հակահեղափոխական գործունեության սկիզբը պետք է հաշվել 1926 թ., յերբ Շերին հանդիպեցի և նա ինձ հայտնեց, վոր ԽՍՀՄ ներսում կուսակցական մենշևիկական կենտրոն կազմակերպելու համար նա ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան պատգամավորության լիազորն է (լիազորությունը ստացել էր Բեռլացիու միջոցով): Շերը առաջարկեց ինձ մասնակցել այդ կազմակերպչական աշխատանքներին և յես համաձայնվեցի: Շերի հանձնարարությամբ Պետպլանում յես զբույց ունեցա Գիգգբուրգի հետ, վորը յեկել էր այդտեղ կոնյունկտուր խորհրդի նիստերին մասնակցելու: Յես հայտնեցի նրան Շերի առաջարկության մասին և տեղեկացրի, վոր այդ առաջարկությունն անում է ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան պատգամավորությունը, վորը լիազորել է Շերին կուսակցական կենտրոն կազմակերպել (Բեռլացիին, վորը տվել էր այդ լիազորությունը, Շերի առաջարկությամբ Բերլինում տեսակցություն էր ունեցել Դաճի հետ): Գիգգբուրգը Շերի հետ տեսնվելուց հետո ցանկություն է հայտնում մասնակցելու այդ կազմակերպչական աշխատանքներին: Այդպիսով կազմվեց նախաձեռնող յեռյակը, բաղկացած Շերից, Գրոմանից և Գիգգբուրգից: Յեռյակը կոոպտացիայի կարգով լրացվեց նոր անդամներով և հետագայում ձևակերպվեց վորպես «Միութենական բյուրո»:

(1931 թ. 19/II ցուցմունքը):

Բացատրելով, թե վաստորեն ինչպե՞ս և կազմակերպվել կենտրոնում մենշևիկյան խմբավորման «Միութենական բյուրոն», մեղադրյալներն անցնում են տակտիկական այն նոր դրույքներին, վորոնք հակահեղափոխականոր կազմակերպության գործունեության հիմքն են կազմել: Խնչպե՞ս այդ յերևում է բոլոր մեղադրյալների ցուցմունքներից ու փաստաթղթերից, շատ շուտ արտահայտվեցին բոլորովին այլ կազմակերպչական ու տակտիկական տեսլանքներ, քան այն, վորը ձևակերպված էր 1924 թ. «Պատ-

Ֆորմ-ի մեջ: Այդ տեսակետից արտասահմանյան կենտրոնների ղեկավարութունը վորոշ դեր եր կատարում: Գրամաճը այս առթիվ շատ կարևոր ցուցմունք է տալիս 1930 թ. դեկտեմբերի 25-ին:

«ԽՍՀՄ դեմ պայքարելու գործում միջադպիսին սոցիալ-դեմոկրատիայի նախկին պրակտիկան, վորը ժխտում եր ինտերվենցիան և չեր կիրարկում ֆեասարարությունը, վորպես պայքարի մի մեթոդ, հիմնված եր—ա) այն համոզմունքի վրա, վոր սոցիալիզմի կառուցման փորձը ԽՍՀՄ-ի մեջ տնտեսագիտության կմախքն էր: բ) արագ ռադիկալիզացիայի յենթարկվող և կազմակերպվող կապիտալիզմին կհաջողվի խաղաղ միջոցներով տնտեսապես և աղա սոցիալ-քաղաքականապես լուծել Խորհրդային Միութենը («վոչ թե փախույ, այլ ուղբիով»), ինչպես իր ժամանակ Լույզ Ջորջն եր հիմնավորում ինտերվենցիայից առևտրական համաձայնության անցնելու անհրաժեշտությունը»:

(1930 թ. դեկտեմբերի 25-ի ցուցմունքը):

Այդ տակտիկան այժմ խիստ փոփոխվել ե:

«Բրուկսեյնի ասելով Գարդին անմիջական դրդին եր հանդիսանում Կառուցելու այն բոլոր յելույթները, վոր նա ունեցել ե ԽՍՀՄ դեմ և հանդես եր գալիս, վորպես ինտերվենցիայի կողմնակից: Ինչպես հայտնեց ինձ Բրուկսեյնը, Կառուցելու այդ տեսակետն ունեն յերկրորդ ինտեր-նացիոնալի ղեկավարներից շատերը և Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատիան, վորը գերմանական Կոմկուսի և Կոմինտերնի դեմ պայքարելու գործում որեցոր աճող դժվարությունների յև հանդիպում»:

«Նույն 1927 թ. յերբ յես Բերլինում տեսնվեցի մենչևիկ Դեմեկեյի հետ, նրանից իմացա, վոր ակտիվ կապեր ունի գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի հետ և շատ աջ ե տրամադրված»:

«Նա ինձ ասաց, վոր Գիլեբերգեզը ինտերվենցիայի հոսանքի ակտիվ կողմնակիցն ե»:

«Նկատի ունենալով այդ բոլորը, ինձ համար այլևս դարձանալի չեր Պեուսեի հայտարարությունն այն մասին, վոր Բերլինում նա զրույց ե ունեցել Դաճի հետ 1927 թ. վերջերին, նաև այլ, ինչ վոր հայտնել ե ՌՄԴԲԿ Կենտ-

կոմի «Միութենական բյուրոյին»: Նա հաղորդել ե Դաճի այն դիրեկտիվ ցուցումի մասին, վորով առաջարկվում եր, բացի արոցկիսական սպառնալիքից ակտիվ կերպով աջակցելու, պայքարել բոլոր միջոցներով ՀԿԿ (Բ) դեմ մինչև իսկ ինտերվենցիայով և կազմալուծող աշխատանքներ կատարելով»:

(1930 թ. 25/XII ցուցմունքը):

Վերջապես, հետագայում, 1926 թ. Գրամաճը ցույց ե տալիս.—

«Ս. Բրամսդեյի ինձ և ՌՄԴԲԿ Կենտկոմի «Միութենական բյուրոյին» մյուս անդամների հետ զրույցից ժանրամասնորեն դարգացրել և պատճառաբանել ե պայքարի տակտիկայի փոփոխումը: Այստեղ արդեն ֆեասարարություն և ինտերվենցիայի խնդիրը նա, վորպես ՌՄԴԲԿ Կենտկոմի պատգամավորության ներկայացուցիչ, լուսաբանում եր վորոշակի կերպով և համառորեն: Ս. Բրամսդեյը պարզ կերպով ինձ ասաց, վոր այդ բեկմանը տակտիկայի մեջ հաժանություն և տալիս, ինչպես գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիան, նույնպես և II ինտերնացիոնալը: Նա մատնանշեց, վոր Բերլինից ԽՍՀՄ մեկնելուց առաջ, անդի ունեցավ զազանի խորհրդակցություն Ս. Բրամսդեյի, Դաճի, Դալիցի, Գիլեբերգեզի յեվ Բրոյզեյզի մասնակցությամբ: Խորհրդակցությունը դրականապես լուծեց նոր տակտիկական խնդիրները, վորոշում կայացրեց ֆինանսական ոգնություն և կազմակերպչական աջակցություն ցույց տալ տակտիկական նոր կուրսը իրականացնելու համար»:

(1930 թ. 24—25/XII ցուցմունքը):

Նույն հարցի մասին ցույց ե տալիս Սալաճեզը:

Սալաճեզը իր 1931 թ. փետրվարի 19-ին ալած ցուցմունքի մեջ բացատրում ե.—

«Ինձ համար միանգամայն պարզ եր ՌՄԴԲԿ-ի արտասահմանյան Կենտկոմի դիրքը ինտերվենցիայի հայտնիկատմամբ: Ինչպես Կենտկոմը, նույնպես և II ինտերնացիոնալը, բացորոշ կանգնած ելին ինտերվենցիայի տեսակետի վրա և իմ այդ համոզմունքը հիմնված եր ինչպես այն ցուցմունքների, վորոնք «Միութենական բյուրոն» ստանում եր ՌՄԴԲԿ-ի արտասահմանյան Կենտկոմից, նույնպես և II

ինտերնացիոնալի ամբողջ պատմութեան վրա, նամանավանդ 1925 թ. Մարսելի կոնգրեսից սկսած»: Այնուհետև Սուխա-
նովը ցույց է տալիս՝

«Արտասահմանյան մենչեիկներին մեջ ինտերվենցիայի հարցի մասին անկասկած տարբեր կարծիքներ գոյութիւն ունեւին: Այլ խմբակը (Պոստեւով, Յերեսեւի, Գարվի) միշտ ինտերվենցիայի դադարաւարի ակտիւ կողմնակիցներն եր: Կենտրոնական խմբակը՝ Դոն, Ս. Բրամովիչ, Յուզով, վորը պաշտոնապէս գլխավորում էր արտասահմանյան պատգամա-
վորութիւնը, մինչև վերջին ժամանակներս համաձայն չեթ ինտերվենցիային, սակայն փաստորեն նրա քաղաքականութիւնը անկասկած ինտերվենցիոն բնույթ էր կրում»:

(1931 թ. 20/II ցուցմունքը):

Այդպէս, մենչեիկներին արտասահմանյան կենտկոմի և II-րդ ինտերնացիոնալի անմիջական ճնշման տակ ձեւավորել և իբ ինտերվենցիոն քաղաքական դրույքները հակահեղափոխական մեն-
չեիկական կազմակերպութիւնը ԽՍՀՄ-ում, վորը վերջնականա-
պէս ձեւակերպվել է, վորպէս «Միութենական բյուրո» 1928 թվի սկզբին:

II

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԲՅՈՒՐՈՅԻ ԿԱԶՄԸ, ՆՐԱ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՅՈՒՄՆ ՍՏՐՈՒԿՏՈՒՐԱԸ ՅԵՎ ԳԵՎՈՒՄ ԸՆԴՀԱՆՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ռուսական մենչեիկ սոցիալ-դեմոկրատներին «Միութենական բյուրոն» վերջնականապէս կազմակերպվեց 1928 թ. սկզբին: Բո-
լոր մեղադրյալների ցուցմունքների համաձայն «Միութենական բյուրոյի» կազմակերպման թվականը 1928 թ. փետրվար ամիսն է, յերբ և վորոշվեց վերջնական նրա կազմը՝ Գրոման, Շեր, Շեքեր, Գիւնգբուրգ, Սակալովսկի, Վուկով, Պետուհի, Յակու-
բովի, Զալկին, Էիւ-Օնոսայեւսկի:

1929 թ. Գրոմանը հրավիրեց Սուխանովին: Ապրիլին մա-
հացով նրա կազմի անդամ Շեքերը: Այս եր «Միութենական բյու-
րոյի» կազմը: Սակայն նրա նիստերին հաճախ հրավիրվում էին
ախպիսի անձինք, վորոնք Բյուրոյի կազմի մեջ չեյին մտնում,
բայց տեղյակ էյին նրա գործունեւութիւնը և աջակցում էյին այս
կամ այն ձեռով: Դրանցից պետք է նշել Ռուբինի և Բազարովի:

«Միութենական բյուրոյի» ընթացքի գործունեւութիւնը, կազմա-
կերպչական աշխատանքները ղեկավարելու, պլենումները նախա-
պառարարելու, արտասահմանյան կենտկոմի և այլ կազմակեր-
պութիւնների հետ հարաբերութիւնները վարելու համար «Միու-
թենական բյուրոն» հիմնեց ղեկավար հնգյակ՝ Գրոման, Սու-
խանովի, Շերի, Գիւնգբուրգի և Շեքերի կազմով:

«Միութենական բյուրոն» նույնպէս կազմակերպչական խմ-
բակ ուներ, վորը կապ էր պահպանում տեղական ցանցի հետ:
Խմբակի մեջ մտնում էյին՝ Շեքեր, Վուկով, Պետուհի և Զալ-
կին: Բյուրոյի քարտուղարի ֆունկցիաները կատարում էր Շերը:
Վերջապէս, կուսակցութեան ծրագիր կազմելու համար հիմնվեց
ծրագրային հանձնաժողով, վորի նախագահն էր Բազարովը, իսկ
Գրոման, Սուխանովը, Գիւնգբուրգը և Ռուբինը անդամներ
էյին: Ֆինանսական գործերը հանձնված էյին Գրոմանին, Շեքե-
րին և Շերին: Տեխնիկային վերաբերող գործերը տանում էյին
Շեքերը և ապա Յակուբովի:

(12/II ցուցմունքը):

«Միութենական բյուրոյի» կազմակերպչական այդ ստրուկ-
տուրան միաձայն պնդում են բոլոր մեղադրյալները:

Համաձայն Շերի ցուցմունքի «Միութենական բյուրոն» իբ
ամբողջ գործունեւութեան ընթացքում ունեցել է 3 պլենում— 1928,
1929 և 1930 թվականներում: Առաջին պլենումը տեղի չէ ունեցել
գաբանը, մտաւորապէս մարտ—ապրիլ ամսում, Շեքերի բնա-
կարանում: Որակարգի մեջ զրկւած էյին հետեւյալ հարցերը՝ 1) Ծ-
ամյակի նախագծերը (Գրոմանի ղեկուցումը): 2) Հակահեղափո-
խական հարեան կազմակերպութիւնները (Գրոմանի ղեկուցումը)
և Խորհրդային իշխանութեան դեմ ուղղված գյուղացիական շարժ-
ման մասին (Շերի հարակից ղեկուցումը): 3) Աշխատանքները
կազմաւորելու հարցը, ինչպէս քաղաքավարութեան համար մեն-
չեիկները անվանում էյին իրենց փաստարար աշխատանքը: Այդ
բոլոր ղեկուցումների առթիւ գործնական բանաձևեր ընդունվե-
ցին: Որինակ, առաջին ղեկուցման առթիւ բանաձևը, տալով հըն-
դամյակի նախագծի ընդհանուր գնահատականը, նախագծի, վորը
խորհրդային իշխանութեան ամրապնդելու տեսակետից խիստ կա-
րեւոր մի միջոց էր հանդիսանում, առաջարկում էր այդ հարցի
նախնական մշակման ժամանակ խոչընդոտներ ստեղծել, վորպէս
հնգամյակը չիրագործվի և ժամանակակից ընդդէմ այն դժուարու-

թյունները, վորոնք կապված ենին այդ պլանը իրականացնելու հետ, կանգ չառնելով հետին նպատակներով փաստերը դասավորելու և ժաղկելու առաջ)։

(Շեքի 19/II ցուցմունքը)։

Յերկրորդ հարցի առթիվ բանաձևը առաջարկում էր ցանցային կաղձակերպությաններին հետամուտ լինել գյուղացիական շարժման ընթացքին և կապ հաստատել աշխատավորական գյուղացիական շարժման ներկայացուցիչների հետ։ Նույնն առաջարկում էր և բանաձևը 3-րդ հարցի առթիվ։ Տալով կաղձալուծող աշխատանքների ընդհանուր բնույթը, պլենումը հանձնարարում էր «Միութենական բյուրոյին» անցնել ֆուտարարության գործնական կիրառմանը։

Յերկրորդ պլենումը տեղի չէ ունեցել 1929 թ. մոտավորապես սեպտեմբեր ամսում, Գրոմանի բնակարանում։ Քննվել են նույնպես 3 հարց՝ 1) Կոլտնտեսական շարժումը և նրա հետևեկները, 3) Շերտափորումը ՀԿԿ (բ.) ներսում և ալ թեքման ոգտադործումը ՌՍԴԲԿ շահերի համար և 3) ՌՍԴԲԿ վերաբերմունքը գեղի ինտերվենցիան։

Առաջին կետի մասին զեկուցել և ինքը Շեքը, իսկ 3-րդի՝ Գրոմանը, 2-րդ հարցի մասին զեկուցողի անունը Շեքը չի հայտնում։ Ընդունվել են հետևյալ վորոշումները։ 1-ին կետի առթիվ առաջարկվում էր ուժեղացնել կապը Կոնսուսայեվ-Ձալցովի կուլտիային-եսերական խմբակի հետ (ԱԳԿ), մասնավորապես կապ հաստատել գործնական աշխատանքի բնագավառում, վորպեսզի, ինչպես ցույց և տալիս Շեքը, «հնարավոր աշակցություն ցույց տալ այդ կուսակցությանը գյուղացիական ապստամբություններ կաղձակերպելու գործում»։

(19/II ցուցմունքը)։

2-րդ կետի առթիվ առաջարկվում էր ամեն կերպ ոգտադործել ալ թեքումը, իրագործելով կոմունիստների վերաբերյալ այսպես կոչված, չեղոքացման տակտիկան։

Վերջապես 3-րդ կետի առթիվ բանաձև և ընդունվել վորով «ինտերվենցիան գնահատվում էր, վորպես խորհրդային իշխանության ներքին և արտաքին քաղաքականություն անխուսափելի մի հետևանք և ինտերվենցիան անկախ ինտերվենտների անհատական կամքից գնահատվում էր, վորպես զբաղված աշակցության արժանի մի յերևույթ, վորը պիտի ոգտադործեր ՌՍԴԲԿ Գրոմանի

հետ միասին այդ հարցի առթիվ, վորպես հարակից զեկուցող Սուխոմովը էր, վորը կանգնած էր նույն տեսակետի վրա»։

Վերջապես 3-րդ պլենումը կայացել և 1930 թ. ապրիլ ամսում Փեկուզկովի բնակարանում Պետրովսկու պարկում։ Որպեսզի հետևյալն էր՝

1) Ղեկավար գծի հաղթանակը ՀԿԿ (բ.) ներսում և ՌՍԴԲԿ աշխատանքների հեռանկարները։

2) Հնգամյակն իրագործելու հետ կապված դժվարություններն ոգտադործելը։

3) Արդյունաբերական կուսակցության ինտերվենցիայի մասին համաձայնություն կնքելը։

4) ՌՍԴԲԿ Բանվորական կուսակցության վերանվանելը։

Առաջին հարցի մասին զեկուցել և Սուխոմովը և այդ առթիվ ընդունված բանաձևը արձանագրում է, վոր «ՌՍԴԲԿ ուղարկվող մարտական մեթոդները, կաղձալուծող աշխատանքները և ինտերվենցիայի նախապատրաստումն անհրաժեշտ և ուժեղացնել», նկատի ունենալով զեկավար գծի հաղթանակը։ 2-րդ կետի առթիվ կայացած բանաձևը նույն բովանդակությունն ունի։ Ղեկուցողն էր Գինգբուրգը։ 3-րդ կետի վերաբերյալ Գրոմանի զեկուցման առթիվ ընդունված բանաձևը, զբաղված գնահատական տալով ինտերվենցիային, համաձայնություն էր տալիս «Արդյունաբերական կուսակցության» հետ կապված բոլորին։ Վերջապես 4-րդ կետի վերաբերյալ արտասահմանյան պատվիրակության առաջարկը՝ վերանվանել ՌՍԴԲԿ Բանվորական կուսակցության, միաձայն չանցավ և այդ հարցի գործնական լուծումը համարվեց վաղաժամ։

Նշված վորոշումների բովանդակությունը վոչ մի կասկած առաջ չի բերում, վոր մենչևիկ սոցիալ-դեմոկրատների «Միութենական բյուրոյի» գործունեությունը ակտիվ և հակահեղափոխական բնույթ է կրել։

Համաձայն նույն Շեքի ցուցմունքի զիրեկտիվ վորոշումները «հետագայում «Միութենական բյուրոյի» և նրա հնգյակի կողմից իրագործվել են կյանքում և այդ վորոշումները հայտնվում էին տեղական բլիթներին և «Միութենական բյուրոյի» ցանցին՝ բանաձևերի կամ ել շրջաբերական նամակների ձևով։ Բաղձացնելու գործը վարում էին այն տնայնիք, վորոնք տեխնիկայով էին պարագում, իսկ ուղարկում էր կաղմխմրակը»։

Խորհրդային հիմնարկության, մանավանդ տեղեկություններում, ֆաբրիկաներում և ձեռնարկություններում մենշևիկյան բըխլներ կազմակերպելու փորձերի մասին մեղադրվածները այն ցուցմունքն են առնել, վոր մենշևիկները կողմից ուժեղ կազմակերպություններ ստեղծելու համար վոչ մի շանսեր չկային, վորի շնորհիվ ել ինչպես այդ ընդունում և և Գրոմանը:

«Կուսակցական բըխլները փաստորեն կազմված էին այսպես կոչված պատասխանատու աշխատակիցներից, մի հանգամանք, վորը զգալի չափով նախապայմանում էր և կուսակցական աշխատանքի տակտիկան»: «Մենշևիկական կազմակերպության սոցիալական բազան խիստ սահմանափակ էր. նա բաղկացած էր մի խումբ անհատներից, վորոնք խորհրդային աղարատում պատասխանատու պաշտոններ էին վարում շնորհիվ իրենց մասնագիտությունը և մասամբ էլ այն կապերի, վոր ունեցել են ՀԿԿ (բ) անդամների հետ ցարական շրջանում, ընդհատակյա աշխատանքներ տանելու ժամանակ»:

Մենշևիկյան կազմակերպությունը փորձեր չի արել մտնելու գյուղացիական մասսայի մեջ: Գրոմանի ցուցմունքով «Միութենական բյուրոն» վորոշում է կայացրել այն մասին, վոր «ապակուսակցություններ իր բնական, փաստորեն ուղղվում և դեպի միջակները, վորոնք ունեն լավ կազմակերպված տնտեսություններ, վոր կապերով ցուցմունքներ կիրառվում և բոնություններ և ստեղծվում և անկենսունակ տնտեսություններ, հետևապես անհրաժեշտ և ամեն կերպ աջակցել ազգայնականության բոլոր բողոքներին, դժգոհություններին ու ապստամբություններին, ոգտագործելով այն պրոլետարիատի դիկտատուրայի և խորհրդային իշխանությունների գեմ պայքարելու համար»:

Գործնականում, սակայն, մենշևիկական կուսակցությունը վորոշել էր «իր դիրքը ցույց չտալ և գործել վոչ մենշևիկական կուսակցության անունից և դրանով և բացատրվում, վոր Սուխոմոլը թուրքիկ էր հրատարակել անանուն խմբակի կողմից: «Էնգոլներով իր այդ թուրքությունը և մասսաներից կտրված լինելու հանգամանքը, մենշևիկական կազմակերպությունը չեր կարող կենտրոնացնել իր հակահեղափոխական աշխատանքի ծանրությունը ֆաստարություն, վորպես մի ամենից շատ նրան մատչելի մեթոդի վրա և այդ նա հենց ինքն էլ պարզ կերպով գիտակցում էր: Գրոմանը ցույց է տալիս.

«Կազմված լինելով գլխավորապես պատասխանատու խորհրդային աշխատակիցներից, ինչպես վերը ասվեց, նրանք իրենց տակտիկան, իրենց պայքարի մեթոդը պիտի մշակեին, չլինելով սոցիալական այդ նեղ բազայից, այստեղից էլ հետևում էին և պայքարի մեթոդները.

ա) Հետին նպատակներով գնահատել տնտեսական դրություններ, ընդգծել բացասական մոմենտները, բ) չեղարացնել առանձին կոմունիստներին, գ) պաշտպանել ՀԿԿ (բ) աշխատանքի բոլոր նախագծերը, դ) անցկացնել ձեռնարկություններ, վորոնք պիտի նպաստեին կոմունիզմի թշնամի ուժերին՝ մասնավոր ձեռնարկություններին (վարկ տալու և չեքեհի որհնքն ոգտագործելու միջոցով), կուսակցային տնտեսություններին այն իմաստով, վոր նրանց համար սահմանված մեթոդների ծանր պայմանները խախտելու գնով ստեղծել այնպիսի դրություն, վոր նրանք հնարավորություն ունենան ստանալու արդ. ապրանքներ ու վարկ, նաև ազատել կամ պակասեցնել կուսակցային տնտեսությունների համար սահմանված հարկերը, այսինքն աղավաղել դասակարգային դիժը: Խախտել և կազմալուծել շինարարություն արտադրության, մատակարարման ու վարկի վերաբերյալ պլանները՝ ռեսուրսները պակասեցնելու, կամ հուլիսի ծածկելու, նաև կեղծ կատարման ակնհայտի կռիվ մեթոդներ ստեղծելու միջոցով, առանց հաշվի առնելու բարդացնող հանգամանքները: Ուժեղացնել խոչընդոտները, վորոնք իր բն հարկադրում են շեղվել պլաններից և այլն, այսինքն այն բոլորը, վոր պետք է կոչվի կազմալուծող տակտիկա և ֆլաստարություն» (1930 թ. 15/12 ցուցմունքը): Միանգամայն հասկանալի չէ, թե ինչու «Միութենական բյուրոն» այնքան թեթև կերպով և ընդունել արտասահմանյան կենտկոմի, ինտերվենցիայի վերաբերյալ, նոր գրությունները: Գրոմանի ցուցմունքի համաձայն.

«Յերբ ՌՍԴԲԿ կենտկոմի արտասահմանյան նամակից հայտնի լեզվով վոր նա փոխել և իր դիրքը և ինտերվենցիան գտնում և անհրաժեշտ և կան շանսեր, վոր ինտերվենցիան համեմատաբար շուտ իրագործվի (Ֆրանսիա, Լեհաստան), այն ժամանակ «Միութենական բյուրոն», չնայած վոր Միությունը փաստորեն շրջապատված էր

դրաշնորհութեամբ, ընդունեց, վեր պրօվետարիատի դիկտատու-
բայի և խորհրդային իշխանութեան դեմ պայքարելու գոր-
ծում ինտերվենցիան անհրաժեշտ մի միջոց է»:

Վոչ պակաս բնորոշ և Զալկինգի առաջին պլենումում տված
կազմակերպչական հարցերի մասին ցուցմունքը, Բնորոշ է, վոր
նա ցույց է տալիս, վոր այդ հարցի մասին զեկուցել և Շեքը,
վորը պլենումում քննութեան առնված հարցերի ցուցակում չի
հիշատակում իր զեկուցման մասին:

Զալկինգը ցույց է տալիս.

«Կազմակերպչական չեքկբորդ հարցի մասին զեկուցել
և Շեքը: Պլենումի նիստին այդ հարցի վերաբերյալ, վոր-
պես նյութ ծանոթանալու համար, տրվել է արտասահման-
յան Կենտկոմի նամակը (մեկ արխիվ), վորի մեջ նա տե-
ղեկացնում էր ՌՍԴԲԿ-ի բոլոր անդամներին, վոր կազմա-
կերպված է «Սիւսթեմական բլաւր», վորոշում էր Բլուրոյի
անելիքները և կոչ էր անում ՌՍԴԲԿ տեղական կազմակեր-
պութեաններ ստեղծել:

Շեքի զեկուցման հիմնական թեզերը և այդ առթիւ
տեղի ունեցած վիճարտութեանները սրանք են. առաջին
հարցը, վորը շոշովեց զեկուցողը—այդ սոցիալական բա-
ղայի խնդիրն էր, վորի վրա ներկայումս կարող է հուշ
դնել ՌՍԴԲԿ, քանի վոր այդ հարցը լուծելուց հետո միայն
կարելի կլինէր վորոշել կազմակերպութեան այս կամ այն
ձեւը: Այդ հարցը քննելիս յերեան լեկան լերկու տեսակետ
առաջինը, վորի վրա կանգնած էր մեծամասնութիւնը, այն
էր, վոր ներկայումս ՌՍԴԲԿ բանվորական կազմի, թեպէս
մի վորեւէ մասի վրա հուշ դնել—խոսք անգամ չի կարող
լինել: Բանվորական մասսան այն չափով և գտնվում է ԿԿ(Բ)
ազդեցութեան տակ, վոր վոչ մի հուշ այդ ուղղութեամբ լի-
նել չի կարող: Մյուս տեսակետը հետեւյալն էր՝ ներկայումս
բանվորական կուսակցութեան մեջ կա վորոշ խափ, վորը
դատակարգալիս տեսակետից խորթ է նրան, բայց ձեւակա-
նորէն ունի բանվորի դրութիւն. դա գլուղական բուր-
ժուալիան, քաղաքի առևտրականները և վորոշ զեպքերում
էլ ծառայողներն են, վորոնք ապրուստի համար հարկադր-
ված են ծառայել գործաբանում: Այդ տարբերի վրա ՌՍԴԲԿ
կարող է հուշ դնել: Վերջնականապէս, պլենումը հանգեց
այն յեղբակացութեան, վոր հիմնական սոցիալական բողան,

վորի վրա կարող է հենվել այժմյան ՌՍԴԲԿ, մանր բուր-
ժուալիան է: Առաջին հերթին խորհրդային և կոոպերատիվ
ծառայողների այն մասը, վորը կապված է անցյալի հետ և
ներկայումս էլ արագ դուրս է վանվում խորհրդային նոր
սերնդի կողմից: Խորհրդային ապարատի ծավալվող գտումն
ստեղծեց այդ տարրերի համար մի այնպիսի դրութիւն, վոր
նրանք ՌՍԴԲԿ շարքերը գրավելու համար շատ նպաստա-
վոր նյութ էին ծառայում: Նույնպիսի նպաստավոր նյութ
էր և քաղաքային մանր առևտրական բուրժուալիան: Նկա-
տի ունենալով այս հատուկ հեռանկարները, պլենումում
հարց ծագեց, թե արդոք նպատակահարմար չէ կուսակցու-
թիւնը վերանվանել, առաջին հերթին այն իմաստով, վոր
նրա անվանակոչումից հանել բանվորական անունը: Սա-
կայն այս հարցը մնաց առկախ, քանի վոր գլխավորապէս
կապված էր ՌՍԴԲԿ միջազգային շարժման հետ, II ինտեր-
նացիոնալի գծով:

(30 թ. 9/12 ցուցմունքը):

Սրա հետ միասին պլենումը կոնկրետ ցուցումներ էր տվել
ըստ ելութեան կատարվելիք աշխատանքի մասին:

«Յուրաքանչյուր կուսակցական բլիշ, բացատրում է
Զալկինգը, բացի դուռ կուսակցական աշխատանքից, պար-
տավոր էր այս կամ այն ձևով փաստարար աշխատանք կազ-
մակերպել: Այս նպատակով կուսակցութեան ստորին բլիշ-
ները պիտի կազմակերպվելին ըստ հիմնարկութեաններին:
Մյուս մոմենտը, վորը բղխում էր այդ դրութեանից, դա ա-
կումբային ստորին բլիշի և փաստարար կազմակերպութեան-
ներին միջև սերտ կապ հաստատելն էր: Կուսակցական բլիշի
անելիքներէց փաստարարութեան խնդիրները պիտի առաջին
հերթին իրագործվէին: Վնասարար աշխատանք կազմակեր-
պելու նպատակով, բլիշներին անհրաժեշտ զեպքերում, իրա-
վունք էր վերապահվում իրենց նիստերին հրավիրել մաս-
նագետներ, խորհրդակցելու համար: Կապը կուսակցական
առանձին բլիշներին միջև պետք է հաստատվեր վոչ թէ յեր-
կրային հատկանիշով, այլ փաստարար աշխատանքի ընդհա-
նուր մոմենտների սկզբունքով:

Այս հիմքերի վրա կուսակցական բլիշներ կազմակեր-
պելու, վերակազմելու պարտականութեանները դրված էին:

Մոսկովայում Պետպլանում՝ Գրումաճի, ԳԺՏ-ում՝ Սակալա-
վսկու, Առևտրի Ժողովոմատում՝ Ջալկիճգի, Յենտրոսոյա-
զում՝ Պետուճիճի, Պետրանկում՝ Շերի և Աշխտողկոմատում՝
Միճցու վրա: Նախագահությանը առաջարկված եր խիստ
միջոցներ ձեռք առնել կազմակերպելու մարդային կոմիտե-
ներ, տեղերը հատուկ լրագորներ ուղարկելով և հին կապերը
ողտազործելով:

Սուխանովի ցուցմունքի համաձայն նա անձամբ մասնակե-
ցել է 20—22 խորհրդակցության, վորտեղ առնվազն տասն ան-
գամ ֆրասարարության և ինտերվենցիայի վերաբերյալ տակտի-
կական և գործնական դիրեկտիվներ են քննվել: Սուխանովը բե-
րում է ֆրասարարության մեթոդների ու կոնկրետ ձևերի քնն-
նություն այս ուղինակը՝

«1929 թ. գարնանը հացամթերման դժվարություննե-
րը հիմք ծառայեցին հարց հարուցել ապագա հացամթե-
րումները հաշվառման լենթարկելու մասին, վորպեսզի հա-
ջորդ 1929—30 թ. հնարավոր լինի հացամթերման պլաննե-
րը խիստ կերպով կրճատելու: Համապատասխան դիրեկտիվ
եր տրված կենտրոնական Վիճակագր. Վարչությանը: Այդ
լրագործում եր Գրումաճը, մասամբ ՌՄԴԻ-ի կազմակեր-
պության պատկանող, մասամբ կուսակցությունից դուրս
գտնվող, բայց այդ հարցի մասին կուսակցության տեսակե-
տը պաշտպանող անձանց հետ» (Կոնսուլացի, Ագագովսկի,
Ջելիճգեր): Նույն Սուխանովը բացատրում է, վոր «այդ
ակտը ցանկալի հետևանքներ չունեցավ»: 1930 թ. ողոտ-
տոսին այդ ֆրասարար գրույթը յերևան հանվեց: Կենտրո-
նական վիճակագրության եքսպերտ հանձնաժողովը լուծար-
քի լենթարկվեց, հացամթերման պլանը ավելացվեց $\frac{1}{3}$ -ով
և իր ժամանակին հաջող կերպով կատարվեց»:

(1931, 22/1—ցուցմունքը):

Այսպիսով, «Միութենական բյուրոն», վորպես ղեկավար
կազմակերպություն, ֆրասարար գործնական աշխատանքը տարել
և սխառնամտիկորեն և լայն չափով և այդ տեսակետից նրա գե-
րը, վորպես մի ֆրասարար կենտրոնի, վորը իր աշխատանքները
լայն ծավալով տարածել է իՍՆՄ ում ղեկավար և պլանավորող
մարմիններում, հավասար և այն ֆրասարար գործունեություն,
վորը ունեցել է «Արդյունաբերական կուսակցությունը» պլանա-
յին և շինարարության համապատասխան ճյուղերում: Շատ կա-

րերը ցուցմունք և տալիս նույն Սուխանովը և արտասանմանյան
կենտրոնի դերի մասին՝ աշխատանքները ֆրասարար ուղղությամբ
կատարելու և ինտերվենցիան պաշտպանելու գծով: Սուխանովը
վորոշում է արտասանմանյան մենշևիկական կենտրոնի անմիջա-
կան և ղեկավար դերը:

«Առաջին խորհրդակցություններից մեկում, բացա-
տրում է Սուխանովը, իմ ուշադրությունը գրավեց Շերի
առաջ դրված մի փաստաթուղթ, վորը սովորական նա-
մակի ձև ուներ, գրված եր բավականին պարզ, մեծ ֆոր-
մատի փոստի թղթի վրա: Նամակը սկսվում եր հետևյալ
խոսքերով. «Թանգագին ընկերներ», և վորքան հիշում եմ,
չեր ստորագրված: Նամակի մի անկույնում կապույտ մա-
տիտով գրված եր. «Բարտասամ. պատգամով»: Հավանական
է, վոր այդ նամակը իսկականը չեր, այլ բացած ծածկագրի
պատճենն եր: Տվյալ խորհրդակցությունը այդ նամակը
քննության չառավ, բայց չես աչքի անցկացրի: Նրա հա-
մառոտ բովանդակությունը հետևյալն եր. այն հուլիսները,
վոր բալլերիկական դիկտատուրան կարող է լիկվիդացիայի
յենթարկվել բնական եվոլյուցիայի միջոցով և Հիկ (բ) կազ-
մալուծման հետևանքով, մինչև հիմա չարգարայան և ավե-
լի ու ավելի մարում են: Մինչդեռ բալլերիկմը դարձել է
դեպի դինվորական կոմունիզմը, վորը իր հետ աղետներ,
տնտեսական քայքայում և տերրորի ուժեղացում է բերում:
Արտասանմանյան պատգամավորությունը այդ նոր ստեղծ-
ված պայմաններում քննության և առնում կուսակցության
տակտիկայի խնդիրները: Այժմս գոյություն ունի վոչ մի-
այն ուժեղ, բայց թերևս զերիշխող մի հոսանք, վորը առա-
ջարկում է թողնել բալլերիկական ուժի մի կովելու այդ
խաղաղ միջոցները, վոր մինչև այժմ իրագործում եր ուղտական
մենշևիզմը: Ֆերկորդ ինտերնացիոնալի ներսում վաղուց է
հասունանում և ամրանում մի տեսակետ, վոր զինված ու-
ժերի միջոցով բալլերիկմի լիկվիդացիան ղեմկրատական
պետությունների կողմից անխուսափելի չէ և վերջին հաշ-
վով պատմականորեն, աղետներ տեղի ունենալու և զոհեր
տալու տեսակետից, այդ հիշյալ միջոցը ավելի ձեռնտու չէ,
քան բալլերիզմի վերացումն յերկրի սեփական ուժերով:
Սոցիալ-դեմոկրատիան մինչև այժմս պայքարել է նման
գրույթների դեմ, սակայն ժամանակ է վերացնել տակտի-

կան յերկրորդ ինտերնացիոնալին պատկանող բարեկա-
մական կուսակցությունների տեսակետի ուղղութիւնով և
այստեղից ել պիտի բղխեն խորհրդային իշխանութեան դեմ
սոցիալ-դեմոկրատիայի պայքարի նոր մեթոդները: Սրա
հետ միասին պատգամավորութիւնը վերջին ժամանակներս
առանձին ուղադրութեամբ քննել և սոցիալ-դեմոկրատների
ազդեցութեան տակ գտնվող, կամ ել նրա ազդեցութեան
յենթարկվող, ինտերիզներցիայի և խորհրդային ծառայող-
ների գործիակերպի և տակտիկայի վերաբերյալ խնդիրներ:
Բայց ինչպիսիք են սոցիալ-դեմոկրատների կործանիչ
փորձերին հակադրելը կենսական անհրաժեշտութիւն և»:

«Տնտեսական ձևերի պահպանումը՝ վոր բայց ինչպիսիք են
նույն մի ինչ վոր վերացական ծրագրերի բռնի ուժով կործա-
նում են, այժմ կենսական մի խնդիր և դառնում յերկրի ապա-
գա վերածնութեան համար: Միուս կողմից բայց ինչպիսիք են
տնտեսական ապարատի կապերի թուլացումը, Արևմտյան
Յեմպոպայի հետ սպասվելիք զինված ընդհարման տեսակետից,
վոչ թե բացասական, այլ դրական դեր կխաղա, թեթևացնելով
պատմութեան ծանր յերկունքները: Այսպիսով սոցիալ-դեմո-
կրատների համար խնդիր և ծագում կազմակերպել ծառայող
ինտերիզներտներից կադրեր բայց ինչպիսիք են կործանիչ պլաններին
պետ. և տնտեսական հիմնարկութիւններում պլանաչափ դիմա-
դրութիւն ցույց տալու համար: Դա կլինի վորպէս վերադարձ
գեպի կազմակերպված սաբուտաժը, վորը հետագայում կանցնի
ակտիվ գործողութեան՝ բայց ինչպիսիք են նոր ուղղական կոմու-
նիզմի դեմ: Նման բեկումը տակտիկայի մեջ կարող է հող ծառա-
յել շահագործողական ֆրաստարութեան համար ձիշտ տնայն ձևի,
վորը չերեան յեկավ Շախտիի պրոցեսում: Իսկ դրա ոգտին են
յերկրի կենսական շահերը և այնպիսի տակտիկայի անհրա-
ժեշտութիւնը, վորը ավելի կարճ ճանապարհով կլուծեր
կրիզիսը»:

Սա այն փաստաթուղթն էր, վորից վորպէս մի գեկավար
դիբեկտիվից յեննելով, գործում եր այնուհետև ինքը Սուխանովը
«Միութենական բյուրոյում» 1929 և 1930 թ.: Նույնը գրականա-
պէս հաստատումն և Սուխանովը:

«Ըստ ելութեան, ասում է Սուխանովը, դա ֆրաստարու-
թեան տակտիկային անցնելու և ինտերիզներցիային աջակցե-
լու մի դիբեկտիվ էր: Իմ այս առթիվ տրված հարցին պատաս-

խանցին, վոր դա բավականին հին փաստաթուղթ է, վոր նա
բովանդակութիւնը և համեմատն դեպս նրա հիմնական սկզբ-
բունքները քննվել են 1928 թ. «Միութենական բյուրոյի»
պլենումում արատաստմանի ներկայացուցչի մասնակցութեամբ
և այդ սկզբունքները այժմ «Միութեն. բյուրոյի» տակտիկայի
հիմքն են կազմում» (1931 թ. հունվարի 22-ի ցուցմունքը):

Ահա սրանք էլ ին «Միութենական բյուրոյի» հանցավոր
աշխատանքի կազմակերպչական կառուցվածքը, գործելակերպի
ձևերն ու բովանդակութիւնը:

III.

ՔԱՂԱՔԱՆՆ ԲԱՌԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՑ

Մենչելիկյան հակահեղափոխական ֆրաստար աշխատանքի
և ուղղական աշխատանքի, ինչպէս նաև ֆինանսավորման հարցը
սերտորեն կապված է հակահեղափոխական ուրիշ կազմակերպու-
թիւնների, այն է՝ «Արդյունաբերական կուսակցութեան» և եսե-
րական-կուլակային կոնտրադիկտիվ խմբակի (Ա.Կ.Գ.) աշխատանք-
ների հետ:

Հակահեղափոխական այդ կազմակերպութիւնների հետ
կապված ըլով մասին մենք մեղադրյալներն լրիվ ցուցմունքները
ունենք, վոր պնդում են նաև «Արդյունաբերական կուսակցու-
թեան» և «Ա.Գ.Կ.» հակահեղափոխական գաղափարներն ու գոր-
ծիչները»:

Գումանը իր 1931 թ. հունվարի 6-ի ցուցմունքի մեջ
բացատրում է՝

«Ընդունելով հեղաշրջման նախապատրաստման տեսա-
կետը և արատաստման պատգամավորութեան նոր տես-
կետին, վոր ճանաչում է ինտերիզներցիան և առաջարկում «կազ-
մալուծող», այսինքն ֆրաստար աշխատանքը կատարել
ՌՄԴԻԿ կենտկոմի «Միութենական բյուրոյի» գաղափարները
են վորոնում քաղաքական այլ խմբավորումների և կազմա-
կերպութիւնների մեջ: Անձնական ծանոթութիւնը, վոթ-
պէս տեխնիկական գենք ծառայեց քաղաքական կապեր
հաստատելու գործում, ինչպէս նաև ոգտագործվեցին պաշ-
տոնական հարաբերութիւնները»:

«Այդ հարաբերութիւնները քաղաքական գործընկեր-
բնութիւն էին կրում ինքորմացիա էին տալիս իրար, քըն-

նում ելին տնտեսական և քաղաքական ներքին ու միջազգային դրուժյունը, ուրվագծեր ելին վորոշում, գնահատական ելին տալիս խորհրդային կարգերի կայունություն աստիճանի և Հ Կ Կ (բ) ներքին դրուժյան մասին, վորոշում խորհրդային իշխանության հետ պայքարելու միջոցներն ու ձևերը: Այս բոլոր հարցերը, նրանց թվում և պայքար կազմակերպելու հարցը, քննում ելին չերեք հոգի՝ Սուխանովը լես և Կոնստանյեվը»:

«Հետզհետե ինձ և Սուխանովի համար պարզ յեղավ, վոր կոնտրադիկցիան խմբավորումը ճշուգտվորված մի խոշոր կազմակերպություն և, վորը բազա ունի Հոգեփոխանության և մասամբ ել Թինոփոլիտմատի մարմիններում՝ ինչպես կենտրոնում, նույնպես և տեղերում, ընդգրկելով կոոպերատիվ սխեման ընդ տեսակները, նամանավանդ գյուղատնտեսական և վարկայինը»:

«Քաղաքական ապարիզում մեզ միացնում եր թշնամական վերաբերմունքը դեպի պրոկտարիատի գիլտատուրան և ձգտումը դեպի բուրժուական-գեմոկրատական հանրապետությունը: ԱԳԿ մենք պատկերացնում ելինք վորպես մի պարլամենտ, գեմտվոներով, քաղաքային դումաներով և ուսուցանելով, իսկ «Միութենական բյուրոյի» տնօրենները, գոնե նրանցից մի քանիսը, կարծում ելին, վոր պետք և լինեն «գեմոկրատացված, ազատ խորհուրդներ»: Անցողական շրջանի համար ուզում ելին կազմել ժամանակավոր կառավարություն՝ ՌՍԴԲԿ կենտկոմի, «Միութենական բյուրոյի», «ԱԳԿ» և հավանական և՛ ճարտարագիտա-Արդյունաբերական կենտրոնի (հետագայում Արդյունակցություն), իսկ մի քանիսի կարծիքով ել ՀԿԿ (բ) անջատված աջ ուղի-գիցիայի անդամների մասնակցությամբ: ՌՍԴԲԿ «Միութենական բյուրոյի» անդամներից հետևյալների անուններն ելին տալիս՝ իմ, Սուխանովի, Բազաբովի, ԱԳԿ անդամներից՝ Կոնստանյեվի: Մակարովի Յուրովսկու, Մադիրինի, Չայանովի, ճարտարագիտական Արդյունաբերական կենտրոնի՝ Ռամզի-նի և Ոսադչի: Ժամանակավոր կառավարության կազմակերպումը մի քանիսը պատկերացնում ելին վորպես «Ժողովրդական» մի շարժում, վորը հետևանք եր սոցիալիստական առաջխաղացման քաղաքականության, տնտեսական ճգնաժամի և վնասարար ուժեղ աշխատանքի: Այդ

շարժման ընթացքում հակահեղափոխական կազմակերպություններ ձևավորվեցին: Ուրիշ առաջ գալին ապստամբությունների մի շարք, մի շարժում, վորին գրսից ողնում են զինված խտրվեցիայով, իսկ Միության ներսից դրան ողնում են գժգոն տարրերի շարժամբ և վնասարար ախտերով» (1931 թ. հունվարի 11-ի ցուցմունքը):

«Արդ. կուսակցության» հետ յեղած կապի մասին Գրու-մանը ցույց և տալիս,—

«Ճարտարագիտական-Արդյունաբերական կենտրոնի հետ, վորը հետագայում հայտնի յեղավ վորպես «Արդյունաբերական կուսակցություն», ՌՍԴԲԿ կենտկոմի «Միութենական բյուրոյի» հարաբերությունները այսպես ելին: 1928 թ. վերջերին Կոնստանյեվ ինձ հրավիրեց իր մոտ և յես այնտեղ տեսա բացի Մակարովից ճարտարագիտական կենտրոնի չերկուներկայացուցիչների, վորոնցից մեկը Ռամզինն եր:

Նիստը ղեկավարող Կոնստանյեվը բացատրեց, վոր ներկա խորհրդակցությունը նա հրավիրել և չերեք խմբագործների ներկայացուցիչներից այն բանի համար, վորպեսզի մաքրեր փոխանակություն տեղի ունենա խորհրդային իշխանության դեմ պայքարելու հնարավոր ընդհանուր գործողությունների մասին: Հայտնելով հակիրճ առանձնապես կերպով իր խմբակի ունեցած դիրքի, Հոգեփոխանություն և Թինոփոլիտմատի մարմիններում, կենտրոնում և տեղերում չերեք կապի և բջիջների մասին, վորը հնարավորություն եր տալիս ազդել ցանկալի (այսինքն վնասարար) ուղղությամբ գյուղատնտեսական ոլանների մշակման և կատարման և տոմսակ հաղարավոր փորձնական կուլտուրական տնտեսությունների միջոցով նաև ազգաբնակչության վրա, նա մատնանց, վոր անհրաժեշտ և համաձայնություն գալ այն խմբավորումների հետ, վորոնք ազդում են արդյունաբերության և համապատասխան աշխատանքի վրա: Վորպես պրլանային առաջադրություն նշում եր տնտեսական կազմերի ազատություն, «տուժած» կապիտալիստներին հատուցում տալու և բուրժուական-գեմոկրատական հանրապետության անհրաժեշտությունը, ընդգծելով, վոր հնարավոր և հավանական և, վոր գրսից ել ողնություն լինի, ինտերվենցիայի ձևով: ճարտարագիտական-Արդյունաբերական կենտրոնի

ներկայացուցիչները հայտնեցին, վոր նրանք ել ունեն ի-
րենց կազմակերպության ճյուղավորումները արդյունաբե-
րության մեջ և դրա շնորհիվ ել փաստորեն հնարավորու-
թյուն են ստանում ազդելու պլանների և նրանց իրադրո՞-
ման վրա, ինտերվենցիային լավ տեղյակ են և դա համարում
են վորպես գլխավոր անկյունաքարը խորհրդային ուժերի
գիմ պաշտարհիւ գործում, ուստի նրանք կարծում են,
վոր անհրաժեշտ է չերկար ժամանակով զինվորական գիկ-
տատուրա հաստատել, վոչինչ չունենալով աչն բանի դեմ,
վոր միաժամանակ գոյություն ունենա և միևիտրենքի
խորհուրդ, հակախորհրդային ուրիշ կուսակցությունների
և խմբակների մասնակցությամբ, սակայն տնտեսական բը-
նագավառում նրանք այն տեսակետին են, վոր կապիտա-
լիստներին պետք է վերադարձնել իրենց սեփականությունը:
Յես խուլ կերպով նկատեցի, վոր այս վերջին տեսակետը,
ինչպես և զինվորական գիկտատուրան, չի ընդունում իմ
խմբակը և ցանկալի էյի համարում առաջժ ունենալ մի-
այն ինֆորմացիոն կապեր: Դրանով խորհրդակցությունը
վերջացավ»:

(1931 թ. հունվարի 16-ի ցուցմունքը):

Հետագա հանդիպումների ժամանակ արդեն գործնական
բնույթի կրող՝ ֆրասարարման և ֆինանսավորման հարցեր էյին
շոշափում: «Արդկուսակցության» հետ փոխհարաբերություններ
ստեղծելու և համաձայնության գալու հարցը Սուխանովի բա-
ցատրությամբ —

«Հարուցվեց 1929 թ. գարնանը: Այդ շրջանում, ուշա-
նալով «Միութենական բյուրոյի» անդամների նիստին, չես
ներկայացա այն ժամանակ, յերբ խոսում էլին «Արդկու-
սակցության» մասին: Հիշատակվում եր, վոր «Արդկուսակ-
ցությունը» կամենում է կապեր և կոնտակտ հաստատել
ԽՍՀՄ գործող ՌՄԴԻԿ կազմակերպությունների հետ: Ասում
էյին նաե, վոր «Արդկուսակցությունը» զրամական խոշոր
միջոցներ ունի և կարող է ոժանդակել «Միութենական
բյուրոյին»: Արդեն տաք վիճարանություն եր սկսվել և չես
ել մասնակցեցի: Մի կողմից այն կարծիքն էլին հայտնում,
վոր սոցիալ-դեմոկրատիային վերին աստիճանի հատուկ և
բուրժուազիայի հետ կոնտակտ ունենալն ու գործակցելը.

վոր բուրժուազիայի նվիրատվություններով աչն բոլոր
ընդհատակյա կուսակցությունները, վոր բանվոր դասակար-
գի շահերն էյին ներկայացնում, միշտ ել ոգտվել են վոր
սոց-դեմոկրատիան դեմ է չեղել բայլելիկներին, վոչ միայն
Կեռեհսկու և Կոնովալովի, այլ և ուսանողյան միապե-
տության կողմնակիցներ՝ գեներալ Կրասնովի հետ միասին,
վերջափով վոր կուսակցության կոնկրետ նպատակներն ու
տակտիկական չեղանակներն ընդհանուր էլին:

Մյուս կողմից ասվում եր, վոր համաձայնության գա-
լով «Արդյունաբերական կուսակցության» հետ և ոգտվելով
նրա ֆինանսական ոժանդակությամբ, սոց-դեմոկրատիան
դառնում է արդեն գործակալություն, իսկ մենք բոլորս վարձ-
կաններ սպիտակ գվարդիական, ֆաշիստական, թերեւ ցա-
բխատական և շպիտական մի կազմակերպության ու ծա-
սայության ենք նվիրում նրա նպատակներին՝ թե մեզ է
թե կուսակցությունը: Վիճարանությունները յերկար տեվե-
ցին: Հարցը լուծվեց կոնտակտ ունենալու և բանակցելու
խմաստով: Բանակցելու համար լիազորվեցին Գրոմանը և
չես ու մենք իրագործեցինք այդ շրջանում ըլովը Ա. Գ. Կ. հետ:

«Միութենական բյուրոյի» հաջորդ խորհրդակցության
ժամանակ ինձ առաջարկվեց ներկայանալ պայմանավորված
ժամին վորոշ տեղ՝ բանակցելու տվյալ գործի մասին: Դա
մարտի վերջերին եր և ապրիլիս կգրներին: Պայմանավոր-
ված տեղը Զերմատեխնիկական ինստիտուտի ղերեկտոր
Ռամգինի բնակարանն եր: Յոս պետք է ասեմ, վոր Ռամ-
գինը մենակ եր, իսկ Գրոմանը, վարին մենք սպասեցինք
մոտ կես ժամ, չեկավ՝ նա տկար եր, բայց հավանական է,
վոր կային և ուրիշ պատճառներ: Մենք սկսեցինք զրույց
անել իրար հետ: Մեր կուսակցությունների ծրագրային
զրույթներին վերաբերող հարցեր հարուցելը մենք յեր-
կուսա ել ավելորդ համարեցինք և ալդ հարցերը ֆնացին մի
կողմ: Խոսքը այն տակտիկայի մասին եր, վոր ուղղված
եր գեպի պրոլետարիատի դիկտատուրայի տապալումը: Ռամ-
գինը հետաքրքրվում եր սոց-դեմ. կազմակերպության տակ-
տիկական զրույթներով և գործնական աշխատանքով, նա-
մանավանդ այն աշխատանքով, վորը տարվում է պլանային
և ոպերատիվ մարմիններում: Խնքնատինքյան պարզ եր,
վոր այդ աշխատանքը նրան հետաքրքրում եր ապարատ

կազմավորվելու և պլանները տնտեսության զանազան ճյուղերում վիժեցնելու տեսակետից: Յես Ռամզիեին հազարգեցի օտյալ-դեմոկրատիայի ժամանակակից առկա իրական սկզբունքների մասին և նկարագրեցի հիմնարկություններում ապրվող ֆլասարար աշխատանքը, տալով խոստիցիին վորոշ գաղափար նաև մեր կապերի չափի և պետապարտութեան հաստատների ու այլ մասնագետների շրջանում տեսնելու աղբյուրային մասին:

Չրուցի 2-րդ մասում Ռամզիեի մատնանշեց, վոր նրա կազմակերպությունը բավականին խոշոր միջոցներ ունի և կարող է տրամադրել «Միութենական բյուրոյին» լեզու-կու-աակցություններին ընդհանուր ֆլասարար նպատակներին համար: Այդ միջոցների աղբյուրը ինձ համար արդեն պարզ էր: Ռամզիեի ավելացրեց, վոր «Միութենական բյուրոյին» արվելիք գումարի չափը վորոշված է 50.000 ռ. Յես պատասխանեց, վոր այդ մասին կտեղեկացնեմ իմ կազմակերպությանը: Իսկ վորչափ վոր յես պիտի նորից տեսակցություն ունենամ Ռամզիեի հետ, խոսք կարող է լինել արդեն զբոս ոտանալու մասին: Ռամզիեի համաձայնվեց, ավելացնելով, վոր իմ միջոցով արդեն իսկ սկսված հարաբերությունները, հետագայում, խիստ ցաղախաղախություն տան հրաժեշտություն տեսակետից նա կկամենար շարունակել միմեկին իմ միջոցով:

Այդպես ել պայմանավորվեցինք: Յես ստացա Ռամզիեի ծառայություն վալրի հեռախոսի համարը: Միքանի որից հետո, յես զանգահարեցի Ռամզիեին և նա տեսակցություն նշանակեց յերկու որից հետո իր բնակարանում: Տեսակցությունը շատ կարճ տևեց: Յես Ռամզիեից մի ծրար ստացա մեջը 20.000 ռ. և նա ինձ տաաց, վոր ֆլացած գումարը կտրվի միտն... պայմանավորված զանգահարումից հետո: Դրամը ստանալու մասին ստացական տվի իմ ստորագրությամբ:

Նման ձևով ել, նախապես Ռամզիին հետ հեռախոսով պայմանավորվելով, յես նրանից ստացա ևս 15.000 ռ. 1929 թ. հոկտեմբերին և վերջին 15.000 ռ. 1931 թ. մարտին (1931 թ. հունվարի 26-ի ցուցմունքը):

Ինչ վերաբերում Ա. Գ. Կ., Սուխանովը այսպես է գրել

«1929 թ. ընթացքում Կոնստանյովը, Գրամսը և յես շարունակ քաղաքական գրույցներ ելինք անում և գրանդ ել ձեռնարկում ե ին մեր ընդհանուր գրույթները: Հարցը «Միութենական բյուրոյում» լուծվելուց հետո, մենք հետք հետև սկսեցինք ձեռնարկել մեր խմբակներին ընդհանուր պլանաֆորմ: Ծրագրային տեսակետից այդ պլանաֆորմը պատմական ընդունում էր գեմոկրատական կարգերը (վորը հետագայում պետք է ռեստավրացիա առաջացնի)՝ թեկուզ և առաջ ընտրված խորհուրդների ձևական հիմունքներով: Տակալիկական տեսակետից պլանաֆորմում առանձնապես շեշտվում էր ինտերվինցիայի և պատմություն ծանր յերկու-քի թեթևացման անհրաժեշտությունը, նպատակով բայց ինչ-մի վերացմանը թեկուզ հենց այն ճանապարհով, վորը կարող է և ժողովրդական խորագրույն աղետներ և յերկրի բաժանում բերել իր հետ: Այստեղից բխում ելին և ֆլասարարություն ընդհանուր գրույթները:

Անա սա յեր համաձայնություն պլանաֆորմը, վորը հավանություն գտավ յերկու խմբակներին կենտրոնական մարմինների կողմից:

Ա. Գ. Կ. հետ զլուխ յեկած համաձայնություն մասին Գրամսը գեկուցում տվեց «Միութենական բյուրոյի» առանձն պլանումում: Ընդունված բանաձևը հավանություն եր տալիս կատարված ախտին և ստացած արդյունքներին:

Տակալ-բովիցի ցուցմունքները կարևոր են այն տեսակետից, վոր նա կենդան կերպով ցույց է տալիս, թե ինչպես եր բաշխված աշխատանքը հակահեղափոխական յերեք կազմակերպությունների միջև:

Տակալ-բովիցի ասում է՝

«Քաղաքական աշխատանքը համաձայնեցնելու առաջադրում յերեք կուսակցությունների ներկայացուցիչները վորոշել ելին, վոր յուրաքանչյուրը նրանցից իր վրա յե վերցնում պրոպագանդա և ագիտացիա կազմակերպել սոցիալա-կան այն խավերում, վորոնց վրա հիմնվում է և վորտեղ առավել ճշգրտավորված կապեր ունի: Այսպիսով «Արդյունաբերական կուսակցությունը» իր վրա վերցրեց ախտի իրական ինտերվինցիայի և գրանց հետ միասին բժիշկներին, իրավա-պաշտպանների, պրոֆեսորալի, Բ. Գ. Կ. Բ. գերագույն հրամ-կարգի քաղաքական ինքնագիտակցության ձեռնարկման դու-

ծը: Ա. Գ. Կ. նույն նպատակն ունեն գյուղացիութեան, Կարմիր բանակի, գյուղական ինտելիգենցիայի, ուսուցչութեան, ԲՈՒՀ-երի, գյուղացիական յերիտաստորդութեան և ուրիշների նկատմամբ: Բնականաբար Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. մոռում եր պրոլետարիատի ալ լս մենշևիկյան իդեոլոգիան ընդունելու տրամադրված՝ պետական ծառայողների, պրոլետարական և մանր բուրժուական ուսանողութեան, տեխնիկական ստորին պերսոնալի և ուրիշների միջ աշխատանք տանելը: Քաղաքական աշխատանքի ալ ձևերի թվում հակահեղափոխական հեղաշրջման նախապատրաստումն էր: Այս առթիվ ըլով մեջ մասնակցողները փոխադարձ համաձայնութեամբ հետևյալ նպատակներն էին դնում: «Արդյունաբերական կուսակցութեան» իր վրա չեր վերցնում Ռուսաստանի բուրժուազիայի վտարանդի կենտրոնների միջոցով նախնական բանակցութիւններ վարել այն յերկրների կառավարութիւնների և գլխավոր շտաբների հետ, վորոնք յենթադրվում եր, վոր զինված ինտելիցենցիային անմիջականորեն մասնակցողները, կամ զադտնի ղեկավարներն ու ներշնչողները պետք է լինեն: Դիվերսիոն ու տերրորիստական ակտեր կատարելու նպատակով ճարտարադիտական կադրերից ռազմական թուղթիկ խմբակներ կազմակերպել, զինվորական գաղափարութիւններ կազմակերպել, Բ. Գ. Կ. Բ. զերադաս հրամկազմի առանձին անհատների կամ քաղաքականապես հակախորհրդալին տրամադրութիւն ունեցող, կամ ել կաշառված՝ հակահեղափոխական կազմակերպութեան մեջ ներգրտվելու նպատակով: Ա. Գ. Կ. իր վրա յեր վերցրել գյուղացիական ապստամբութիւններ և անկարգութիւններ կազմակերպելը, ոգտագործելով կուլակային տարրերի դժգոհութիւնը և միջակների վորոշ մասի տատանվելը գյուղատնտեսական կոլեկտիվացման խնդիրներում: Ապստամբներին զենք և ռազմամթերք մատակարարելը և ալ վայրերը հասցնելը, վորտեղ ապստամբութիւն եր յենթադրվում: Կարմիր բանակի կազմալուծումը նամանավանդ նրա այն մասերի նդկատմամբ, վորոնք ուղարկվում էին գյուղական վայրերը ապստամբութիւնը ճնշելու համար: Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. իր վրա յեր վերցրել քաղաքներում քաղաքացիական զվարդիտ կազմակերպել, վորը հակահեղափոխական հեղաշրջման պահին կարող եր պետական հաստատութիւնները զրափելու գոր-

ծում զենք ու միջոց, ալ և սկզբնական հենարան ծառայել հակահեղափոխական նոր կառավարութեան և բազա՝ նոր շեփմի քաղաքալին միլիցիայի ստեղծման համար: Բացի զրանից, իր արտասահմանի կենտրոնի միջոցով նա պետք է սոցիալիստական ինտերնացիոնալի ոգնութեամբ միջոցներ ձևոք առներ ինտելիցենցիայի համար բարչացակամ բարոյական-քաղաքական մթնոլորտ ստեղծելու արևմտալիպտական յերկրների բանվորական դասակարգի և նրան մոտեցող մանր բուրժուական շերտերում: Վերջապես, յերեք կուսակցութիւնների հակահեղափոխական գործունեցութեան կոնտակտի մեջ առանձին տեղ եր զրավում ժողովրդական տնտեսութիւնը կազալո ձելու համար աշխատանք տանելու խնդիրը, վորը առանձնահատուկ դեր եր խաղում այդ կուսակցութիւնների կշանքում»:

Ահա սրանք էին այն պարտավորութիւնները, վոր իրենց վրա էին վերցրել պայմանավորվող կողմերը:

Իսկ ինչ անմիջական կազմակերպական հնարավորութիւններ ունեն զրանց իրագործման համար հակահեղափոխական մենշևիկյան կազմակերպութիւնը իր ցանցում և ինչ եր արդյոք նա կատարել այդ պարտականութիւնները իրագործելու համար:

Սոցիալական բաղայի վերը հիշված առանձնահատկութիւններէ համաձայն ել շրջանային բջիջներն հիմնարկութիւններում կազմակերպված էին գլխավորապես ծառայող ինտելիգենցիայի միջավայրից:

Այս առթիվ Զալկինգը ցույց և տալիս՝

«Կուսակցական շրջանային ցանցը կազմակերպված եր յերկու ուղղութեամբ. առաջինը՝ կենտրոնական ժողկոմատական բջիջներ, յերկրորդը՝ կուսակցական տեղական բջիջներ: Ժողկոմատական բջիջները գլխավորում և կազմակերպչորեն սպասարկում էին «Միութենական բլուրոյի» համապատասխան անգամները, վորոնք վորպես տվյալ բջիջներ կայացուցիչներ մտնում էին բլուրոյի կազմի մեջ: Նման կենտրոնական բջիջներ Մոսկվայում յես գիտեմ՝ Պետալանում (Գրոմանի գլխավորութեամբ), Գերժողտնտխորհում (Գրինգբուրգ, Սակալովսկի, Շեսեր), Աուտրի ժողկոմատում (Զալկինգ, Տակուբովի), Յենտրոսոյուգում (Պետուսի), Պետրանկում (Շեր) և Աշխոյկոմատում ու ՀԱՄԿԽ-ում

(գլխավորում էյին «Միութենական բյուրոյի» ժող. անդամներ՝ Ռուսիցը յեզ Միցցը):

Տեղերում հիմնականում կուսակցական բլիշներ էլին կազմակերպված գլխավորապես մարդային կենտրոնում և դրանք կազմակերպված էյին նույն սկզբունքով, ինչ վար կենտրոնական բլիշները, այսինքն հիմնարկութուններին կից, մարդային լիազորները գլխավորութամբ: Մարդային լիազորները պարտավոր էյին կապ պահպանել «Միութենական բյուրոյի» հետ, նրա կազմիմբակի միջոցով» (1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

Կոնկրետ Ցենտրոսոցուդի բլիշի կազմակերպմամբ մասին Պեսուևիցը ցույց և տալիս՝

«Ցեա ներդրավեցի Ցենտրոսոցուդին կից ՌՄԻԲԿ կազմակերպության մեջ սպառկոտությունների Մոսկվայի ներկայացուցիչներին, հյուսիս-կովկասյանի՝ Նիկոլայևիսկուն, հյուսիս-արևմտյանի՝ Ֆրենկելին՝ և Ուրալի՝ Բելիցկուն: Վերջին չերկուսը պետք և աշխատանքի անցնելին իրենց չերկրային կենտրոնները և այսպիսով կապ հաստատելին տվյալ մարդի, կամ չերկրի ու Մոսկվայի կենտրոնի միջև»:

«Բացի այդ, յեա գիտելի, վոր բյուրոյի մյուս անդամներն էլ կապ ունեն շրջանում աշխատողներին հետ: Այս տեղեկությունները յեա ստացել էյի բյուրոյի անդամներից, նրանց հետ հանգրպելու և խոսակցելու ժամանակ: Այսպես յեա գիտելի, վոր Շեքը ուներ չերկու կամ չերեք կապ, Շուկուբովիք՝ 1 կամ 2, Վուկովը՝ 1 կամ 2: Վերջինից յեա տեղեկացա, վոր Գիմգբուզը մեկ կամ չերկու կապ ունի: Կապին մասնակցողների անուններն ու հասցեները յեա չեմ հիշում»:

(1931 թ. հունվարի 1-ի ցուցմունքը):

Պետրանկի ցանցում յեղած կազմակերպության մասին ցույց և տալիս Բեռլացիկն. —

«Ընդարձակելով այն կապերը, վոր ուներ Շեքը իր արամադրության տակ յեղած շրջաններում, մենք սկսեցինք կապեր հաստատել և այն շրջանի հետ, վորը ինչ էր հանձնըրվում: Այդ նպատակով յեա կապվեցի սոց.-դեմ. Սե. Տ. Լեվինգսոնի (Նարբովսկի, Հեռավ. բանկ., մահացել և 1928 թ.), Շայսելսոնի՝ Մարկով և Նովո-Սիբիրսկու հետ՝ ազդանունը դժբախ-

տաբար չեմ հիշում: Շեքը անձամբ մեկնեց (յեթե չեմ սխալվում) Սրբուլ, Արխանգելսկ: Մի վորոշ տեղ էլ գնաց Լեմնյապը (Վլադգրա, Պոլովոյն): Գնացողներից չուրաքանչյուրը իր հետ էր վերցնում «Սոցիալիստիչեսկի վեստնիկի» չերկու յեքեք համարը և պարտավոր էր ըստ հնարավորության ամեն մի հետում կազմակերպիչ թողնել: Վերջինը պետք և կապվեք տեղական կուսակցական կոմիտեյի հետ: Այնտեղ, վորտեղ կոմիտե չկար, վորպես կազմակերպիչ ընտրվածը պետք և ըստ հնարավորության զբաղվեք քաղաքային կազմակերպության փոքրիկ բյուրո կամ կոմիտե նախապատրաստելու գործով: Նրան հանձնարարվում էր մարդիկ ներգրավել նաև տնտեսական այլ կազմակերպություններից: Առաջարկվում էր ավել շրջանում ուշադրություն դարձնել ժող. թեքանակի, այլ վորակի վրա, այսինքն պետք և մասնակից տանք պատասխանատու դիրք ունեցողներին» (1930 թ. դեկտեմբերի 31-ի ցուցմունքը):

Շեքը նույնտես կոնկրետացնում և մարդային բլիշների մասին յեղած տեղեկությունները. —

«Շրջանային ցանցի հետ ունեցած կապի մասին ցույց և տալիս. յեա գիտեմ շրջանային բլիշներ՝ Նիժնեպրոդուկում, վորը կազմակերպվել և իմ աջակցութամբ 1927 թ. վերջերին և 1928 թ. սկզբներին և վորի մեջ մասնում էյին՝ Պ. Վ. Բելյաչևսկին և Գորբինիցը, Հետո բլիշ Ուրյուում՝ Պետրանկի բաժանմունքի կառավարչի տեղակալ Ռիսոնի գլխավորութամբ: Բլիշ Տուլայում՝ Պետրանկի բաժանմունքի կառավարիչ Շաբուովի կամ Շաբուովի գլխավորութամբ: Հաշտարխանում՝ կաղմը չեմ հիշում, կապ ունեյի Նեհաույեովի միջոցով: Այս բլիշները կազմակերպվել են իմ մասնակցութամբ: Ուրիշ բլիշներից յեա տեղեկություն ունեյի Մարկովի, Ռոստովի Դիվ, Սարատովի բլիշների մասին»:

Մի այլ տեղ նա ավելացնում և՝

«Կենտկոմի («Միութենական բյուրո») իր ցանցի հետ կապ պահպանելու գործը սկզբում հանձնարարված էր Գիմգբուզին, իսկ 1928 թ. վերջերից, Աբրամովիչի և ՄՇԿ գալուց հետո, այդ աշխատանքը զբղեց Զավիցնի վրա:

Ցեա անձամբ գիտելի ՌՄԻԲԿ հետևյալ կազմակերպությունների կոմիտեյան մասին՝

(գլխավորում եյին «Միութենական բյուրոյի» ժող. անդամներ՝ Ռաբինը յեզ Միքսը):

Տեղեւորւմ հիմնականում կուսակցական բջիջներ ելին կազմակերպւած գլխավորապես մարդային կենտրոնում և դրանք կազմակերպւած եյին նույն սկզբունքով, ինչ վար կենտրոնական բջիջները, այսինքն հիմնարկութեաններին ելից, մարդային լիազօրներ զլխավորութեամբ: Մարդային լիազօրները պարտավոր ելին կապ պահպանել «Միութենական բյուրոյի» հետ, նրա կազմամբակի միջոցով»: (1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

Կոնկրետ Յենարտուողի բջիջի կազմակերպման մասին Պետկոմից ցույց և տալիս՝

«Յեա ներդրւածի Յենարտուողին կից ՌՄԻԿ կազմակերպութեան մեջ պառակտուածութեաններ Մոսկվայի ներկայացուցիչներին, հյուսիս-կովկասյան՝ Նիկոլայեւիչին, հյուսիս-արեւմտյան՝ Յրենկելին՝ և Ուրալի՝ Բելիցկուն: Վերջին յերկուսը պետք և աշխատանքի անցնելին իրենց յերկրային կենտրոնները և այսպիսով կապ հաստատելին տիպով մարդի, կամ յերկրի ու Մոսկվայի կենտրոնի միջև»:

«Բացի այդ, յեա գիտելի, վոր բյուրոյի մյուս անդամներն ել կապ ունեն շրջանում աշխատողներին հետ: Այս տեղեկութեանները յեա ստացել եյի բյուրոյի անդամներից, նրանց հետ հանդիպելու և խոսակցելու ժամանակ: Այսպէս յեա գիտելի, վոր Շեքը ունի յերկու կամ յերեք կապ, Շապուրովի՝ 1 կամ 2, Վուկովի՝ 1 կամ 2: Վերջինից յեա տեղեկացա, վոր Գիմգբուրգը մեկ կամ յերկու կապ ունի: Կապին մասնակցողների անուններն ու հասցեները յեա չեմ հիշում»:

(1931 թ. հունվարի 1-ի ցուցմունքը):

Պետրանկի ցանցում յեղած կազմակերպութեան մասին ցույց և տալիս Բեռլա ցկից. —

«Ընդարձակելով տին կապերը, վոր ունի Շեքը իր արամադրութեան տակ յեղած շրջաններում, մենք սկսեցինք կապեր հաստատել և այն շրջանի հետ, վորը ինձ եր հանձնարուած: Այդ նպատակով յեա կապիցի սոց.-գեմ. Յե. Տ. Լեվենցովի (Սարաբովսկի, Հեռավ. բանկ., մահացել և 1928 թ.), Շապուրովի՝ Սարկով և Նովո-Սիբիրսկու հետ՝ ազդանունը դժբախ-

տարաբ չեմ հիշում: Շեքը անձամբ մեկնեց (չեթե չեմ սխալ-վում) Արլոյ, Արխանգելսկի Մի վորտե տեղ ել գնաց Լեմնգոր (Վսլադա, Պովոլոյե): Գնացողներից յուրաքանչյուրը իր հետ եր վերցնում «Սոցիալիստիչեսկի վեստնիկի» չերկու-չե-րեք համարը և պարտավոր եր ըստ հնարավորութեան ամեն մի հետում կազմակերպիլ թողնել: Վերջինը պետք և հապ-վեք տեղական կուսակցական կոմիտեյի հետ: Այնտեղ, վոր-տեղ կոմիտե չկար, վորպէս կազմակերպիլ ընտրվածը պետք և ըստ հնարավորութեան զբաղվեք քաղաքային կազմակեր-պութեան վորքիկ բյուրո կամ կոմիտե նախապատրաստելու գործով: Նրան հանձնարարվում եր մարդիկ ներդրւածի հետ տնտեսական այլ կազմակերպութեաններից: Առաջարկվում եր տվյալ շրջանում ուղարկութեան դարձնել ժող. թե քա-նակի, այլ վորակի վրա, այսինքն պետք և մասնակից տներ պատասխանատու դիրք ունեցողներին» (1930 թ. դեկտեմբերի 31-ի ցուցմունքը):

Շեքը նույնտես կոնկրետացնում և մարդային բջիջների մա-սին յեղած տեղեկութեանները. —

«Շրջանային ցանցի հետ ունեցած կապի մասին ցույց և տալիս. յեա գիտեմ շրջանային բջիջներ՝ Նիժնեգորոս-կում, վորը կազմակերպվել և իմ աջակցութեամբ 1927 թ. վերջերին և 1928 թ. սկզբներին և վորի մեջ մասնում ելին՝ Պ. Վ. Բելլայեւսկին և Դորբիցին, Հետո բջիջ Արլոյում՝ Պետրանկի բաժանմունքի կառավարչի տեղակալ Ռիտոնի գլխավորութեամբ: Բջիջ Տուլայում՝ Պետրանկի բաժանմուն-քի կառավարիչ Շաբուրովի կամ Շաբուրովի գլխավորութեամբ: Հաշտարխանում՝ կազմը չեմ հիշում, կապ ունիլ Նեմաուսեովի միջոցով: Այս բջիջները կազմակերպվել են իմ մասնակցու-թեամբ: Ուրիշ բջիջներից յեա տեղեկութեան ունիլ Պար-կովի, Ռոստովի Դ./վ. Սարատովի բջիջների մասին»:

Մի այլ տեղ նա ավելացնում և՝

«Կենտկոմի («Միութենական բյուրո») իր ցանցի հետ կապ պահպանելու գործը սկզբում հանձնարարված եր Գիմգբուրգին, իսկ 1928 թ. վերջերից, Սարատովի ՌՄԻԿ դա-յուց հետո, այդ աշխատանքը զրկեց Զալկինգի վրա:

Յեա անձամբ գիտելի ՌՄԻԿ հետեւյալ կազմակերպու-թեանների գոյութեան մասին՝

1. Վերին և ներքին Պալլոթիայի, վոր զեկաժորում էլին՝ Վերին Պալլոթիայում՝ Բեյլայեվսկին և ներքին Պալլոթիայում՝ Յեծովը.

2. Խարկովի (Ուկրաինական կազմակերպություն).

3. Հյուսիս-կովկասյան կազմակերպությունը Ռոստովում Դիվ. կենտրոնի հետ կապ ունեցող ղեկավարներին չես չեմ հիշում:

4. Հյուսիս-Արևմտյան կամ Լինինգրադի կազմակերպությունը ղեկավարում եր Ֆիե-Յենոսայեվսկին (1930 թ. նոյեմբերի 30-ի ցուցմունքը):

Այլ եր բանվորների հետ կապեր ունենալու գործը Գրեթե բոլոր մեղադրյալների ցուցմունքները այս առթիվ միասնաբեր են. Վալկովը ասում ե. —

«Մասսայական աշխատանք «Միութենական բյուրոն», ինչպես չես գիտեմ, չեմ տանում: Հիմնական աշխատանքը կատարվում եր նախկին մենշևիկների մեջ, վորոնք մեծ մասամբ զանազան հիմնարկություններում էլին գտնվում: Զեռնարկություններում և գործարաններում հին մենշևիկներ ընդհանրապես չկային, իսկ բանվորների տրամադրությունները այդ ժամանակ հույս չեյին ներշնչում, վոր փոքր իշտա ե նպաստավոր կլինի նրանց մեջ աշխատանք տանելը՝ կազմակերպության ներսը գրավելու և ղեկի մենշևիկյան շարժումը համակրանք առաջացնելու իմաստով:»

(1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

Մակալովսկին նույնն ե ասում. —

«Այսպիսով «Միութենական բյուրոյի» մասսայական աշխատանքը շատ չնչին եր, ավելի շուտ բոլորովին գոյություն չունեի: Փորձեր ել չեյին արվում նման աշխատանքի ձևափոխելու ուղղությամբ, ինչ վոր պետք ե բացառել նախ՝ սոցիալական այն բաղադրվ, վոր ստեղծվում եր նոր մենշևիկյան համար. հետո՝ շատ էլին տարվել կազմալուծող աշխատանքով և մի կողմ թողել պայքարի բոլոր ձևերը:»

Իսկ յերբ կազմալուծող աշխատանքը սկսվեց կապվել ինտերվենցիայի հետ, ապա «Միութենական բյուրոյի» մասնակցությունը ինտերվենցիային չեմ ել կարող տարվել լայն մասսայական աշխատանքի գծով, քանի վոր «Միութենա-

կան բյուրոն» շատ լավ եր գիտակցում, վոր բացարձակորեն ինտերվենցիայի կողմնակից հանդես գալը միանգամից մենշևիկյան համար բացառիկ նպաստավոր միջոցորտ չի ստեղծի, նամանավանդ բանվորների մեջ:» (1931 թ. փետրվարի 22-ի ցուցմունքը):

Սակայն, համապատասխան գրականություն տարածելու միջոցով ալիտացիոն-պրոպագանդիստական աշխատանք կատարելու վորոշ փորձեր չեղել են: Դա չիղել ե յերկու ուղղությամբ՝ տրամադմանյան ծագում ունեցող գրականություն և «Միութենական բյուրոյի» ձեռքով ԽՍՀՄ-ում պատրաստված գրականություն տարածելու միջոցով:

Այս վերջին գրականությունը յերկու տեսակի յեր՝ ղեկավար զիրեկտիվ փաստաթղթեր և բուն ալիտացիոն գրականություն: Այդ առթիվ հետևյալ տվյալները կան:

Շեքը 1931 թ. հունվարի 7-ի ցուցմունքների մեջ բացատրում ե:

«Միութենական բյուրոյից» ստացված նյութերը, վոր չես հիշողությամբ գիտեմ, սրանք էլին՝

1928 թ.

1. Կոչ ՌՄԴԲԿ կազմակերպության անդամներին, վորի մեջ հիշատակված էլին կազմակերպության հիմնական խընդիրներն ու պայքարի հեռանկարները ՆեՊ-ի լիկվիդացիայի զայմաններում: Կոչը, յեթե չեմ սխալվում, բազմաթիվ եր ոտատուրի վրա և նրա մի որինակը ստացել եմ Ս. Ա. Սակալովսկուց:

2. Հրահանգչական նամակներ, վոր լույս էլին տեսնում ամսական մեկ կամ 2 անգամ՝ ոտատուրի վրա: Նամակների մեջ հրապարակվում էլին «Միութենական բյուրոյի» կարևորագույն վորոշումները, պլենումների վորոշումները և պիտի ծառայելին կազմակերպությունների ղեկավարներին: 1928 թ. նման նամակներ լույս տեսան մոտ 6—8 համար: Մեկական որինակ ստացել եմ Սակալովսկուց, ինչ մոտ էլին պահվում:

1929 թ.

1. Հրահանգչական նամակներ՝ նույն բնույթի, լույս են տեսել մոտ 10 համար: Ստացել եմ մեկական որինակ Սակալովսկուց և պահել ինչ մոտ:

2. Պլենումների բանաձևեր 1928—29 թ. թ., ապրիլի 2-ին գրամեքենայի վրա, ստացել եմ Սախարովսկուց և հանձնել, չեթե չեմ սխալվում՝ Գրամոֆոն և Ե. Դ. Պուրիցին: 1930 թ.

Հրահանգչական նամակներ նույն բնույթի: Լույս են տեսել 5 օրինակ: Ստացել եմ Սախարովսկուց մեկ-մեկ օրինակ և պահել ինձ մոտ: Այն փաստաթղթերը, վոր ձոտուկի պահում, յես այրել եմ ձերբակալումից մոտ չերկու շաբաթ առաջ, յերկուդ կրելով, վոր կարող են ինձ ձերբակալել, քանի վոր Մոսկվայում յես տեղեկացա «Միութենական բյուրոյի» անդամների ձերբակալման մասին: Իսկ թուր են մնացած փաստաթղթերը, յես չգիտեմ» (1931 թ. հունվարի 2-ի ցուցմունքը):

Նույն «Միութենական բյուրոյից» ստացված փաստաթղթերի մասին ցույց և տալիս Գրամանը 1931 թ. հունվարի 4-ին:

«Յես հիշում եմ հետևյալ հրահանգչական նամակները՝

1. 1928 թ. դարնանը՝ հացամթերումների արտակարգ միջոցների մասին.

2. 1928 թ. աշնանը՝ հնգամյակի և աջ ուղղիցիայի մասին.

3. 1929 թ. դարնանը՝ պարենավորման գծի արտաթյունների և աջ ուղղիցիայի մասին («յերկամյակ»):

4. 1929 թ. աշնանը՝ մասնատվական կոլեկտիվացման և հուլիսի 1-ից լիկվիդացիայի սկզբի ու կատարության գինապարտության մասին:

5. 1930 թ. դարնանը՝ այն դրության մասին, վորը տեղի է Ի. Վ. Ստալինի «Գլխավորումը հաջողությաններին» նամակը:

Նամակները կաղմել են. առաջինը՝ Սուխանովը և յես յերկրորդը՝ Սուխանովը, յես, Բազարովը և Շեքերը, յերրորդը՝ Սուխանովը, յես, Ջակիբգը, Յակուբովիչի մասնակցությամբ, չորրորդը՝ յես և Սուխանովը, հինգերորդը՝ Սուխանովը:

Նամակները խմբագրում եր ղեկավար հնգյակը՝ Շեք. Գրամանի, Բազարովի, Սուխանովի և Գիցգրադի կազմով և ուսուցանում ՌՄԴԲԿ Կենտկոմի «Միութենական բյուրոյի» նամակները պետք և ձևերից ձևը անցնելին և վաճառչացվելին վերջին հասցեագրի կողմից: Բաղմոցվում էին

գրամեքենաների վրա և միայն մի քանի գեպրում հնարավորություն յեղով սգավելու բաղմոցնող մեքենայից» (1931 թ. հունվարի 11-ի ցուցմունքը):

Նույն աշխատանքի մասին ցույց և տալիս և Սուխանովը.

«Կոտորելով ինձ վրա դրած պարտականությունը, յես «Միութենական բյուրոյի» հաջորդ նիստին ներկայացրել եմ հաղած կոչի տեքստը՝ մատակարարման գծի արտաթյունների պատճառների, ՀԿԿ(Բ) սխալ և օտերորիտական քաղաքականության, այլև այն մասին, վոր նման քաղաքականությունը վոչ թե զեպի օոցիալիզմը, այլ զեպի ռեակցիան և ամուսմ: Չեմ հիշում, քննվեց արդյոք այդ տեքստը: ձևքաղ յես ավի Շեքի և Յակուբովիչի: Հետո նույն անձնավորություններին յես խորհրդակցության ժամանակ հանձնեցի իմ գրած ուրիշ լերկու կամ լերեք թուացրկները, վորոնք բաղմոցվեցին և տարածվեցին 1929 թ. վերջերին և 1930 թ. սկզբներին» (1931 թ. հունվարի 22-ի ցուցմունքը): Պետուհիքը այս առթիվ ցույց և տալիս՝

«Կազմակերպության մեջ լեղած ժամանակ, յես գործ եմ ունեցել 10—12 փաստաթղթերի հետ: Առաջին տեղում 28 թ. Շեքից ստացա 4 փաստաթուղթ՝ ՌՄԴԲԿ Կենտկոմի «Միութենական բյուրոյի» նույն տարվա պլենումի բանաձևը: Յուրաքանչյուր փաստաթուղթը մեկ օրինակ եր և աղված եր գրամեքենայի վրա, պատճառով վրայով: Այդ փաստաթղթերը յես ստացել եմ Շեքից իմ խնդրանք, յերբ նրանից լմացա պլենումի և ընդունված վորոշումների բովանդակության մասին: Բանաձևը հետևյալ հարցերն եր շոշափում.

1. ՌՄԴԲԿ վերաբերմունքը զեպի արոցկիտաները.

2. ՌՄԴԲԿ ձեռնարկումները տնտեսական կյանքը կազմակերպելու ուղղությամբ.

3. Որորդային մամուլի ոգտագործումը ՌՄԴԲԿ-ի նպատակների իրագործման համար.

4. Կազմակերպչական հարցեր:

Բանաձևի բովանդակությունը յես արդեն լուսաբանել եմ այն ցուցմունքիս մեջ, յերբ խոսում եյի ՌՄԴԲԿ-ի Կենտկոմի «Միութենական բյուրոյի» պլենումների աշխատանքների մասին» (1931 թ. հունվարի 1-ի ցուցմունքը):

Ինչ վերաբերում և 1929 թ., հենց նույն Պետուհիքն և ցույց և տալիս՝

«Յես գործ եմ ունեցել Կենտկոմի «Միութենական

բյուրոյի» պլենումների բանաձևերի հետ 1929 թ.: Ստացել էմ Գրամաճից իմ խնդրանքը: Ընդամենը 4 բանաձև է չեղել. այն է՝

1. ՀԿ(բ)Կ-ում չեղած տարածաշրջությունները (աջ թեքում):

2. Կոլեկտիվացումը, գյուղացիության դժգոհությունները այդ շողի վրա և խառնակչությունները ոգտագործելը:

3. Մեր վերաբերմունքը դեպի քաղաքական այլ խրժրավորումները և

4. Ինտերվենցիան:

Բանաձևերը տպված էին գրամեքենայի վրա պատճենաթղթի վրայով: Այդ ժամանակ, կամ դրանից հետո չես ստացա Մոսկվայի յերկրային սպառնալուծությունների չեղելի ներկայացուցիչ (Նիկոլայեվսկու, Բեռեկեյի և Բեյիցկու) համաձայնությունը, կամ խոստումը ՌՄԴԿ շախատանքների մասնակցելու մասին: Ստացած բանաձևերը յիս բազմացրի յուրաքանչյուրը 8 որինակ, չերկուական, ընդամենը 6 որինակ հանձնեցի թված անձանց, իսկ չերկուսը պահեցի ինձ մոտ, վորպեսզի ծանոթացնեմ բանաձևի բովանդակությանը Ֆենտրոսոյուզում յեղած ՌՄԴԿ կազմակերպության անդամներին: Նիկոլայեվսկուն, Բեռեկեյի և Բեյիցկուն չես տվի չերկու որինակ, յինթադրելով, վոր նրանց պետք կգա, չերը մոտիկ ապագայում կապեր հաստատեն տեղերի հետ: Նրանցից յուրաքանչյուրին հանձնարարված էր, ոգտագործելուց հետո, փաստաթղթերը վոչնչացնել: Ինձ մոտ թողնված որինակները սովորական, իմ իսկ կողմից սահմանված կարգով անձնվեցին Գլադիսեվիճ՝ ոգտագործելու և ապա վոչնչացնելու:

ՌՄԴԿ Կենտկոմի «Միութենական բյուրոյի» պլենմի բանաձևերի բովանդակության մասին չես արդեն խոսել էմ, չերը ցուցմունք էի տալիս պլենումի աշխատանքի մասին» (1931 թ. հունվարի 6-ի ցուցմունքը):

Բացի գրավանության բազմացման և տարածման նման անայնագործական ձևից, կազմակերպությունը իր արամադրության տակ յատուկ տեխնիկական միջոցներ ունեւր:

Շեքը ցույց է տալիս՝

«Կենտկոմի հանձնարարությամբ չես ապարանախան

ձեռով գրակառություն բազմացնելու և տարածելու փորձեր էմ արել Մոսկվայում գոյություն ունեցող տպարանների ագտագործման իմաստով: Փորձեր անելիս ղիմել էմ այն բանավորներին, վորոնց հետ հուուց կապեր ունեւրի:

Սակայն, չես համակրություն չտեսա, ինձ մերժեցին վարեն աշակցություն ցույց տալ և մատնանելին միաժամանակ, վոր դա շատ վտանգավոր գործ է, քանի վոր ՀԿ(բ) անդական բժիշկները իսկույն կնկատեն, վոր իրենց տրադաւունում անկեզալ կերպով գրակառություն է տղվում: Իմ անհաջողությունների մասին զեկուցիլ էմ կենտրոնին և վարաշվեց այդ ծրագրերից հրաժարվիլ և սեփական անչեզալ տպարաններ ել չունենալ, քանի վոր տարածվելիք նյութերը շատ սահմանափակ են:

Հրահանգչական համակների բազմացումը կատարվում էր ոտատորի վրա և այդ աշխատանքը հաճախակի կատարվում էր Պեսուճիճի միջոցով, չերբեմն ել՝ Գրամաճի: Ինչ վերաբերում է թեղերը գրամեքենայի վրա բազմացնելուն, ապա նույն մարդիկն ել իրենց վրա էլին վերցնում գրանց տարածելու գործը» (1930 թ. դեկտեմբերի 30-ի ցուցմունքը): Մոտավորապես նման ձեռով ել տարածվում էին արտասահմանից ատացված փաստաթղթերը: Այստեղ բավական է թվիլ այն փաստաթղթերը, վորոնք անցել են մեղադրյալների ձեռքով: Շեքը բացատրում է՝

«Միութենական բյուրոյի» գործունեւթյունը վերաբերող հետեւյալ փաստաթղթերը գիտեմ.

1925 թ.—Ստացել էմ Գրամից, նրա ստորագրությամբ, Բեռեկեյի միջոցով գրամեքենայի վրա տպված մի նամակ արտասահմանյան Կենտկոմի ներկայացուցչության լիազորությամբ և մատնանշումով, վոր Բեռեկեյի կտա լրացուցիչ բանավոր ցուցմունքներ: Այդ նամակը չես ներկայացրել էմ Գրեգորուզգի, Շեքիճի և հետ ստացել:

1928 թ.—Արտասահմանյան պատգամավորության նամակը, վոր հաստատում է «Միութենական բյուրոյի» կազմակերպումը և պնդում Պեսուճիճի բանավոր հաղորդումը: Նամակը տպված էր գրամեքենայի վրա, առանց ստորագրության, կնիքով: Ստացել էմ Գրամաճից և բյուրոյի մյուս անդամներին ծանոթացրել ու պահել ինձ մոտ:

1928 թ.—Արտասահմանյան պատգամավորության թե-

գերը հնգամյակի մասին, ապաված էլին գրամեքենայի վրա, ստացել էմ Գրոմանից, հանձնել Գիճգբուրգին, ինձ չեն վերադարձրել, այլ Գրոմանն ոգտադործել է իր գեկուցման համար:

1928 թ. — Արտասահմանյան պատգամավորություն թե-
գերը մեք վերաբերմունքի մասին գեպի բուրժուազիական և
ձախ բուրժուազիական: Ստացել էմ Գրոմանից և նրան էլ
վերադարձրել: Տպված էլին գրամեքենայի վրա:

1928 թ. — Արտասահմանյան պատգամավորություն նա-
մակը, վորի մեջ առաջին պլենումի վորոշումները գնահա-
տականն եք արվում, վորպես «Միութենական բյուրոյի»
հաղորդումի պատասխան: Դրված եք, ինչքան հիշում էմ,
ձեռքով, ստացել էմ Գրոմանից անմիջականորեն կամ Գիճգ-
բուրգին, հանձնել էմ, կարծեմ, Զալկիցին և ինձ և վի-
րադարձված:

1928 թ. — Դրավոր կոչ «աշխատավորներին», ինչքան
հիշում էմ, Ռ.Ս.Դ.Բ.Կ. կազմակերպության ընդհանուր խնդիր-
ները Սոբհրդային Միության պայմաններում հարցի մասին:
Ստացել էմ Լեժնովից, վորին լես էլի ուղարկել այդ կոչը
բերելու: Մնացին արդյոք ինձ մոտ այն վերկու որինտեկնե-
րը, վոր ինձ Լեժնովից եք հանձնել, չեմ հիշում:

1929 թ. — Բարակ թղթի վրա տպված կոչ Ռ.Ս.Դ.Բ.Կ.
Կենտկոմի ստորագրությամբ՝ նվիրված կոլտնտեսության
շինարարությանը: Յերկու կամ մեկ որինակ ստացել էմ
Լեժնովից, վորը նույն տեղը ստացել եք այդ կոչերը և
հասցրել բանկը: Այդ կոչի մեկ որինակը ինձ մոտ էլի
պահում:

1928 թ. — Արտասահմանյան պատգամավորության թե-
գերը կոլտնտեսության շինարարության և գյուղի քայքայ-
ման մասին: Ստացել էմ Գրոմանից և պահել ինձ մոտ:
Տպված էլին գրամեքենայի վրա:

Նույն տարում. — Թեգեր ՀԿԿ (բ) ներքին տարածաշու-
թյուններին մասին (աջ թեքում, արոցկիզմ): Ստացել էմ
Գրոմանից և ծանոթանալուց հետո հանձնել Գիճգբուրգին:
Ինձ են վերադարձված և պահվում էլին մոտ: Տպված էլին
գրամեքենայի վրա:

Նույն տարում. — Նամակ, ձեռքով գրված, վորպես պա-
տասխան «Միութենական բյուրոյի» տված հաշվետվության

Չ-բգ պլենումի վորոշումներին մասին: Նամակը չեք ստո-
րագրված: Ստացել էմ Գրոմանից և, վորքան հիշում եմ, նը-
բան էլ վերադարձրել:

Նույն տարում. — Արտասահմանյան պատգամավո-
րության նամակը՝ վորպես պատասխան Ա.Գ.Կ.-ին գյու-
ղացիական հուզումներին աջակցելու ուղղությամբ նրա հետ
ընդհանուր աշխատանք տանելու մասին: Նամակը տպված
եք գրամեքենայի վրա և չեք ստորագրված: Ստացված եք
Գրոմանից, արվել եք «Միութենական բյուրոյի» անդամներին
ծանոթանալու և վերադարձված եք ինձ: Պահվում եք ինձ
մոտ:

1930 թ. — Թեգեր հնգամյա պլանի իրագործման մասին,
թեգեր սոց-դեմոկրատիայի և բուրժուական կուսակցությու-
նների փոխհարաբերությունների մասին, թեգեր ՀԿԿ (բ)
ներքին հոսանքների և Ստալինի ղեկառավարության մասին,
Ռ.Ս.Դ.Բ.Կ. Բանվորական կուսակցության վերանվանելու
բանաձևի նախագիծը: Այս բոլոր նյութերը ստացել էմ
Գրոմանից, վերադարձրել նրան և ոգտադործվել են նրա և
«Միութենական բյուրոյի» այլ անդամների կողմից պլենումի
համար: Այս նյութերը ինձ չեն վերադարձված: Նույն տա-
րում, վորպես պատասխան պլենումի մասին գեկուցման
նամակի մեջ մատնանշվում եք, վոր անհրաժեշտ է «Ար-
գյունաբերական կուսակցության» հետ բլոկ կազմել և ա-
ջակցել ինտերվենտներին: Նամակը գրված եք ձեռքով, կար-
ծեմ առանց ստորագրության: Նամակը Գրոմանը տվեց ինձ
և «Միութենական բյուրոյի» մյուս անդամներին կարդալու:
Դրանից հետո հանձնվեց ինձ պահելու համար: Նույն տա-
րում — նամակ նույն նյութի մասին, մեջ բերելով նաև գեր-
մանական սոցիալ-դեմոկրատիայի և Չ-բգ ինտերնացիոնալի
գեկավար շրջանների տեսակետը ինտերվենցիայի նկատ-
մամբ: Նամակը տպված եք գրամեքենայի վրա, առանց
ստորագրության, հիշվում էլին նախընթաց նամակները և
«Միութենական բյուրոյի» հաշվետվությունը, պահվում եք
ինձ մոտ:

Շեքի ցուցմունքներով, իր մոտ յիշած բոլոր փաստաթղթերը
նա վաչչուցրել և, սակայն դա չի համապատասխանում իրակա-
նության:

Ռուբինի ցուցմունքներով, վորը նույնպես խոստովա-

ներ է, վոր մասնակցութիւնն և ունեցել մենշեիկներէ հաղահեղա-
փոխական կազմակերպութեանը, բանը ուրիշ տեսակ է յեղել:
Պեղելով իր 31 թ. փետրվարի 21-ի ցուցմունքի մեջ ասին, վոր
առաջին եր արտասահմանյան մենշեիկյան կենտրոնն է «Միութե-
նական Բյուրոյի» միջև յեղած գրադրութեանը և ստացված գիրքեկ-
տիվ բնույթ ունեցող, նույն թվում և ինտերնացիոնալին վերա-
բերող փաստաթղթերի բովանդակութեանը, նա ցույց է տալիս՝

«Ինչ մոտ փաստաթղթեր պահելու հարցի մասին ցույց
է տալիս: 1930 թ. հունվարի վերջերին Շեքեր և Շեք
խնդրեցին ինչ պահել կուսակցական մի քանի փաստաթղթ-
եր, վորոնք հաճախ պետք է յին գալիս կուսակցական ա-
ռարկա աշխատանքների ընթացքում: Այդ ժամանակ չե-
աշխատում էին Մարքսի և Ենգելսի ինստիտուտում, վորպէս
քաղաքագիտութեան կարիքների վարիչ: Ինստիտուտում այդ
ժամանակ աշխատում էր և Շեքը (աբխազ): Ստանալով իմ
համաձայնութիւնը, Շեքն ինչ հանձնեց ընդամենը 6 փա-
ստաթուղթ, վորից 3-ը արտասահմանյան պատգամավորու-
թեան նամակներ, ինտերնացիոնալի, բուրժուական կուսակ-
ցութիւնների հետ կոալիցիայի և Ա.Գ.Կ.-ի մասին և յերեք
նամակ—«Միութենական Բյուրոյի» թղթերն ու բանաձևերը
(թղթերը Ստալինյան դժի հաղթանակի, ՀԿԿ (բ) ներքին
գրութեան և Ռ.Ս.Բ.Կ. կուսակցութեան վերանվանելու մա-
սին): Այդ փաստաթղթերն իմ առանձնապես ուշադրա-
ւոր հարմար էր և միշտ ձեռքի տակ կլինեցին: Պահել եմ
այդ փաստաթղթերը ինչ մոտ մինչև զեկտեմբերի 11-ը: Այդ
որը, ինստիտուտից ընդհանրապէս հեռանալու նախորդակին
ուսական ծագում ունեցող փաստաթղթերը յերեկոյան
տանը վռնեցայ, իսկ արտասահմանյան պատգամավոր-
ութեան փաստաթղթերը կնքված ծրարի մեջ հանձնեցի Դ.Ռ.
Ռյազանովին, ասելով, վոր ինչ մոտ պահում եմ մի քանի
փաստաթղթեր, վորոնք վորոշ նշանակութիւն ունեն սոցիալ-
դեմոկրատական կուսակցութեան պատմութեան համար, ուս-
տի ինքընդամենը եմ թողնել կարճ ժամանակով ինստիտուտում:
Դ.Ռ. Ռյազանովը ծրարը վերցրեց: Ինստիտուտից հեռա-
նալուց հետո յես Ռյազանովին չեմ տեսել զեկտեմբերի 14-ից:
Արտասահմանյան փաստաթղթերը բարակ թղթի վրա էին
գրված և սկսում էին այս խոսքերով՝ «Թանգադին բնկեր-
ներ» (1931 թ. փետրվարի 21-ի ցուցմունքը):

Այն հարցի մասին, թե ինչպէս և ստացվել է տարած-
վել արտասահմանյան գրականութիւնը, Շեքը ցույց է տալիս՝

«Արտասահմանյան գրականութիւնը ստացվում էր Լե-
նինգրադից: Այնտեղ այդ գործը կազմակերպել էր Յի-
ճեմոսայեվսկին: Բայց ինչ ձևով չգիտեմ: Մոսկվայում գը-
րականութիւնը ստացվում էր վորպէս բազած արագընթաց
զննողներով: Վորոշ դեպքերում Յի-ճեմոսայեվսկին
անձամբ ինքն էր բերում բազածը կամ ուրիշներին էր ու-
ղարկում: Բազածը Մոսկվայում ստանալուց հետո վերցնում
էին գաղտնի բնակարան տանում: Նման բնակարան չես գիտեմ
Պետրովսկի պարկ, Պետրովսկի նրբանցք, վորտեղ բազա-
ծը բաց էին անում և բաշխում Մոսկվայի հիմնական բժիշ-
ներին Կենտկոմի («Միութենական Բյուրո»)-ի ցանցի կարիք-
ների համար: Ցանցի մատակարարման գործը Զալեիցով
էր տանում: Ինչքան յես գիտեմ, գրականութիւնն ուղարկ-
վում էր ծրարների մեջ պետական հիմնարկութեան շտա-
պով պետական հիմնարկութիւնների առանձին մենշեիկների
առաւելում անձամբ: Այդ գրականութիւնն ուղարկելու գոր-
ծում մեծ աջակցութիւն էր ցույց տալիս Պետուցինը, ոգտ-
վելով կոոպերատիվ կազմակերպութիւնների հետ ունե-
ցած իր կապերով և կոոպերատիվ ներկայացուցիչների հա-
ճախակի Մոսկվա գալու դեպքերով:

Մոսկվայում մնացած գրականութիւնը բաշխվում էր
այն բժիշկների միջև, վորոնց մասին յես վերը հիշեցի: Պետ-
բանկի բժիշկ համար գրականութիւնը յես էլ ստանում:
Իսկ բանկից իմ հեռանալուց հետո՝ Բեռլայցկին, Պետբանկի
համար գրականութիւնը յես և Բեռլայցկին բաշխում էինք
բժիշկ անդամների մեջ, կամ տալիս էինք ուրիշներին բաշ-
խելու: Հաճախակի դա Ս. Դ. Լեժնյովն էր լինում: Պետ-
բանկից հեռանալուց հետո յես մի քանի անգամ գրակա-
նութիւն եմ տվել Լեժնյովին:

Բաշխումից հետո մնացած ավելորդ գրականութիւնը
մի վորոշ ժամանակ պահվում էր նույն բնակարանում»
(1930 թ. նոյեմբերի 30-ի ցուցմունքը):

Ավելի ինտենսիվ է յեղել մեղադրյալների կապը արտա-
սահմանի հետ, վորն իրագործվել է թղթակցութիւններ ուղարկ-
վելու և «Մոց. Վետանիկում» զետեղելու միջոցով:

Իրենց աշխատակցութիւնն հանձն են առնում գրեթե բոլոր
մեղադրյալները, սակայն հիմնականը մնում է փաստարարութիւնը:

ՎՆԱՍԱՐԱՐ ԱՅԽԱՏԱՆՔԸ

Վնասարար աշխատանքը նույնպես մի քանի եռամսյակներ և ունեցել: Յեթե սկզբում ֆնասարար աշխատանքի վրա «Միութենական բյուրոն» նայել է վորպես խորհրդային կառավարության գեմ պայքարելու մի ինքնուրույն միջոցի, հետագայում ֆնասարարությունը անց է կացվել ապագա ինտերվենցիային ուժանդակելու նպատակով, վորպես նրա հաջող իրագործման անհրաժեշտ նախապայմանը:

Յեթե «Միութենական բյուրոյի» առաջին պլենումը, վոր կայացել է 28 թվին, ֆնասարար աշխատանքի իրագործման ընդհանուր դիրեկտիվ է տվել, ապա 30 թ. պլենումը Սուխոմոլի զեկուցմամբ անքակտելիորեն կապում է կազմավորվող աշխատանքը ինտերվենցիայի նախապատրաստման հետ:

Սուսեղով ֆնասարար աշխատանքի զարգացման եռամսյակների մասին, Ֆակուբովիչը հետևյալ կերպ է նկարագրում այդ աշխատանքի ֆազերն ու նրա նպատակային դրույթները:

«Վնասարարությունը «Միութենական բյուրոն» անց էր կացնում տնտեսական ճգնաժամ առաջացնելու ուղղությամբ, այն է՝ սրելու ապրանքային դեֆիցիտը, վորպեսզի այդ հանգամանքը զգալիորեն խփի ազգաբնակչության լայն խավերին, առաջին հերթին բանվոր դասակարգին, և զրգուցնելու ստեղծի խորհրդային իշխանության դեմ:

«Միութենական բյուրոն» այն տեսակետն ուներ, վոր թեև ֆնասարարությունը կխփի բանվոր դասակարգին, բայց դա անհրաժեշտ վիրաբուժական մի ոպերացիա չէ, վոր հիվանդագին կլինի տվյալ շրջանում, սակայն կկարճացնի այն պրոցեսը, վոր կապված է խորհրդային իշխանության քաղաքականության հետագա կերպուման հետ:

Մինչև 1928 թ. ֆնասարարությունը տարվել է կառավարության վրա ներգործելու և նրան դեպի ՆԵՊ-ի առաջին տարիները դարձնելու ուղղությամբ:

1928 թ. սկզբներից ֆնասարարությունը անցավ նոր եռամսյակ՝ նա տարվում էր ալիքի լայն մասշտաբով և նպատակ ուներ արգեն վոչ թե կառավարության վրա ներգործել՝ քաղաքականությունը չեղ դարձնելու իմաստով, այլ բանվորների մեջ հակահեղափոխական արամագրություն:

Այդ ստեղծել և հակահեղափոխական ներքին ապստամբությունն նախապատրաստել: Իսկ 1929 թ. սկզբներին ֆնասարարությունը թևակոխում է իր յերրորդ եռամսյակ՝ ֆնասարար տակտիկան իրեն նպատակ է դնում ինտերվենցիայի նախապատրաստումը:

Կոնկրետ, ըստ առանձին հիմնարկությունների ֆնասարար աշխատանքը հետևյալ պատկերն է ունեցել:

ՅԵՆՏՐՈՍՈՑՈՒԶՈՒՄ

Յենտրոսոյուզի սխառնում ֆնասարարություն կազմակերպողներին մեկը՝ Պեսուցիցը, այսպես է բնութագրում ֆնասարար խմբակի ծագումն ու աշխատանքը Յենտրոսոյուզում:

«Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. ֆնասարար դրույթները Յենտրոսոյուզում անցկացնելու համար յես ոգտագործել եմ իմ, վորպես վարչության անդամի դիրքը, վորը Յենտրոսոյուզի աշխատանքի կոնկրետ պայմաններում ինքնըստինքյան մեծ հնարավորություններ եր տալիս:

Ձևակերպումը տեղի ունեցավ 1927 թ. վերջերին կամ 1928 թ. սկզբներին (ալիքի ճիշտ—այս վերջինը)՝ Նեկրասովի բնակարանում (Դենեժնի անկյուն, Գլադովսկի փակուղի, Դեբրին հարկ) կայացած խորհրդակցության ժամանակ: Յորհրդակցությունը անց յերեկոյան մոտավորապես ժամը 8-ից մինչև 11-ը: Յես պատմեցի խորհրդակցությանը մասնակցողներին իմ Դանի հետ հանդիպելու և մեր ունեցած խոսակցության մասին: Դրանից հետո Նեկրասովը ակնց խոսել այն բանի մասին, վոր անհրաժեշտ է ամեն կերպ աջակցել շուկայի հարաբերություններին, վորպեսզի զարգանա մասնավոր նախաձեռնությունը, վոր դա հնարավոր է և արդեն վորոշ կազմակերպություն էլ կա անտեսական այլ մարմիններում և վոր մենք ել պետք է ակնհայտաբար Յենտրոսոյուզում այդ ուղղությամբ: Նրա կարծիքով մեր հիմնական խնդիրը, այդ նպատակին հասնելու համար, հիմնականում պիտի լինի այն, վոր կասեցնելինք ու սահմանափակելինք կոոպերատիվ տնտեսության դարացումը: Դա դրական հետևանքներ կունենար այն իմաստով, վոր ասպարեղ կրացվեր մասնավոր նախաձեռնության դարգացման, իսկ վերջին հաշվով և կապիտալիստական ակադերի դիրքերի ամրացման համար:

Յերբ բոլորն ել ընդունեցին, վոր անհրաժեշտ է գործել, Նեկրասովը խորհրդակցութեանը մասնակցողներէջ յուրաքանչյուրին առաջարկեց սկսել աշխատանքը իրեն յենթակա մասերում և մասնակից անել բաժիններէ աշխատակիցներին: Նեկրասովի առաջարկը ընդունվեց և գրանով ել խորհրդակցութիւնը վերջացավ» (Պետուճիճի 1931 թ. հունվարի 31-ի ցուցմունքը):

Ահա այսպէս կազմակերպվեց փաստարար ըջիջը Յենարոսոյուզում: Հետագայում նրա փաստարար գործունեությունը բնթացավ, ինչպէս նոր անդամներ ներգրավելու, նույնպէս և փաստարար նոր մեթոդներ մշակելու գծով:

Բաշխումը կոտարվեց պաշտոնական հատկանիշով և աշխատեա, վորպէսզի Յենարոսոյուզի կարեւորագույն ֆունկցիանար վարչութիւններումն ել փաստարար աշխատանք կատարվիր:

Պետուճիճի ցույց և տալիս՝

«Սկզբում կազմակերպության մեջ մտնում էջի յես, (Պետունինը), Նեկրասովը, Բասովը, և Շվեյցերը: Դերերը բաժանվեցին այսպէս. Նեկրասովը աշխատում եր ապրանքների բաժինների, յես՝ ֆինրաժնի, Շվեյցերը՝ մթերքների (ձկնային, ձվի—յուղի, վոր ինքն եր ղեկավարում) և Բասովը՝ նավաշինարարական և ռացիոնալիզացիայի գծով: Հետգհետ մենք մասնակից աբինք կազմակերպության աշխատանքներին—յես՝ Գլադիսեովի և Սեճեկովի ֆինրաժնից և Նեկրասովը՝ Բոսյացկուն, Լապիճի, Լյուսեբուճեկուն և Մարսկովիիճ՝ ապրանքների բաժիններից»:

1931 թ. հունվարի 24-ին հարցաքննված Շվեյցերը հիմաականում պնդեց Պետուճիճի ասածները. —

«1928 թ. սկզբներին, առում և Շվեյցերը, Ն. Վ. Նեկրասովի բնակարանում լսվեց Ն. Գ. Պետուճիճի զեկուցումը արտասահման մեկնելու, Դանի հետ տեսնվելու, Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. Կենտիովի արտասահմանյան պատգամաւորութեան գիրեկտիվներէ և իՍՀՄ ժողովրդական տնտեսութեան ներսում կազմալուծող աշխատանք տանելու մասին: Այդ ժողովին ներկա էին Ն. Գ. Պետուճիճի, Ն. Վ. Նեկրասովը և Պ. Ս. Բասովը, վոր ինչպէս յես հասկացա, համապարհում եր Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. (մ) քաղաքական գծին, թեե ձեականորեն անլեգալ բջիջի մեջ չեր մտնում:

Այդ խորհրդակցության ժամանակ հիմք դրվեց կազ-

մալուծող (փաստարար) աշխատանքին Յենարոսոյուզում: Յես գիտեմ, վոր այդ աշխատանքի համար արտասահմանից դբամ եր ստացվել և բաշխվել Ն. Գ. Պետուճիճի և Նեկրասովի ձեռքով» (1931 թ. հունվարի 24-ի ցուցմունքը):

Յենարոսոյուզի բջիջի մենդեկիան փաստարար աշխատանքը նպատակ և ունեցել՝

1. Միալ հաշիվներ կազմելու միջոցով յեղած ռեսուրսներն ու հնարավորութիւնները նվազեցնել:

1. Հիմնական աշխատանքները (շինարարական և ձկնային տնտեսութեան) կատեցնել:

3. Ապրանքների բաշխման սկզբունքները խեղաթուրել:

4. Ներքին ռեսուրսների մորիլիզացիան, մթերութեների և ապրանքապահանջի դարգացման ու ապրանքների ֆացորդների և այլն վրա հսկողութիւն սահմանելու գործը բացարձակ սարտաժի յենթարկել:

Մեղադրյալ Պետուճիճի ցույց և տալիս՝

«Վարպես հիմնական մոմենտ փաստարար գրույթներ անցկացնելու գործում կազմակերպութիւնը ընտրել եր պրաքային աշխատանքները գերադանցապէս յեռամայա պլաններ անցկացնելիս:

Աշխատանքների կցութիւնը կայանում եր նրանում. վորպէսզի այնպիսի տեմպեր վերցվեն, վորոնք լարվածութիւն չեն յաբանջում և դբա համար ել նյութական և ֆինանսական ռեսուրսները հաշվում ելին ազելի նվազ չափով:

Փնասաւար դրույթները մթերքների մատակարարման գծով նպատակ ունեին նվազեցնել պարենավորման մթերութեները. մասնավորապէս դա կատարվում եր Յենարոսոյուզի Հաշտարխանի ձկնային տնտեսութեան նկատմամբ, վորի դարգացումը դանդաղեցվում եր այդ տնտեսութեան անշահավետութեան պատրվակի տակ: Այդ աշխատանքը կատարում եր ինքը Շվեյցերը: Մթերքների գների քաղաքականութեան գծով մեր դրույթն եր՝ գների ազելացութեներ անցկացնել, վորը բերում եր այն բանի, վոր չեր կատարվում կառավարութեան գիրեկտիվը ռեալ աշխատավարձի բարձրացման մասին: Կոնկրետ, այդ տեղի ունեցավ ձվի—յուղի բաժանմունքի մթերութեների մեջ: Ձկնային ապրանքների վերաբերմամբ լերկար ժամանակ հրաժարվում

եյին պետաբարձրականութունից ընդունել աշխատանքները և զանազան քիչ ազդած ձևերով, այն առարկություններ, վսե Իրենց սխտեմը չի կարողանում այդ ապրանքը վաճառել և դրս հետևանքով ել ձկան աչդ տեսակը մասնավոր շուկան եր գնում:

Ապրանքների մատակարարման գծով ֆնասարար ղը-րույթը այն եր, վոր ապրանքները սխալ բաշխվեցին շըր-ջանների միջև: Չխախտելով վարչության կողմից սահման-ված ըստ շրջանների բաշխման նորմաները, կազմակերպու-թյան անդամները այդ նորմաները պետք է ձեռնարկեն աշխատանքները, վորպեսզի առանձին շրջանների սե-զոնային առանձնահատկությունները արտացոլում չստա-նալին ներմուծման պլանների մեջ: Ֆորմալ մոտեցման ե-լույթունը կայանում եր նրանում, վորպեսզի սեզոնային պահանջի ապրանքները (բացառապես ձմեռային, բացառա-պես ամառային) ուղարկել միաժամանակ հարավային և հյուսիսային շրջանները, այնինչ պահանջը այդ շրջաննե-րում տարբեր ժամանակ եր առաջանում:

Նմանապես և ապրանքների բաշխումը ըստ ասորտի-մենտի պիտի կատարվեր միջին նորմաներով, առանց հաշ-վի առնելու ազդարանակության կազմի առանձնահատկու-թյունները: Որինակ, մանկական վալենկաները ներմուծվել եյին անառաժանեությունների շրջանները:

Վնասարար գրույթները արգմատակարարման գործում պետք է անցկացնելին կազմակերպության անդամները՝ յուրաքանչյուրը իր բաժնում և իր ապրանքի նկատմամբ: Արդապրանքների մատակարարման մեջ հիշված գրույթների կիրառումը այն հետևանքն եր ունենում, վոր մի շրջա-նում ապրանքի պակաս եր զգացվում այն ժամանակ, վոր ամենից ավելի կարիք կար, իսկ մի այլ տեղ վորոշ ժա-նակ ապրանքների առատություն եր: Այդ բոլորը ապրան-քի կուտակում (որինակ՝ Հյուսիսային Կովկասում այս տա-րի ամառը), ապրանքային ֆոնդի շրջանառության թուլա-ցում եր առաջ բերում: Ապրանքային ֆոնդի սխալ բաշխ-ման հետ միասին բացակայում եր նաև պահանջի հաշվա-ռումը ըստ շրջանների և սեզոնների, վորը գծվարացնում եր այս կամ այն շրջանում չեղած ապրանքների կուտա-կումները արագ լիկվիդացիայի լենթարկելը:

Վնասարար գրույթները ֆինանսական աշխատանք-ները գծով կիրառվում եյին սխտեմի ռեսուրսները, մաս-նավորապես ընթացիկ կուտակման չափը նախգիցնելու ուղ-ղությամբ: Դրա համար ել յեռամսյա պլաններին մեջ մը-ցվում եյին սխտեմի ընթացիկ լեկամուտները չեղածից ա-վելի քիչ, վորպեսզի վարկի պահանջը ավելի մեծ լինի և հետևապես վարկային սխտեմը ժողովրդական տնտեսու-թյան այլ ճյուղերին ավելի քիչ միջոցներ բաց թողնի:

Վնասարար գրույթը ներքին ռեսուրսների մոբիլիզա-ցիայի գծով նկատի ունեւ սխտեմի ընդհանուր դիրեկ-տիվներ տալ, առանց կոնկրետ հանձնարարություններ տա-լու առանձին շրջաններին, թվական արահայտությամբ, վոր պետք է արվելին ուղացումով:

Նման գրույթը գործը թողնում եր առանց կոնորտի, վորք և ուղացում եր միջոցների մոբիլիզացիան:

Վնասարար գրույթը վարկային ռեֆորմի նկատմամբ նպատակ ունեւ սպառնալիքացիայի ֆինանսական տնտե-սությունը կտրել ամբողջ լերկրի տնտեսությունից և դու-կթուլացնել պետութան պլանային ներգործության ուժը սպառնալիքացիայի նկատմամբ:

Այդ աշխատանքը կատարու եյինք լես և Գլագիեցվը:

Ընդհանուր գրույթը հիմնական շինարարական գծով կայանում եր նրանում, վոր աշխատանքը կատարել «հան-դիստ» անմպերով: Դրա հետևանքով ել ձեղբվածք առաջա-ցավ նախապահեությունների շինարարության մեջ և ուղացավ շինարարության նախագծեր կազմելու գործը:

Թեղադրյալ Պեսուցինի ցուցմունքի մեջ բերված Ցենտրո-սոյուզի մեխանիկան բջիլի ֆնասարար աշխատանքի մեթոդներն ու ելույթունը միանգամայն հաստատվում են և Ցենտրոսոյուզի ֆնասարար կազմակերպութան մյուս անդամի՝ Շվեյցերի ցուց-մունքով:

Շվեյցերը ասում ե՝

«Մինչև 1928 թ. հունիսը լես վարում եյի ձկան և ձվի—յուղի բաժինները, իսկ 1928 թ. հունիսից՝ միայն ձվի—յուղի բաժինը:

Իս ֆնասարար աշխատանքը այս բաժիններում յեղել ե՝

ա) Ձկան բաժնում Ցենտրոսոյուզի ձկնամթերման աշ-խատանքի կրճատման գիծն եյի վերցրել, վսբը, իհարկե, ամբողջում եր մասնավորի դիրքը:

բ) Աչքաթող արի սպառկողներացիայի ապարատի ձկնապրանքների ասորտիմենտը (քիչ աղած և թարմ ապրանքները) կոտպերացիայի միջոցով շուկա դուրս բերելու գործին նախապատրաստվելու պրոբլեմը:

գ) Զվի—յուդի բաժնուժ գիտակցարար կազմել եմ մըթերման նվազեցրած պլաններ, թեև Յնտրոսոցուդի և սպառկողներացիայի մթերումներ կատարելու հնարավորությունները խոշոր ելին: Այդ ֆնասարար աշխատանքը չես կատարել եմ Ռ. Ս. Դ. Բ. Կ. Կենտկոմի «Միութենական բյուրոյի» ներկայացուցիչ Կ. Գ. Պե-ուճիճի գիրեկտիֆիկացի» (1931 թ. հունվարի 24-ի ցուցմունքը):

ՎՆԱՍԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՌԵՎՏՐԻ ԺՈՂԿՈՄԱՏՈՒՄ

(Մատակարարման ժողկոմատում)

Առևտրի ժողկոմատի մեջ, վորպես մի մարմնի, վերջ հացի և հումքի մթերումներ և կատարում և կանոնավորում և մատակարարման գործը, ֆնասարար աշխատանքի կատարելուն «Միութենական բյուրոյի» մեծ նշանակություն եւ տալիս: Մեղադրյալ Սեկալովսկիճ այս առթիվ բացատրում ե.

«Առանձնահատուկ ուշադրություն ֆնասարար աշխատանքի մեջ նշված գիրեկտիվի իմաստով, պետք եր դարձնել ապրանքաշրջանառության և մթերումների կարևորագույն տեսակների, հացի, անտառանյութի և ամեն տեսակի հումքի պլանավորման, այլև ապրանքներն ու գյուղատնտեսական արտադրանքը սպառողների մեջ բաշխելու վրա: Գումանի կարծիքով Առևտրի ժողկոմատի և Յնտրոսոցուդի մենշեկները, վորոնք հացի և հումքի մթերումներ են մատակարարում, ինչպես նաև արգասապրանքների բաշխում ելին կատարում, պետք ե իրենց աշխատանքը աչնպես անելին, վորպեսզի ավելի քիչ քանակությամբ գյուղատնտեսական արտադրանք մուծվեր պլանային ֆոնդը և վորպեսզի արտադրանքի վորոշ մասը մնար գյուղացիական մասնավոր սեկտորում, իսկ արգասապրանքների բաշխման պլանը կազմվեր աչնպես, վորպեսզի դանդաղեցներ հացի և հումքի պետական կենտրոնացված սեկտորների աճումը: Նման

գիծը պետք ե սրեր արգասապրանքների դեֆիցիտը, խնչպես և ավելացներ քաղաքները մթերքներ մատակարարելու և արդյունաբերությունը հումքով ապահովելու գործում չեղած գծավորությունները:

Գումանը գտնում եր, վոր դրանով բարենպաստ հող ստեղծված կլինի ազգաբնակչության լայն խավերի դեֆոնտություն համար և դյուրացված քաղաքական ագիտացիա և պայքար մղելու գործը բաշխիկյան գիրկատուրայի դեմ» (փեարվարի 22-ի ցուցմունքը):

«Միութենական բյուրոյի» անդամ և Առևտրի ժողկոմատում մենշեկյան ֆնասարար ԲՆԻՎ կազմակերպողներից մեկը՝ Ֆակուբովիչը, պնդելով Սեկալովսկու ցուցմունքները, հետևյալ կերպ և բնութագրում Առևտրի ժողկոմատում տարված ֆնասարար աշխատանքի աչն մասը, վոր իրեն եր հանձնարարված՝

«Կոնկրետ ֆնասարար աշխատանք չես կատարել եմ եմՄԱ Առևտրի ժողկոմատում 1927 թ. յերկրորդ կիսում և 1928 թ. սկզբներում, պակասավոր արգասապրանքների և հետո 1928 թ. և 1929 թ. առևտրի կազմակերպման բնագավառներում: Պլանները ընդգրկում ելին տեքստիլ ապրանքներ (բամբակի և բրդի կտորեղեն, պատրաստի հագուստեղեն), կաշվեապրանքներ (կոշիկեղեն) և մետաղի ապրանքներ (տանիքի, տեսակավոր և ցինկապատ չերկաթ): 1926-27 թ. 4-րդ յեռամյակի և 1927-28 թ. 1-ին և 2-րդ յեռամյակները պլաններում չես այդ արգասապրանքների այնպիսի բաշխում ելի նախատեսել, վորը շատ քիչ ապրանք պիտի տար քաղաքի բանվորության մատակարարման համար, այն քանակի համեմատությամբ, վոր պիտի տրվեր արդյունաբերական կենտրոններում չեղած ապրանքային սեկտորներից: Հետո, մթերման բաշխումը չեր համաձայնեցված գյուղատնտեսական մթերքների և առաջին հերթին հացի մթերումների ծավալման համար նախատեսված տեմպի հետ: Լրացուցիչ զգալություններ պլանների իրացման ընթացքում պիտի ստեղծվեյին շնորհիվ աչն հանգամանքի, վոր ապրանքներ ստացող կոտպերատիվ կազմակերպությունների բանկային ֆինանսավորումը չեր համապատասխանում նրանց կարիքներին և անհամապատասխան ելին ապրանքի բաց թողումները: Այդ ֆնասարար գործողությունները նպատակ ունեյին

բանվորներին վոչ լրիվ մատակարարելով, դժգոհության առաջ բերել նրանց մեջ, միաժամանակ շինծու ապրանքի պակաս ունենալով գյուղացիական շուկայում:

Այդ ֆնասարարություն հետևանքով բանվորական կենտրոնների վոչ լրիվ մատակարարում տեղի ունեցավ, սակայն բանվորական մասսաների խիստ դժգոհություն չհակառակեց, և խորհրդային կառավարություն թաղաքականության վրա ներգործել, ինչպես նախագծված էր, չհաջողվեց: Սկսած 1928 թ. լյա թողեցի ԽՍՀՄ Առևտրի Ժողկոմատի արդարության քննարկ վարչության պետի պաշտոնս և հեռացա արդարության քննարկ բաշխման գործից:

Բայց ֆնասարարությունը այս ասպարիզում շարունակվում էր և գործադրվում էին նույն աշխատանքները, վոր լյա էլի մոցրել, ծառայեցնելով սակայն ալ խնդիրներ, վոր առաջադրել էր այդ ժամանակ «Միութենական բյուրոն», այն է՝ հակահեղափոխական հեղաշրջման նախապատրաստվելու գործին: Ըստ իմ նոր, Առևտրի Ժողկոմատի տնտեսական վարչության պետի ոգնականի պաշտոնի... աջակցել եմ գյուղի մասնավոր առևտրի հետադոտման և այդ հետադոտումներից ստացված վիճակագրական նյութերի մշակման գործի դանդաղեցմանը: Սրանով դժվարացրել եմ գյուղի մասնավոր առևտուրը հանրայնացված սեկտորով պլանայալի փոխարինելու գործը:

(1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

Վնասարար աշխատանքի մեթոդներից մի քանիսի վրա մասնավորապես կանգ ե առնում Ֆակուբովիչը իր 1930 թ. դեկտեմբերի 1-ի ցուցմունքի մեջ՝

«Տեքստիլում նա հետևյալ ձևով էր անցկացվում և նպատակ ունեւր՝

1. Հացամթերման հիմնական շրջանները շատ ավելի ապրանք ներմուծել, քան այդ իրապես պահանջում էին մթերման գործառնությունները:

2. Հացամթերման շրջանների ներսում մի քանի տեղ մեծ քանակությամբ ապրանք ուղարկել, ապրանքի ավելցուկ առաջացնելով, իսկ մյուս կետերում ապրանք ուղարկել շատ քիչ և բացորոշ վոչ լրիվ քանակությամբ, այսինքն շրջանի կարիքից ավելի ապրանք ներմուծել և միաժամանակ այն սպալորությունը ստեղծել, վոր լեզած ապրանքային սովը չի բավարարում:

3. Շրջանային ներմուծման ասորախմենտը կազմել վոչ ըստ տեղական պահանջի:

4. Հացամթերումներից շատ առաջ յեղած պահանջը բավարարելու համար ապրանքային պահեստի ֆոնդ կազմելու պատրվակի տակ հացամթերումների գործառնությունները սկզբին ապրանքների իրացումը դանդաղեցնել, ապրանքները պահելու համար ներմուծել վոչ այն շրջանները, վորտեղ առաջին հերթին պիտի սկսվեին հացամթերումները:

5. Սպառողական կոոպերացիայի սխեմայի ֆինանսավորումը աշխատել էին, վոր հացամթերման այն շրջանները, վորոնք լրիվ չէին վարկավորված և հնարավորություն չուներին կարճ ժամանակամիջոցում ստանալ այնպիսի արժեքավոր ապրանք, ինչպիսին և տեքստիլը, միաժամանակ դեբավարկավորել այլ շրջաններ, վորոնք տեքստիլ չէին ստանում: Դրանով կազմավորվում էր ապրանքը սպառողին հասցնելու գործը և դանդաղում ապրանքաշրջանառությունը ու այսպիսով սպառողներացիայի կազմակերպություններին Պետականի հաշվին, այսինքն եմիսիայի ավելացման հաշվին, լրացուցիչ վարկ էր տրվում:

6. Հացամթերման շրջանների ներմուծման պլանները սահմանելուց հետո մնացած ապրանքային ֆոնդերը արդյունաբերական բանվորական կենտրոնների համար ապրանքաց թողնել նվազագույն քանակությամբ, այն էլ գերադանցապես վոչ սեղոնային և մասսայական սպառող բանվորի կարիքին անհամապատասխան: Վնասարար աշխատանքը կաշվեկոշկեղեն ապրանքների նկատմամբ՝ ներմուծման այնպիսի պլաններ կազմել, վորոնք կապված էին ապրանքը մի շրջանից մյուսը հաճախակի փոխադրելու հետ և ասորախմենտը կազմել թերի ու տվյալ շրջանի բնակչության պահանջներին անհամապատասխան, աչքաթող անելով այն, վոր ազգաբնակչությունը վորոշ վայրի կամ նույնիսկ գործարանի կաշվեկոշկեղենին և սովոր և դժգոհություն էր բնորոշում մի ուրիշ տեղ պատրաստված ապրանքը:

Իսկ ֆնասարարության զլխավոր ծանրությունը տրվյալ դեպքում այն էր, վոր մատակարարման այնպիսի պլաններ էին կազմվում, վորոնք հիմնված էին տեղական արտադրանքը շրջանի սահմաններից դուրս հանելու և ալ շրջանի արտադրանքով հատուցելու վրա, ու դրանով էլ փաս-

տարեն պլանները չէին կատարվում: Կաշիապրտանքների բաշխման մեջ աշխարհի քառս եր ստեղծվում, վոր շատ գրծվար եր պարզել իրերի իսկական դրությունը և օտուգել բնգտնված պլանների կատարումը:

Մետաղի ապրանքների նկատմամբ խնդիրը շատ տգեղի պարզ եր աշխ իմաստով, վոր արդյունաբերությունը լայն շակայի կարիքները բավարարելու համար տննշան քանակությամբ ապրանք եր բաց թողնում: Այստեղ, հիմնականում, ֆնասարարությունը արտահայտվում եր նրանով, վոր ապրանքները հացի և գյուղատնտեսական աշխարհագրության մթերումների շահերի տեսակետից այս կամ աշխ շրջանը իր ժամանակին չէին ներմուծվում, իսկ ապրանքային ֆոնդերը բաշխվում էին հացի մթերումներին անհամապատասխան» (չեկոսմերի 17-ի ցուցմունքը):

Առետրի ժողովմատի հիմնական ֆնասարարներից մեկը՝ Զալվիեցը իր 1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքի մեջ ֆնասարար աշխատանքի մի աշխարհի պատկեր և տալիս, վորը միանգամայն նմանում և Ֆակուբովիչի նկարագրածին.—

«Ֆնասարար աշխ աշխատանքը պիտի բաժանել լերկու մասի՝ ֆնասարար աշխատանք ապրանքաշրջանառության պլանային—տնտեսական հարցերի նկատմամբ և ֆնասարար աշխատանք արդապրանքների բաշխման բնագավառում: Քանի վոր յես իմ ծառայությամբ կապված ելի հենց աշխարհաշրջանառության պլանավորման գործի հետ, ուստի իմ անմիջական մասնակցությունը և ղեկավարությունը ֆնասարար աշխատանքների նկատմամբ տեղի չե ունեցել հենց այդ բնագավառում: Ինչ վերաբերում և արդապրանքների բաշխմանը, իմ մասնակցությունը այստեղ թույլ եր, իսկ անմիջականորեն զբաղվում ելին Առետրի ժողովմատի մենշխկայան բշխի անդամները, վորոնք ըստ իրենց պաշտոնական պարտականությունների այս գործին ավելի մատ ելին (Ֆակուբովիչ, Ռաբինովիչ, Շուսեբ):

Վերպես նման ֆնասարար աշխատանքի կոնկրետ հետեանք յես կթվեմ հետևյալ փաստերը՝ մի քանի տարիների բնթացքում (մասնավորապես 1926-27 և 1927-28 տարիներում) ապրանքաշրջանառության կոնկրետ թվերը կազմելիս, յես պնդում ելի, վոր անհրաժեշտ և թեթեւոր գյուղաբերության ծրագրերը լրացուցիչ կերպով ընդարձակել՝

իրք թե շուկայի հավասարակշռությունը պահպանելու, գյուղատնտեսական մթերումներին զարկ տալու և բանվոր գյուղապրանքներն արդապրանքներով լրիվ ապահովելու նպատակով: Միաժամանակ յես գիտակցաբար չէի խոսում արդապրանքների պակասի վերացման այլ ուղիների մասին գյուղապրանքային—պլանային պետության պայմաններում, վոր հետագայում (1929-30 թ.) գործնականորեն կիրառվեցին, այն և, արդապրանքների դասակարգային բաշխումը քաղաքում և գյուղում, ազգաբնակչության ունեւոր մասի սպառության սահմանափակումը, նույն սոցիալական խմբակից դրամական ազատ միջոցների լրացուցիչ գրավումը... Մեկ անգամ, կարծեմ 1926-27 թ., հումքի լրացուցիչ իմպորտ կատարվեց թեթեւ արդյունաբերության մի շարք ճյուղերի համար և դա չեր կարող չանդադառնալ ծանր արդյունաբերության զարգացման վրա: 1928-29 թ. ըստ հնդամյա պլանի պիտի իջեցնեյին արդյունաբերության լայն գործածության ապրանքների գները: Հիմք ընդունելով ապրանքային ղեկիցիտը, նույն տարվա կոնտրոլ թվերի վերաբերյալ ղեկուցման մեջ աշխատում ելի ապացուցել, վոր անհրաժեշտ և կայունացնել արդյունաբերական գները, պետառաքանելով և աշխ նկատառումով, վոր գյուղատնտեսական գները բարձրացված են, և դիտմամբ մոտոցության տալով դասակարգային այն մեթոդը, վորը կիրառվել և այս բնագավառում 1930 թ., այն և՛ գների իջեցումը միայն քաղաքների բանվորական կոոպերացիայի ապրանքների նկատմամբ:

Գյուղատնտեսական գների քաղաքականության խնդիրների նկատմամբ, ինչպես իմ կոնյունկտուրաներում, նույնպես և կոնտրոլ թվերում յես պնդել եմ այդ գների բարձրացման վրա՝ վորպես գյուղացիական տնտեսության արտադրությունը և շուկայնությունը բարձրացնելու հիմնական մի միջոց, աշխարհով անելով և առարկելով գյուղատնտեսության վրա ներգործելու սոցիալիստական մեթոդների, այն և՛ կոնտրակտացիայի, միջակ և մանր տնտեսությունների կալեկտիվացման և գյուղի կուլակային տարրերի վրա պետական դասակարգային ներգործության ուժեղացման գեմ: Հայամթերումները ուժեղ կերպով մատակարարելու անհրաժեշտության պատրվակի տակ բավարար քանու-

կաթնամթերք արդարապես չէին ներմուծվում հումքային և անասնապահական շրջանները և զրա հետևանքով էլ գյուղատնտեսական փոքր արտադրանքի ներմուծման պլանները թերակատարվում էին, իսկ արդյունաբերությունը հումքով, խնչպես և քաղաքները կենսամթերքներով մատակարարելու գործի դժվարությունները—ավելանում։ Արդարապես ընդերքի դատակարգային բաշխման խանգարելը, իր հերթին, այն հետևանքն ունի, ժողովրդական մասնաճյուղը քաղաքում և չքավոր խմբակները պուրկով արգաստանքներով լրիվ չէին մատակարարվում։

Այս այս և ֆնասարար աշխատանքի ընդհանուր բնութագիրը։ (1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը)։

ՎՆԱՍԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԺՏՈՒՄ

Վնասարար աշխատանքը ԳԺՏՈՒՄ-ում պլանավորում էին «Մեծական բյուրոյի» չորս անդամները՝ ԳԻՆԳՐՈՒՐԵ, ՇԵՆՆԵ (այժմ մահացած), ՎՈՒՂՈՒՐ, ՍԱԿԱՎՈՒՍԿԻՆ։ ԳԺՏՈՒՄ-ի ֆնասարար կազմակերպության մասնակցում էր նաև «Արդյունաբ. կուսակցության» «գործիչ» Ս. Դ. ՇԵՆՆԵ։ Կազմակերպության ծագման, նրա կազմի, աշխատանքի մեթոդների և կոնկրետ ձևերի մասին հետևյալ ցուցմունքն է տալիս (1931 թ. փետրվարի 20-ին) ԳԻՆԳՐՈՒՐԵ (ԳԺՏՈՒՄ-ի նախկին խորհրդատու և Պլեխանովի ինստիտուտի պրոֆեսոր)։

«Մատակարար 1926 թվին հիմք դրվեց ֆնասարար կազմակերպությանը ԳԺՏՈՒՄ-ում։ Կազմակերպության ղեկավարման գործին մասնակցում էին յես (ԳԻՆԳՐՈՒՐԵ), Ս. Դ. ՇԵՆՆԵ, Վ. Ս. ԲԵՂՈՎԵՏՈՎԵ, Ա. Բ. ՇԵՆՆԵ, Ս. Վ. ՍԱԿԱՎՈՒՍԿԻՆ։ Կազմակերպության շարքային կազմի մեջ մտնում էին յես, Մ. ԳԻՆԳՐԵ, Կ. Ի. ՌԱՔԻՆՈՎԻՅԵ, Ա. Ի. ՌԱՔԻՆՈՎԻՅԵ, Ս. Գ. ՍԲԻՐԱՆՈՎԻՅԵ, Վ. Ի. ԼԱՎՐՈՎԵ, Ֆ. Գ. ԴՈՒՐՈՎԻԿՈՎԵ, Ս. Ս. ԿՈՒԿԵԼ-ԿՐԱՅԵՎՍԿԻՆ, Խ. Գ. ՋԵՆՈՐԱՅԻՎԵ, ԱՐԿՈՒՐԵ, Ֆ. Ս. ՌԱՔԻՆԿԻՆ, Մ. Բ. ԳԱՐԱԿԵՐԻՆ։ Դրանցից մենչևիկներ էին՝ Մ. ԳԻՆԳՐԵ, Կ. Ի. ՌԱՔԻՆՈՎԻՅԵ, Ա. Ի. ՌԱՔԻՆՈՎԻՅԵ, Ս. Լ. ՍԱԿԱՎՈՒՍԿԻՆ, Ա. Բ. ՇԵՆՆԵ և յես։ Թված անձնավորությունները կազմում էին ֆնասարար կազմակերպության մի մասը։ Մյուս ղեկավարների հետ կապված էին կազմակերպության այլ

անդամները, փորոնց ազդանունները ինձ հայտնի չեն։ Կազմակերպությունը առաջ չեկավ անհատական չեղարատե շփման հողի վրա, և այդ պրոցեսի ընթացքում մի շարք խնդիրների նկատմամբ ընդհանուր դրույթներ ձևավորվեցին։ Կոնսակտը ֆնասարար աշխատանքի մեջ ձեռք էր բերվում դրույթների միջոցով կազմակերպության այս կամ այն անդամի հետ։ Յես, ՇԵՆՆԵ և ՍԱԿԱՎՈՒՍԿԻՆ գործում էին մենչևիկական կուսակցության աված դրույթներով։ ՇԵՆՆԵ և ԲԵՂՈՎԵՏՈՎԵ, ինչքան յես գիտեմ, կապված էին «Արդ. կուսակցության» և նրա ղեկավարների հետ։

Վնասարար աշխատանքը կատարվում էր հետևյալ ուղղությամբ. յես աշխատում էին եկոնոմիկայի ընդհանուր հարցերի (հնգամյակ, կոնյունկտուրա, դիտահետազոտական աշխատանքներ), ՇԵՆՆԵ՝ ֆինանսների և մատակարարման քաղաքականության, ՍԱԿԱՎՈՒՍԿԻՆ՝ հումքի, խնդարժեքի, հաշվեկշիռների, ՇԵՆՆԵ՝ դիտա-տեխնիկական հարցերի և ԲԵՂՈՎԵՏՈՎԵ՝ ենթակառուցվածքի ընդհանուր մեջ բոլոր մասնակցողները, յուրաքանչյուրը իր աշխատանքի ընդհանուրում, ինքնուրույն ձգտում էր վարկարեկել արդյունաբերության նկատմամբ խորհրդային իշխանության վերջրած զարգացման տեմպերը և կասեցնել սոցիալիստական առաջխաղացման ծավալումը։

(1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը)։

Իր վնասարար կոնկրետ աշխատանքի մասին ԳԻՆԳՐՈՒՐԵ ցույց է տալիս.—

«Իմ ֆնասարար աշխատանքի ընթացքում ֆնասարարության չեղու հնարավոր մեթոդներից, այն է՝ ծայր մաքսիմալիստական և նվազագույն զարգացման տեմպերի, յես ընտրեցի չեղիրոգ մեթոդը, —նվազագույն տեմպերի մեթոդը։ Իմ ֆնասարար աշխատանքը կատարվել է հետևյալ ուղղությամբ։

1. Հնգամյակի նախագիծը կազմելու ժամանակ։ Վնասարարությունը արտահայտվել է նրանով, ժողովրդական արտադրության բոլոր ճյուղերի արտադրանքի աճումը, վիճակագրական ընդհանուր արտահայտություններ, հնգամյակի ամբողջ ընթացքի համար վերցրած—1927—28—31—32 թ. թ., դիտակցարար ավելի ցածր և նախազգովել, քան ուղղ ահարածեղտ էր և կարելի չեր, և ավելի ցածր, քան նա գուրս յե-

կալ իրականում, չնայած մեր ֆևսաբարությանը: Այսպես, 1927—28 թ. արտադրանքի աճումը 1926—27 թ. համեմատությամբ, գիտակցաբար ավելի քիչ և նախագծվել, քան այդ պետք էր, այսինքն մոտ 16,3⁰/₀, մինչդեռ նա, չնայած մեր ֆևսաբարության, կազմեց 23—24⁰/₀: 1928—29 տարվա արտադրանքի աճումը, նախընթաց տարվա համեմատությամբ, գիտակցաբար նախագծվել և ավելի քիչ, քան այդ պետք էր, այսինքն մոտ 13⁰/₀, այնինչ, չնայած մեր ֆևսաբարությանը, իրականում նա կազմեց մոտ 22⁰/₀: 1929—30 տարվա արտադրանքի աճումը, նախընթաց տարվա համեմատությամբ, գիտակցաբար նախագծվել և ավելի քիչ, քան այդ պետք էր, այսինքն մոտ 13,7⁰/₀, այնինչ, չնայած մեր ֆևսաբարությանը, նա կազմեց 24⁰/₀: Վերը մատնանշված տեմպերը լրիվ իրականանալու դեպքում պիտի սրվեր արգելանքերակա և ապրանքային սովը և թուլանար Միության պաշտպանության գործը:

Արտադրության աճումը, նրա գումարալին վիճակագրական արտահայտությամբ, ըստ տարիների գիտակցաբար և ֆևսաբարորեն այնպես էր նախագծված, վոր աճումը տարեց-տարի պետք է իջներ: Այսպես, որինակ, արտադրանքի աճումը ըստ տարիների կազմում էր՝ 1927—28 տ. 16,3⁰/₀, 1928—29 տարում՝ 13,1⁰/₀, 1929—30 տ.՝ 13,7⁰/₀, 1930—31 տ.՝ 10,5⁰/₀, 1931—32 տ.՝ 10⁰/₀: Այս հանգամանքը Միության անտեսության զարգացման հետ միասին պետք է ուժեղացներ ապրանքային լարվածությունը, թեև արգելանքերության զարգացման 1927—28—31—32 տ. հնգամյա պլանը կազմելուն վերաբերող նյութերի մեջ բերված հաշիվները վկայում էին այն մասին, վոր հնգամյակի վերջում ապրանքային սովը պետք է մեղմանա:

Ֆևսաբարության առանձնապես ցայտուն փաստ պետք է համարել ֆևսաբար կազմակերպության միջոցով կատարված իմ նախագծումը, վորը վերաբերում էր ժողովրդական տնտեսության կարեորագույն ճյուղերին (մետաղ, ածուխ, նավթ, քիմիա, էլեկտրատեխնիկա), վորոնք Միության նյութակա մատակարարման տեսակետից առաջնակարգ նշանակություն ունեին:

Այսպես, որինակ, ածուխի հանույթի քանակը հնգամյակի վերջում 1931—32 տ. գիտակցաբար նախագծվել էր

57 միլ. տոնն, թեև կարելի էր և պետք է նախագծվեր շատ ավելի. դրա մասին վկայում է այն փաստը, վոր 1929—30 թ. հանույթը կազմել է մոտ 47 միլ. տոնն, իսկ 1930—31 տ. պլանային առաջադրությունն է 30 տ. աշնանը 75 միլ. տոնն:

Հում նավթի հանույթի քանակը հնգամյակի վերջում 31—32 տ. գիտակցաբար նախագծված էր 15,7 միլ. տոնն, թեև կարելի էր և պետք է նախագծվեր շատ ավելի. դրա մասին վկայում է այն փաստը, վոր 29—30 տ. հանույթը կազմել է մոտ 16—17 միլ. տոնն, իսկ 30—31 տ. պլանային առաջադրությունն էր 30 տ. աշնանը 25 միլ. տոնն:

Մարտինյան պողպատի արտադրությունը գիտակցաբար նախագծվել էր հնգամյակի վերջում 31—32 տ. 5,3 միլ. տոնն, թեև կարելի էր և պետք է նախագծվեր շատ ավելի, վորի մասին վկայում է այն փաստը, վոր 1929—30 տ. արտադրվել է մոտավորապես նույնքան պողպատ, իսկ 1930—31 տ. պլանային առաջադրությունն էր 30 տարվա աշնանը 7,5 միլ. տոնն:

Նույնանման ֆևսաբարություն տեղի չի ունեցել նաև գյուղատնտեսության և նրա սոցիալիստական ձևերը (գյուղամեքենամատակարարում, արհեստական պարարտացում) սպասարկող ճյուղերի նկատմամբ: Այսպես, գյուղամեքենաների արտադրությունը հնգամյակի վերջում 31—32 տ., գիտակցաբար նախագծվել է 200 միլ. ռուբ, մոտավորով, այնինչ կարելի էր և պետք է նախագծվեր շատ ավելի և դրա մասին վկայում է այն փաստը, վոր 29—30 տ. գյուղամեքենաների արտադրությունը գրեթե կրկնակի ավել էր հնգամյակում 31—32 տ. համար նախատեսված քանակից:

Նույնանման ֆևսաբարություն տեղի չի ունեցել շինանյութերի, մասնավորապես, ցեմենտի արտադրության նախագծան դործում: Այսպես, ցեմենտի արտադրությունը հնգամյակի վերջում 31—32 տ. նախագծվել է 32 միլ. տակա, թեև կարելի էր և պետք է նախագծվեր շատ ավելի և դրա մասին վկայում է այն փաստը, վոր 29—30 թ. ցեմենտ և արտադրվել այնքան, վորքան հնգամյա պլանով նախագծված էր 31—32 տարվա համար:

Շեքս, վորը «Միութենական բյուրոյի» հիմնական կազմակերպիչներէց մեկն եր հանդիսանում, միաժամանակ և Պետական բանկի ֆուսարար ընթիւ կազմակերպիչն ու ղեկավարն եր:

Շեքս ցուցց ե տալիս՝

«Պետական բանկի ընթիւ կազմալուծող գործունելութեան խնդիրն եր դրամական շրջանառութեան քայքայումը: Դա հաջողվում եր վարկերը ըստ տնտեսութեան ճյուղերի աշխատի բաշխումով, վորը չեք համապատասխանում տվյալ ճյուղի շահերին: Սպառնողութեան քայքայի վարկավորումը, միջոցները կոպերատիվ ցանցի միջև բաշխելու իմաստով, աշխատեա եր դրված, վոր փաստորեն այդ բաշխումը կատարում եր վոչ թե Պետքանկը իր տեղական բաժանմունքներին միջոցով, այլ Յենտրոսոյուզի վարչութիւնը, հանձին իր ֆինանսական բաժնի: Պետքանկը վորոշում եր վարկերի կոնտինգենտը մեկ տարվա, կամ յետմսյակի համար, այդ գումարը հաստատվում եր պլանային և ղեկավար խորհրդային մարմինների կողմից և հետո բաշխումը ըստ շրջանների և ժամկետների թողնվում եր Յենտրոսոյուզին, վորը ֆորմալ հրաման եր արձակում և հաստատում բանկի կողմից իր տեղական բաժանմունքներին արված համապատասխան կարգադրութիւնը: Յեթե այս վերջինները բողոքելին վարկերի իջեցման թվի չափազանցութեան և անիրագործելութեան դեմ, յետ պատրաստի պատասխան ունելի՝—ինչ եք դուք ավելի ջանքեր թափում, քան ինքը կոպերատիւն. այդ թվերը վոր ձեզ ե տրված, հաստատել և ինքը Յենտրոսոյուզը: Իսկ փաստորեն, բացի դրանից, վարկերի բաշխումը կատարում եր Յենտրոսոյուզի մենշտիկական ընթիւ գլուխը կանգնած Պետեքսերը, վորը կարողանում եր այսպիսով, ձևականորեն հիմնվելով Պետքանկի վրա, իր ցանցի լուրջ քանջուր ուղակը դնել ֆինանսական ծայր աստիճանի մեծ գծավարութիւնների մեջ:

Սակայն կազմալուծող աշխատանքի հիմնական մեթոդը, դա վարկային ռեֆորմը անցկացնելու ընթացքում միշտ զգալիութիւններ ստեղծելն եր: Ռեֆորմը անցկացնելու համար անհրաժեշտ նախապատրաստական աշխատանքների բացակայութիւնը վարկային խոշոր եմիսիա

յեր առաջացնում և դրա հետևանքով ել դրամական ինֆլացիայի ռեալ սպառնալիք կար: Արհեստագործական կոոպերացիայի մեջ վարկային ռեֆորմ անցկացնելու ժամանակ հեռագրով բավականին բարդ կարգ սահմանվեց բաժանմունքների համար: Անհատականալի և չըմբռնված շրջաբերականը հանդիպական հեռագրների հեղեղ առաջացրեց տեղերից, վորոնք այս կամ այն պարզաբանութիւններն ելին պահանջում, և խոշոր իրարանցում ստեղծեց տեղերում վարկային ռեֆորմի իրագործման հենց առաջին որերին: Ուստի արհեստագործական կոոպերացիան հնարավորութիւն ունեցավ, ներկայացնելով Պետքանկի կողմից դեռ չստուգված իր պլանային առաջադրութիւնները, ոգտագործելու ուղեւորած վարկերը իր գործունելութեան համար»:

(31 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

Մի այլ՝ 1930 թ. դեկտեմբերի 7-ի ցուցմունքի մեջ Շեքս աշխատեա և բացատրում ֆուսարար աշխատանքի ելութիւնը՝

«Հիմնականը վարկերի սխալ բաշխումն եր՝ մի ճյուղից կտրելը և մյուսին ունեցած կարիքից ավելին տալն եր: Դա իրագործվում եր սխալ պլաններ կազմելու, պլանավորման մեթոդների բարդացման, արդիւնաբերութեան ամենասուբ կարիքների վարկավորումը ուղացնելու միջոցով, մեջ բերելով այս կամ այն ձևական պատճառները: Վնասարար աշխատանքի հիմնական մասը սկսվեց վարկային ռեֆորմի նախապատրաստական հարցերը քննութեան տննելուց հետո»:

Նույնն ե ասում ե մեղադրյալ Ռեալացկին.

«ՌՄԴԻԿ կենտկոմի «Միութեան բյուրոյի» գիրեկտիվը պատասխանութեան և կատարյալ տնտեսութեան ժամանակ աշխատանքի մեջ, ինչպես և հայտնի գիրեկտիվը կազմալուծման մասին, վիճակագրութեան մեջ մի աշխատի միջոցառումներին, վոր բանկին սխալ նշութեք եր տրվում, դժուարանում հսկողութիւնը՝ տնտեսական մարմինների ունեցած պատկերի վրա: Վիճակագրութեան նման նշութեքը թուլացնում ելին բանկի ակտիվութիւնը՝ պլանը խախտողների դեմ պայքար մղելու գործում: Վիճակագրութեան այս դրութիւնը սկսվում ե 1928 թ.: Այդ ֆուսարարութեանը անմիջականորեն մասնակցողներն ելին՝ Լեթեկը, Կառացկին, Մեքեյակովը և ուրիշները: Գլխավոր հաշվապահութեան մեջ մինչև 1928 թ. «Միութենական բյուրոյի» գիրեկտիվը

ակադեմիայի թուլացման, աշխատանքի մեջ պատսխով լինելու և կազմավորված ման վերաբերյալ, արտահայտվեց նրանում, վոր հաշվետվության և հաշվառման մասին հրահանգները տեղերին ուղ եյին սղարկվում, միջոցներ ձեռք չեյին առնվում իր ժամանակին գործերի գրությունը, հաշվետվության ու հաշվետարությունը վերահսկողության լինութեանը: Հաշվետու նյութերը բավականին ուղ եյին լուս ընծայվում և իր ժամանակին օպերատիվ բաժինը հրահանգներ չնր տալիս: Այս ֆաստարությունը թուլացում եր բանկի, վորպես ԽՍՀՄ-ի ժողովրդական տնտեսության հաշվարկու կենտրոնի, աշխատանքը:

1930 տարվա լերկրորդ կիսամյակին Շեքը առաջարկեց բանկում վարկային սեփորմը անցկացնել առաջին հերթին անալիտիկական-արհեստագործական կոոպերացիայում, վորը այդ ժամանակ ֆինանսական և պլանային տեսակետից շատ թույլ եր: Ինչպես ինձ Շեքը հայտնեց, գրտնում եյին, վոր նպատակահարմար և հենց անալիտիկական-արհեստագործական սեկտորին նպաստել, վորպես մի սեկտորի, վորի հետ մերձենալը մի շարք հեռանկարներ եր ապրիս «Միութենական բյուրոյին»: Նախապատրաստումը բանկում շատ հապճեպ անցկացվեց և գրա հետևանքով ել անալիտիկական արհեստագործական կոոպերացիան 3—4 տասն ընթացքում ստացավ բանկից 30—40 միլ. ուրլով (մոտավորապես) ավելի, քան բանկի պլանով նախատեսնրված եր):

ՎԼԱՍՍԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԵՏՊԼԱՆՈՒՄ

«Միութ. բյուրոյի» ղեկավար անդամ մեղադրյալ Գրոմանը Պետական ֆաստար բլիշի կազմակերպչն ու ղեկավարողն և յեղել ներքև բերված Գրոմանի ցուցմունքները Պետականում կիրառված ֆաստար մեթոդների բնորոշ նկարագրությունն են ապրիս:

«Մենշևիկների ֆաստարությունը ԽՍՀՄ Պետականում կոնյունկտուր տեսությունների, կոնտրոլ թվերի և պերպեկտիվ պլանների ապարիզում անց եյին կացնում լեռ (Գրոմանը) և Բագարովը, ինչպես և մեր շարքերը անցած Զեյնգերը, Գուլմանը, Շուքը, Պիստակը, Բրոյսմանը և

անկուսակցական Վիցեվսկի, կազմելով այսպիսով հակահեղափոխական ֆաստար խմբակ ԽՍՀՄ-ի Պետականում: Խմբակը նախապատրաստվել և նախկին հնգամյակի ընթացքում (1923—1927 թ.): Պետականի հակահեղափոխական խմբակը, իմ և Բագարովի գլխավորությամբ, 1928 թ. սկըսած, կենսագործել և արտասահմանյան ՌՄԴԲԿ (մ) կենտկոմի և ԽՍՀՄ-ի ներսում գոյացած ՌՄԴԲԿ (մ) կենտկոմի «Միութ. բյուրոյի» ֆաստարնոր տակտիկային վերաբերվող ղերկարիվը, վորով առաջարկվում եր անցկացնել կոնտրոլ թվերում և կոնյունկտուր տեսություններում կուսակցության գլխավոր գծին թշնամական տրամադրություններ և ակներե խեղաթյուրված կոնյունկտուրային գնահատականներ (սոցմըման տեմպերի կրճատում, դասակարգային մոտեցման ալավադում, դժվարությունների վաքացում, սեսուրսների թերահաշվառում), առաջ քաշել տնտեսական ապալումի մոտեցման նշաններ (Գրոման) կամ թե ալ խոսքերով գտներ վոր կուսակցության գծի իրագործումը, վորը ուղղված և դեպի սոցիալիստական արշավը, հաշվության շատ չնշին շանսեր ունի (Բագարով, Գուլման): Պերպեկտիվ պլաններ մշակելիս առաջնություն տալ գենտիկ տեսակետին, թերեդրոյիական տեսակետի հանդեպ (Գրոման) կամ նրանց հավասար նշանակություն տալ (Բագարով)՝ պատմական տվյալ միջավայրի սոցիալիստական վերափոխման, ակտիվ նպատակային դրույթի փոխարեն: Նման մեկնաբանությունը գյուղատնտեսական պրոբլեմի, վոր վորպես ժողովրդական տնտեսության նեղ տեղն եր ընդունվում, հիմք եր ծառայել լերկամյակի զաղափարին գյուղատնտեսական թեքումով և հակասում եր արտադրական հարաբերությունների սոցիալիստական ձեափոխման պլանին ԽՍՀՄ-ում» (1930 թ. ղեկտեմբերի 31-ի ցուցմունքը):

Իր 1931 թ. փետրվարի 20-ին տված ցուցմունքի մեջ Գրոմանը ասում և.

«1928 թ. յիս և իմ խմբակը՝ Զեյնգերը, Գուլմանը, Բրոյսմանը, Շուքը, Պիստակը, ըստըր նախկին մենշևիկներ, վորոնց միացել եյին նաև Բագարովը և անկուսակցական Վիցեվսկի, գիտակցարար հակադրում եյին իրենց պլանները կառավարության պլաններին և կուսակցական գլխավոր գծին, դասակարգային քաղաքականու-

թյունն ու տնտեսական դրույթները ազավաղելու նպատակով և այդ տարվում եր կոնյունկտուր տեսութունների միտումնավոր լուսաբանությամբ, դժվարությունների խտացմամբ և հոռետես գուշակումներով, նպատակ ունենալով շեղել խորհրդային իշխանությանը իր ճանապարհից: Այն, ինչ վոր չէր հաջողվում անել պլանները կազմելիս, անց եր կացվում դրանց իրագործման ժամանակ, ոգտագործելով պատասխանատու աշխատակիցների դիրքը և այսպիսով պայմաններ ստեղծելով մատակարարման գործը քայքայելու և հող ստեղծելու ազդարնակության քաղաքական դժգոհությունների համար»:

(1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

V.

«ՄԻՈՒԹԵՆԿԱՆ ԲՅՈՒՐՈՑԻ» ՓԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ.

Մենշեիկական հակահեղափոխական կազմակերպության ֆինանսավորումը յերկու աղբյուր ունեւ՝ ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան պառզամավորության և «Արդյունաբերական կուսակցության» միջոցները: Արտասահմանյան պառզամավորությունից դրամ ստանալու մասին ՊԵՏՈՒԾԻՑԸ պայմանավորվել եր ԴաճԻ հետ 1927 թ. իր ալետեղ յեղած ժամանակ:

«Դաճը մատնանդեց ինձ,—ցուլց և տալիս նա,— վոր անհրաժեշտ դրամական միջոցներ բաց կթողնի, և վոր նման դեպքերում պետք ե դիմել ՇՈՒՐԻԳԻՑԻՑ: Հետագայում, յերբ փառարար կազմակերպությունը ձեւավորվեց և աշխատում եր, 1928 թ. ամառը յես ՇՈՒՐԻԳԻՑԻՑ նամակ գրեցի ալսաթիվ և ուղարկեցի Յենտրոսոյուզի թղթերի հետ դիվանական փոստով Բերլին և ալետեղ մատնանդում եյի. «Ձեզ հայտնի խոսակցությունից մի վորոշ բան արվում ե»: Դրանով յես ահնարկում եյի ԴաճԻ հետ ունեցած խոսակցությանս վրա: Այդ նամակից հետո ամիս և կես անցած ինձ մոտ, տառնձնասենյակս, Յենտրոսոյուզը յեկավ Յենտրոսոյուզի Ռիգայի գրասենյակի կառավարիչը (մահացել ե ս/թ աշնանը), վորը ինձ հանձնեց մանր գնումների և բրոշյուրների հետ մի ծրար ՇՈՒՐԻԳԻՑԻՑ, ասելով՝ «Վողջույն և նամակ Շուրիգիցից»: —Յես բաց արի ծրարը և գտա նրա մեջ 20.000 ռուբլի չերվոնեցով և գրություն ՇՈՒՐԻԳԻՑԻՑ, վորտեղ ասվում եր՝ «Դրամը ուղարկվում ե ձեզ

հայտնի աղբյուրից»: Այդ դրամը յես բաժանեցի կազմակերպության հետեկալ անդամների միջև. ԼԱՊԻՑԻՑ 6.000 ռուբլի, ՍԵՆԵԿՈՎԻՑ՝ 2.000 ռ., ԲՈՍՅԱԳԼՈՒՑ՝ 6.000 ռ., ԼՅԱՆՏԵՐԱՆՍԿՈՒՑ՝ 4.000 ռ.: Յես անձամբ ծախսել եմ 400 ռուբլի, իսկ մնացածը հաշխատեմ մտարբերել, թե ումն եմ հանձնել»:

(1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

«Միութ. բյուրոյի» անդամ և նրա քաբատուղար, նաև «Միութ. բյուրոյի» ֆինանսական հանձնաժողովի անդամ մեղադրյալ ՇԵՐԸ ավելի մանրամասն ցուցմունքներ և տալիս բյուրոյի ֆինանսավորման աղբյուրների, ստացված դրամի բաշխման մեթոդների և սկզբունքների մասին:

(1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

«Միութ. բյուրոյի» ֆինանսավորումը կատարվում եր կազմալուծող գործունեյության համար գումարներ ստանալու կարգով: Դրա համեմատությամբ «Միութ. բյուրոյի» զուտ կազմակերպչական խնդիրների և կարիքների համար ծախսվող գումարները ալնքան աննշան ելին, վոր կարելի յեր առանց սխալվելու ասել, վոր «Միութ. բյուրոյի» ամբողջ ֆինանսավորումը կատարվում եր նրա կազմալուծող գործունեյության համար և վող միալն բյուրոյի, ալլե մենշեիկական բջիջների շարքալին անդամները կազմալուծող գործունեյության համար վողինչ չեյին ստանում: Դրամը պահվում եր ալն անկուսակցականների համար, վորոնք մասնակցում ելին կազմալուծող աշխատանքին և վորոնց համար բնականաբար քաղաքական պայքարի դրդապատճառներ չկալին:

«Միութ. բյուրոյի» գոյության ընթացքում ստացված ամբողջ գումարը հալխասար և մոտ 500.000 ռուբլու, կամ ինչքան յես հիշում եմ ֆինանսական հանձնաժողովի (վորի անդամն ելի) հաշիվներից՝ 480.000 ռուբլ.: Ըստ տարիների ֆինանսավորման գումարը բաշխվում և մոտավորապես այսպես՝

1928 թ.	120.000 ռուբլի
1929 թ.	200.000 »
1930 թ.	160.000 »

(1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

Շեքը իր հետագա ցուցմունքի մեջ նշում է, թե լինչպես է բաշխվել զբաժնի վնասարար ցանցի բժշկների միջև:

(1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

«Վերջան հիշում եմ, ընդհանուր գումարները արտահայտվում էին հետևյալ թվերով՝

Առևտրի ժողովմատի բժիշկը	»	»	80.000	ռուբ.
Յենտրոստուգի	»	»	80.000	»
Գերժողանտխորհի	»	»	70.000	»
Պետարանկի	»	»	90.000	»
ԽՍՀՄ-ի Պետպլանի				
ՌՍՖՍՀ-ի				
Կենտվիճվարի	»	»	120.000	»
«Միուլթ. բյուր.» ցանցը»	»	»	40.000	»

Նույն ցուցմունքի մեջ Շեքը խոսում է նաև «Միուլթ. բյուրոյի» ստացած զբաժնի աղբյուրների մասին՝

«Նշված բոլոր գումարները ստացվում էին մասամբ «Արդ. կուսակց.» (200.000 ռ.), մասամբ էլ արտասահմանից (280 000 ռ.): Գրամաք արտասահմանից դրամ էր ստանում Ֆին-Ֆեցոսայեվսկու միջոցով, բայց յես անձամբ ստացել եմ միայն Գրամաքից: Միջոցների աղբյուրը արտասահմանյան պատգամավորությունն էր, վորը իր հերթին, ինչպես յես լսել եմ Գրամաքից, Աբրամովիցից, Բրուսևեցիցից, այդ գումարների խոշորագույն մասը ստանում էր գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիային և 2-րդ ինտերնացիոնալին մոտ շրջաններից: Արտասահմանյան պատգամավորության անդամների այդ հաղորդումներից յես կարող եմ մի լեզրակացություն անել, վոր միջոցներ տալիս են տառանձին, բավականին ունեւոր անձինք, վորոնք կապ ունեն հիշված կազմակերպությունների հետ և միևնույն ժամանակ տեղյակ են այն նպատակին, վորին պիտի ծառայեցվեն միջոցները»:

(1931 թ. փետրվարի 20-ի ցուցմունքը):

Ֆինանսական հանձնաժողովի մյուս անդամ Գրամաք, վորի միջոցով էր զլխավորապես զբաժնի ստացվում, իր 1931 թ. հունվարի 11-ին աված ցուցմունքի մեջ այսպես է խոսում զբաժնի աղբյուրների մասին.

«ՌՍԴԲԿ Կենտկոմի «Միուլթենական բյուրոն» ֆինանսա-

վորվում էր ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան պատգամավորության կողմից, վորը իր հերթին նպաստներ էր ստանում գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայից, 2-րդ ինտերնացիոնալից, ինչպես և «Տորգպրոմից»: Գաղտնապահության նկատառումներով ֆինանսավորումը կատարվում էր մաս-մաս («բաժիններով») և նրանց հանձնման ճանապարհները, բացի անմիջականորեն մասնակցողներից, վոր վորի չէին հայտնվում: Ինձ անձամբ արտասահմանյան պատգամավորությունից դրամ և հանձնել Ֆին-Ֆեցոսայեվսկին, վորը ինչպես յես հավաքաՆրա խոսքերից ստացել եր Լենինգրադում գտնվող մի տարերկրյա հյուպատոսարանի միջոցով: Նա ինձ հանձնեց ընդամենը 200.000 ռուբլի, վորը յես իմ հերթին տվել եմ Շեքին (մինչև 150.000 ռ.) և Զալկինգին (50.000 ռուբ.): Նմանապես «Արդ. կուսակցությունից», այսինքն Լաբիշևից, իմ միջոցով ստացվել է 200.000 ռուբլի, վորից 180.000 ռ. տվել եմ Վիցոգրադսկուն, իսկ 20.000 ռ. նեկրասովին: Լաբիշևը ինձ ասաց, վոր այդ արվում է «Տորգպրոմի» և ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան պատգամավորության համաձայնությունով:

Յանցի ֆինանսավորումը կատարում էին մենշևիկական գերատեսչական բժիշկները:

«Միուլթ. բյուրոյի» զբաժնիկը Շեքի մոտ էր, յես մանրամասնությունների մեջ չեյի մտնում» (1931 թ. հունվարի 11-ի ցուցմունքը):

Իր 1930 թ. դեկտեմբերի 24-ի ցուցմունքի մեջ մեզադրալ Քին-Ֆեցոսայեվսկին, պնդելով Գրամաքի ասածները այն մասին, վոր ինքը—Ֆին-Ֆեցոսայեվսկին զբաժնի հանձնողի դեր է կատարել, ցույց է տալիս՝

«1928 թ. գարնանը, յերբ յես Մոսկվա ելի, Գրամաք իր բնակարանում հետո զրուցելիս ասաց, վոր 1925 և 1927 թ. արտասահման յեղած ժամանակը նա տեսնվել է մենշևիկական Կենտկոմի անդամներ՝ Դանի յեվ Աբրամովիչի հետ և յերկար խոսացելություն է ունեցել ԽՍՀՄ-ի զբուլթյան մասին: Նա ինձ ասաց նաև, վոր վորպես Կենտկոմի (մ) ներկայացուցիչ ԽՍՀՄ-ում, զբաժնի և ղեկավար բնույթ ունեցող գիրկատիվներ է ստանում նրանցից: Միաժամանակ նա ինձ խնդրեց կապ պահպանել իր, Գրամաքի և արտասահմանյան Կենտկոմի հետ զբաժնի և զբաղանություն ստանալու

համար: Այնուհետև յես մատնանշեցի Գրումանին, վոր դր-
բամբը և նամակները շատ հարմար և ուղարկել «Երազորա-
խմբորտ» բաժնետիրական ընկերության տեսուչ-տնօրեն
Քրիզլանգի միջոցով, վորին յես ճանաչում ելի 1906 թվից,
վորպես ՌՍԴԲԿ ռազմական կազմակերպութ. ան. անդամի, և
վորը կապ ունի մենշևիկների հետ մինչև վերջին ժամա-
նակներս, թեև 1907 թ. պարագում եր առևտրով: Բավա-
կանին խոշոր կարողության տեր լինելով, Քրիզլանգը ֆի-
նանսավորում եր մենշևիկյան մամուլը արտասահմանում և
նրա տսելով դրամ եր տալիս աչքի ընկնող մենշևիկներին
նաև ԽՍՀՄ-ում—Հոկտեմբերյան հեղափոխութ. յունից հետո:
Այդ նշանակում ե, վոր Քրիզլանգին կարելի յե կատար-
յալ հավատ ընծայել» (1930 թ. նոյեմբերի 24-ի ցուցմունքը):
Ինչպես լերևում ե Քիե-Ֆեմոսայեվսկու հետագա ցուցմունք-
ներից կապը Քրիզլանգի հետ հաջողվեց հաստատել՝

«Յես ստացա Քրիզլանգից 1928 թ. աշնանը (յերբ նա
լենինգրադ եր) առաջին անգամ 50.000 ռուբ. չերկրորդ
անգամ նույնանման ծրար և նույնքան ել դրամ (50.000
ռուբ.) յես ստացել եմ Քրիզլանգից 29 թ. ապրիլին, յերբ
Մոսկվա ելի: Այդ դրամն ու նամակները յես ել անձամբ հանձ-
նել եմ Գրումանին: Այս անգամ իմ հարցին, թե ով և ֆի-
նանսավորում Դանին և Ս. Բրամովիչին, Գրումանը ասաց,
վոր այն դրամը, վոր ստանում ե ինքը Դանից և Ս. Բրա-
մովիչից, վերջինը իր հերթին ստանում ե գերմանական
սոցիալ-դեմոկրատիայից Հիլբերգից միջոցով: Քանի վոր
1929 թ. ամառը յես գիտական աշխատանքի համար գործ-
ուղվում ելի Սիբիր 4 ամսով և չեյի կարող Մոսկվայում
լինել 1929 թ. մնացած ամիսները ԲՈՒՀ-երում դասավան-
դելու պատճառով, ուստի պայմանավորվեցի Քրիզլանգի և
Գրումանի հետ, վորպեսզի այն բոլոր դրամն ու նամակնե-
րը, վոր պիտի ստացվեն Քրիզլանգի միջոցով, իմ անունով
Գրումանին հանձնելու համար, դրանից հետո, ուղացումից
խուսափելու նկատառումով, հանձնի Գրումանին՝ Ֆրիեդլան-
գը անձամբ: Ֆրիեդլանգից, վորին յես վերջին անգամ տեսել
եմ 1930 թ. փետրվարին, տեղեկացա, վոր նա անձամբ
հանձնել և Գրումանին 1929 թ. և 1930 թ. սկզբներին 200.
000 ռուբլի և մի քանի ծրար: Գրումանը հաստատեց, վոր
իրոք այդ գումարը նա ստացել ե: Այսպիսով արտասահ-

մանյան կենտրոնից (մ) յես և Քրիզլանգը հանձնել ենք
Գրումանին ընդամենը 300.000 ռուբլի» (1930 թ. դեկտեմ-
բերի 24-ի ցուցմունքը):

Մեղադրյալ Ջակիբգը, պնդելով թված մի շաբաթ մեղա-
դրյալներին ցուցմունքները ֆինանսավորման աղբյուրների մասին,
մատնանշում ե՝

«ՌՍԴԲԿ կենտկոմի «Միութ. բյուրոյի» ֆինանսավոր-
ման հիմնական բազան կազմում ելին այն միջոցները, վոր
տալիս եր ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան պատգամավորութ. յունը:
Այդ մասին յես իմացա Գրումանից՝ ՌՍԴԲԿ-ի «Միութ. բյու-
րոն» մտնելուն պես, իսկ հետագայում և Ս. Բրամովիչից,
յերբ նրան հանդիպեցի Մոսկվայում 1928 թ. ամառը: Յեզ
մեկը և մյուսը ինձ բացատրեցին, վոր արտասահմանյան
պատգամավորութ. յունը «Միութ. բյուրոյի» ֆինանսավորման
համար անհրաժեշտ միջոցներ ստանում ե արտասահմանյան
սոց-դեմ. կուսակցութ. յուններից, վոր դրան մասնակցում
են արեվմտա-չեկոսլավական բոլոր խոշոր սոց.-դեմ. կուսակցու-
թ. յունները, նաև 2-րդ ինտերնացիոնալը, բայց հիմնականում
«Ժանդակում և գերմանական սոց.-դեմ. կուսակցութ. յունը,
ՌՍԴԲԿ-ի կուսակցական և նամանավանդ փաստաբար աշ-
խատանքի համար: Բացի ֆինանսավորման այս հիմնական
աղբյուրից «Միութ. բյուրոյի» աշխատանքը համաձայնվել
եր ֆինանսավորել, ինչպես ինձ Շեքը ասաց, Ա. Գի և «Արդ.
կուսակցութ. յունը»: Բանակցութ. յունների այս առթիվ տարվել
են Ա. Գի գծով Ֆուրովսկու, իսկ «Արդ. կուսակցութ. յուն»՝ Լա-
բիյեվի կողմից: Ա. Գի համաձայնվել եր միջոցներ բաց թող-
նել, քանի վոր համաձայնութ. յուն եր կնքված նրա հետ
ազգային կոնտակտ աշխատանք կատարելու և «Միութ.
բյուրոյի» ներկայացուցիչ Շեքին Ա. Գի ռազմական հանձնա-
ժողովը ուղարկելու մասին» (1930 թ. դեկտեմբերի 4-ի ցուց-
մունքը):

Վերջապես «Միութ. բյուրոյի» անդամ Ֆակուբովիցը, նույնը
ցույց տալով ֆինանսավորման աղբյուրների մասին, հաղորդում
ե՝ Առևտրի ժողկոմատի մենշևիկական փաստաբար բլիշի կազմա-
լուծող կոնկրետ աշխատանքը «Արդ. կուսակցութ. յուն» կողմից
ֆինանսավորելու գեպը մասին՝

«Յերբ 1927 թ. վերջերին առաջին անգամ սկսեցին գոր-
ծադրվել ՌՍԴԲԿ տակտիկական նոր մեթոդները և փաստաբար

աշխատանքի ֆինանսավորումը դեռ չէր կազմակերպված, Շեսեքը համաձայնության չի կապվել ճարտարագիտական վիս- սաբար կենտրոնի ներկայացուցիչ Շեսեքի հետ նրանից վորոշ գումար ստանալու վերաբերյալ: Այնուհետև յետ Ս. Դ. Շեսեքից ստացա մի քանի նվազով մոտ 15.000 ուրլլի, վորը և բաշխեցի կազմալուծող առաջին ակտերին մաս- նակցողների միջև:

IV.

ՄԵՆԵՎԻԿՆԵՐԻ «ՄԻՈՒԹԵՆԿԱՆ ԲՅՈՒՐՈՅԻ» ԿԱԳԵՐԸ ՌՍԳԿ ԿԵՆՏՐԱԼԻ ԵՐՏԱՍԵՎՄԵՆԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՈՒՄՆԵՐԻ ՀԵՏ

Հակահեղափոխական մենշևիկական կազմակերպությունը իր հանցավոր հակահեղափոխական աշխատանքը կատարել և արտա- սանմանի մենշևիկական սոց-դեմոկրատական կենտրոնի ցուցմունք- ներով: Վերը արդեն պարզվեց, վոր հենց «Միութ. բյուրոյի» ա- տաջանալը արտասանմանյան նույն կենտրոնի կազմակերպված ներգործություն հետևանքն էր: Վերը նույնպես հաստատվեց, վոր ինչպես վորոշումներ և դիրեկտիվներ ընդունելիս, վոր տալիս էր «Միութ. բյուրոն» վնասարար աշխատանքներ կատարելու նկատ- մամբ, նույնպես և «Արդ. կուսակցության» ու Ա.Գ.Կ հետ բոլի կազմելու հարցը վորոշելիս, վնասական դեր են կատարել նույն- պես արտասանմանյան կենտրոնի ցուցմունքները: Սակայն խըն- դիրը դրանով չի վերջանում: «Միութ. բյուրոյի» 1928 թ. փետրե- վարից մինչև 1930 թ. ունեցած գործունեություն ընթացքում մի շարք տեսակցություններ են տեղի ունեցել «Միութ. բյուրոյի» առանձին անդամների և մենշևիկական արտասանմանյան կենտ- կոմի ղեկավար գործիչների միջև: Անընդհատ և սխառնատիկո- բեն դրավոր կապ և պահպանվել և վերջապես անլիզալ կերպով ԽՍՀՄ են յեկել մենշևիկական կենտկոմի 2 անդամները՝ արտա- սանմանյան կենտկոմի առաջնորդ Ս. Բաբախովիչը և մենշևիկական կենտկոմի անդամ Ռոստոմեյսկի: Այդ յերկու անձնավորու- թյունները, ինչպես պարզել և քննությունը, անմիջական կապ են ունեցել «Միութ. բյուրոյի» անդամների հետ: Իսկ Ս. Բաբախովի- չը մասնակցել և նաև «Միութ. բյուրոյի» նիստին ԽՍՀՄ-ում:

Քննությունը պարզված տվյալները այդ կապի մասին հե- տեյալն են. բացի Ռեպուցկու և Պետրոսիցի արտասանման գնալու դեպքերից, վորոնց մասին արդեն ասվեց, անհատական հարաբե- թություններ արտասանմանի հետ մինչև «Միութ. բյուրոյի» կազ-

մըվելը և դրանից հետո, պահպանել են «Միութ. բյուրոյի» անդամ- ներից Գրոմանը, Գիցգրուզը, Շեսեքը և հանձնարարություններ են կատարել այս կապը պահպանելու համար՝ Յուրովիչի, Գոմ- բարզը, Գալուպը և Նաուսմանը:

Բացի այդ, ինչպես վերը ասվեց, ԽՍՀՄ մենշևիկական կազ- մակերպությունը ֆինանսավորելու նպատակով սխառնատիկական կապ և պահպանել արտասանմանի հետ Ֆիկ-Յեհոսայեվիչի: Սա- կայն նա միայն ֆինանսական գործերի համար չի կապ ունեցել: Ֆիկ-Յեհոսայեվիչից ցույց և տալիս՝

«Իր հերթին Գրոմանը ինձ յերկու անգամ (1928 թ. և 1929 թ. դարնանը) յերկու ծրար և տվել արտասանմանի մենշևիկական կենտկոմին ուղարկելու համար, վորը և յես կատարել եմ Ֆրիդլանդի միջոցով: Բացի այդ ստացել եմ նաև մի կնքված ծրար արտասանմանյան կենտկոմից, իմ անունով, Գրոմանից հանձնելու համար, վորը և յես կա- տարել եմ Մոսկվայի և Ողեսսպլի վրայով հիվանդ մարմնոտ ուղևորվելիս» (1930 թ. դեկտեմբերի 24-ի ցուցմունքը): Մինչև 1929 թ. անձնական կապեր արտասանմանի հետ պահպանել են Գրոմանը և Գիցգրուզը: Գրոմանը ցույց և տալիս՝

«Իմ կապերս մենշևիկական եմիգրացիայի հետ սկսվել են 1923 թ., յերբ Գերմանիայում Նաուսկիմ կուրորտում յե- դաժս ժամանակ այցելեցի Բերլին և տեսակցություն ու- նեցա առանձին մենշևիկներին՝ Ռիցեսոսկի և Գեցիկեյի հետ: 1925 թ. հանդիպել եմ Գոմի, Սերամովիչի, Գալիցի յեվ Յուզովի հետ: Նույն տարում յես տեսնվել եմ Բերլինում առանձին՝ Ռոստոմեյսկի, Ռիցեսոսկի յեվ Գեցիկեյի հետ: 1927 թ. յես պատահել եմ Գեցիկեյից, վորը այդ ժամա- նակ ծառայում էր ԽՍՀՄ Բերլինի ներկայացուցչությունում ինֆորմացիոն բյուրոյում» (1930 թ. դեկտեմբերի 22-ի ցուց- մունքը):

Իր կապերի մասին Գիցգրուզը ցույց և տալիս՝

«Այն գործողությունների թվում, վոր ՌՍԳԿ կենտկոմի «Միութեական բյուրոյի» ղեկավարները ոգտագործել են ՌՍԳԿ արտասանմանյան պատգամավորություն հետ կա- պեր հաստատելու համար, յեկել և իմ արտասանման գնալու, վորը տեղի յե ունեցել 1927 թ. յերկրորդ կիսում: Բերլին անցնելիս յես պատահեցի այնտեղ Ա. Բ. Շեսեքից (1927 թ.

որաստուսի վերջերին և սեպտեմբերի սկզբներին) և նրանից իմացա **Դաճի** հեռախոսի համարը. զանգահարեցի և խնդրեցի հաշտենլ, թե յերբ և վորտեղ կարող եմ նրան և նրա կնոջը **Լ. Ո. Կաճեցի-Յեզեբթաումի** տեսնել: Այնուհետև, խոսակցության ժամանակ ծանոթացրի **Դաճի**, **Կաճեցի**, **Դաճի** իմ աշխատանքների հետ **ԽՍՀՄ**-ում: **Դաճի** յե՞վ **Դաճի** միանգամայն հավանություն տվին կազմակերպություն հիմնելուն: Նրանք չերկուսն ել մեծ նշանակություն ելին տալիս այն հանգամանքին, վոր կազմակերպությունը ստեղծում են խորհրդային ապարատում վորոշ դերք ունեցող մարդիկ: **Դաճի** յե՞վ **Դաճի** ցանկություն հայտնեցին, վոր մենչեկական կազմակերպության նախաձեռնողները Համաժողովրդական մասշտաբի կազմակերպություն հիմնեն, ավելացնելով, վոր չեթե գործի գլուխը կանգնած լինեն արտասահմանյան պատգամավորությանը ծանոթ մարդիկ, վերջինը ղեկավար խմբակին վորպես **ՌՍԴԲԿ «Միութենական բյուրո»** կճանաչի: Ամերիկայից վերադառնալիս յես միայն հեռախոսով կարողացա կապել **Դաճի** հետ, վորը ինձ հայտնեց այն մասին վոր տեսել է **Շեքեր** նոյեմբերին, նրա **ԽՍՀՄ** մեկնելու նախորդակին և անհրաժեշտ հրահանգներ ե տվել **ՌՍԴԲԿ «Միութ. բյուրոյի»** մասին ճիշտ այն իմաստով, ինչ վոր ասվեց ինձ հետ ունեցած զրույցի ժամանակ» (1931 թ. հունվարի 25-ի ցուցմունքը): **Շեքեր** մի քանի անգամ արտասահման գնալը տեղի չե ունեցել 1928 թ. հետո, ուստի և այդ հանգամանքը ավելի խոշոր դեր կատարեց: Այս առթիվ Յակուբովիչը ցույց ե տալիս

«Ակսած 1928 թ. Ա. Բ. Շեքերը գրեթե ամեն տարի գնում եր **Գերմանիա** բժշկվելու **Նաուհեյմում** և անց եր կացնում այնտեղ ամեն տեղամ 2-3 ամիս: Ամեն անգամ ել նա կանգ եր առնում Բերլինում, տեսակցություն եր ունենում արտասահմանի կենտկոմի բոլոր անդամների հետ և մասնակցում եր նիստերին: Բացի այդ, տեսվում եր և գերմանական սոց.-դեմ. կուսակցության ականավոր գործիչների հետ: Գիտեմ, վոր նա այցելել է **Կ. Կաուցկու**, **Յե. Բեքեցայի**. **Ռ. Հիլբերգի** և **Ռուսական կենտկոմի հանձնարարությամբ Ա. Բ. Շեքեր** մանրամասն ինֆորմացիա յեր տվել արտասահմանյան կենտկոմին և գերեկտիվներ տալով նրանից» (1931 թ. հունվարի 18-ի ցուցմունքը):

Ինչ վերաբերում ե այդ բոլոր գերեկտիվների և ինֆորմացիայի բովանդակությանը, վորչաի վոր նրանք շոշափում ելին մենչեկական «**Միութ. բյուրոյի**» հակահեղափոխական խնդիրները, արդեն վերը լուսաբանված ե «**Բյուրոյի**» բանաձևը վերջուժեկիս և այժմ լրացուցիչ կարելի չե տեսլ հետևյալը. **Պեսու-ճիճը** ցույց ե տալիս՝

«Յես լավ հիշում եմ **ՌՍԴԲԿ** արտասահմանյան կենտկոմի գերեկտիվների բովանդակությունը **ՀԿԿ (բ)** տարաձայնությունների մասին: **Դաճի** նամակի պատճենն եր, վոր յես ստացել եյի **Գրամաճի** միջոցով 1929 թ. ամառը: **Դաճի** յե՞վ **Սերգեյովիչի** ստորագրությամբ այդ նամակում զննատական ե տրվում աջ թեքմանը կուսակցության մեջ: Նամակում ասվում եր, վոր տրոցկիստները **ՀԿԿ (բ)** կենտկոմի դեմ պայքար մղելով, ըստ ելուժյան սոց.-դեմոկրատիայի գիրքերն ելին պաշտպանում, վոր այդ որինակի հիման վրա և պայքարի տրամաբանությամբ կարելի չե նախագուշակել, վոր և աջ թեքում ունեցողներն ել պայքարի պրոցեսում անխուսափելիորեն նույն գիրքերը կընդունեն: Փանի պայքարը ուժեղանա, այնքան ավելի շատ այդ կկատարվի, ասվում եր նամակում, ուստի պետք ե յուրաքանչյուր կրակին, վոր ավելի բոցավառվի պայքարը», հանձնարարում ելին նամակի հեղինակները: Նամակը **ՌՍԴԲԿ** կազմակերպությունների ուշադրության կենտրոնն եր դարձնում **ՀԿԿ (բ)** չեղած տարաձայնությունների խնդիրը: Վերջապես նամակը կոչ եր անում չհուսահատվել և ուժեղ աշխատանք տանել, քանի վոր «մեր հետևն ե կանգնած և մեզ հետ ե (մենչեկիկների) միջադպիսի ամբողջ սոցիալ.-դեմոկրատիան» (1930 թ. դեկտեմբերի 12-ի ցուցմունքը):

Գրամաճի ասելով, ի դարգացումն ինտերվենցիային վերաբերվող գերեկտիվի, վորի մասին հիշատակում ե **Պեսու-ճիճը**, **Շեքի** 1928 թ. գարնանը ստացած նամակի մեջ, ինտերվենցիոնիստական առկալիս՝

«Պատճառաբանվել ե հակադիր արդումնետներով, այն ե՝ մատնանշվել ե խորհրդային ռեժիմի անկախությունը, զլուղացիության (և վոչ նրա կուլակային վերին շերտի) ծայր գժգոհությունը, վորը կապված ե հացամթերումների ընթացքում ձեռք առնված արտակարգ միջոցների հետ և այդպիսով կազմավորվող աշխատանքը, վորը տարվում եր

ինտերվենցիայի պաշտպանության համար, կրկնում եմ, քողարկված «աններդաշնակությունների աճման անխուսափելիություն», ինտերվենցիայի պատմական անհրաժեշտությունը, և այլ խոսքերով պատճառաբանվում եր մի նկատառմով, վոր ՌՄԴԲԿ պարտքն է քաղաքականապես ձևակերպել և զլխավորել խորհրդային կարգերի դեմ սկսված ժողովրդական լայն մասսաների շարժումը: Շնորհիվ Պետուցիի լեվ Դուցի (նամակի հեղինակները) միջև յեղած անհատական զրույցի, արտասահմանյան պատգամավորութունը կարող եր հաստատ հույս ունենալ, վոր նրա քողարկված դիրեկտիվը ակտիվ ֆասարարությունը և ինտերվենցիային գործոն աջակցություն ցույց տալու մասին, ճիշտ կըմբռնվի հասցեագրի՝ ՌՄԴԲԿ «Միութ. բյուրոյի» կողմից:

«1928 թ. նոյեմբերին, ասում ե այնուհետև Գրամսքը, յես Քիե-Յենոսայեզսկու միջոցով ստացա վորպես թե մասնավոր մի նամակ գրամեքենայի վրա տպված և Ս. Բրամսք-վիչի հետ պայմանավորված «Ձեր Ֆ.» ստորագրությամբ, ՌՄԴԲԿ արտասահմանյան պատգամավորութունից մի դիրեկտիվ նամակ, վորի մեջ պնդում ե յին Ս. Բրամսք-վիչի տրված վերլուծությունը ընդհանուր զրուցան մասին, միաժամանակ ավելացնելով, վոր զրուցությունը լրջանում ե, վոր ինտերվենցիան մոտենում ե և վոր անհրաժեշտ ե ուժեղացնել կազմալուծող աշխատանքը, քանի վոր դյուղում ե քաղաքում ծավալվող դժգոհությունը, վոր հետևանք եր գյուղատնտեսական ապրանքների և արդյունաբերական արտադրանքի լեղած կարիքի և առաջարկի անամապատասխանության անկասկած մոտեցնում ե ռեժիմի ճգնաժամը: Յես կարգացի այս նամակը Պետպլանում, իմ առանձնասենյակումս գումարված խորհրդակցության ժամանակ, վորին կարծեմ մասնակցում ե յին Զալկիցզը, Պետուցիի լեվ Գալբովիչը և մենք վորոշեցինք ուժեղացնել աշխատանքը գյուղի և քաղաքի շահակապի ասպարիզում, արդ. ապրանքների մատակարարման գծով:

Յես այս նամակը ցույց եմ տվել Քիե-Յենոսայեզսկուց, Շեյից, պահել եմ ինձ մոտ և չերկյուղ կրելով ձեր բակալումից վոչնչացրել եմ 1930 թ. հուլիսին, Կոնգրեսովի ձերբակալումից հետո, վորտեղ ներկա եյի խուզարկության ժամանակը:

«Միութ. բյուրոյի» աշխատանքներին ուղղություն տալու գործում վճռական նշանակություն են ունեցել Կենտկոմի չերկու անգամի՝ 1928 թ. առաջը Ս. Բրամսք-վիչի և 1929 թ. գարնանը Կոնգրեսի ինձ ՍՄԴԲԿ-ի գալու: Այս առթիվ բոլոր սեղագրյալներն ել ցուցմունքներ ունեն տված: Ս. Բրամսք-վիչի գալու մասին Շեյը ասում ե՝

«1928 թ. արտասահմանից յեկավ Ս. Բրամսք-վիչը, նրա գալու մասին մենք, Կենտկոմի անդամներս, տալուց դիրեկտիվ: Ինձ անձամբ այդ մասին ասել եր Գրամսքը: Նրա Մոսկվա գալու նախորդակին Լենինգրադից ինձ զանգահարեց Ֆիե-Յենոսայեզսկից և ասաց. «Վաղը առավոտյան Մոսկվա յե գալու «Սեկապլեսի» դիրեկտորը» (ինչքան հիշում եմ): Դա նշանակում եր, վոր գալիս ե Ս. Բրամսք-վիչը: Մյուս օրը յես մնացի քաղաքի բնակաբանումս և սպասում եյի Ս. Բրամսք-վիչի: Արամսք-վիչը ինձ զանգահարեց Հոկտեմբերյան կայարանից և չեկավ մոտս: Իմ հանդիպումը նրա հետ բնակաբանումս առանձին անհարմարություններ չունեի, քանի վոր բնակաբանս բոլորովին առանձին եր և տալում եյի մենակ, ծառայողիս հետ: Խոսակցության ժամանակ Ս. Բրամսք-վիչը ասաց, վոր արտասահմանյան Կենտկոմը շատ ե հետաքրքրվում սեր կազմակերպության գործունեությամբ և ուղում ե Կենտկոմի կողմից ձևակերպել մեր լիազորությունները: Այստեղ ես նա ցուցավորումս հայտնեց առանձին առանձին ընկերների՝ Գրամսքի, Գիեզբուզի, Զալկիցզի լեվ Պետուցիի հետ: Յես Ս. Բրամսք-վիչի տվի այդ ընկերների պաշտոնական հասցեները և հեռախոսների համարները, բացատրեցի, թե ինչպես պետք ե նրանց մոտ անցնել և մենք պայմանավորվեցինք, վոր չերք կլինի նրանց մոտ, կամ կկապվի նրանց հետ, հանդիպենք օրվա վերջը Բրյանսկի կայարանում, վորտեղից պետք ե գնալինք իմ ամառանոցը՝ Բրյանսկի չերկաթուղու Ալաբինո կայարանում: Այնուհետև յես զանգահարեցի Զալկիցզից և Գրամսքին ու նրանց հայտնեցի, վոր չեկել ե Ս. Բրամսք-վիչը: «Արտասահմանից չեկել ե Անտառ-եքսպորտի ներկայացուցիչը, վորը կլինի ձեզ մոտ գործով»: Յերկոյան մոտ ժամը 5-ին, ինչպես պայմանավորվել եյինք, յես կայարանում հանդիպեցի Ս. Բրամսք-վիչի հետ և մենք գնացինք իմ ամառանոցը՝ Ալաբինոն: Արդեն ամառանոցում խոսակ-

ցելու ժամանակ Յւրամովիչը ինձ տասց, վոր մեր խմբակի ցանկութեանը՝ Ռուսական Կենտկոմը անվանակոչելու մասին սխալ է, վոր մեր լիազօրութունները շատ նեղ շրջանակ ունեցող կազմակերպության վրա յեն հիմնված, և քանի վոր մյուս կողմից հնարավորութիւն էլ չկա այժմ լայն խորհրդակցութիւն կամ համագումար ժողովելու, ուստի և վոչ մի հիմք չկա հրաժարվելու մենշիկեական «Միութենական բյուրո» կոչվելուց, մի բան, վորի մեջ չես կասկածում ելի, վորովհետեւ չեյի կարծում, վոր արտասահմանյան Կենտկոմը կարող է իր ֆունկցիաների և իրավունքների մի մասը փոխանցել պատահաբար ձևակերպված մի կազմակերպութիւն։ Սրա հետ միասին Յւրամովիչը մասնաշնչեց, վոր անհրաժեշտ և գործի կենտրոնը փոխադրել պատասխանատու աշխատակիցների վրա, շնչառելով միաժամանակ, վոր դա պետք է կապիլ կազմալուծող աշխատանքի ավելի վըճառական տեմպերին տնցնելու հետ։

Այնուհետեւ նա մասնաշնչում եր, վոր ցանկալի չե ավելի սերտ կապեր ստեղծել այն խմակների հետ, վորոնք աշխատում են գուղացիութեան մեջ, նկատի ունենալով Ա. Գ. Կ.։ Այստեղ ևս Յւրամովիչը տասց, վոր իմ աված հասցեներով նա տեսնվել է Գրումանի, Զալկիեզի և կարծես Պետուցիի հետ, և վոր անհրաժեշտ է մեր խմբակի խորհրդակցութիւն հրավիրել բայց նախապես նա ուզում եր լինել մի շարք քաղաքներում, վորտեղ զեռ մնացել էյին նրա հին կապերը, մասնավորապես մտադիր է անցնել Բելորուսիա—Մինսկ, և քանի վոր նրան այնտեղ լավ էյին ճանաչում, մտադիր է գրիմավորվել։ Այդ խոսակցութիւնից հետո Յւրամովիչը մեկնեց Մոսկվա և զաղանապահութեան նկատառումներով գնաց այլ յերկաթուղագծով (Ալեքսանդրով)։ Յեւ նրան կառք և ձի տրամադրեցի Գալիցիոս գնալու համար։ Նրան կայարան տարավ յերկաթուղագծի պահապան քաղաքացի Պարֆենկը, իսկ ինքս վտարով գնացի Ալաբինա կայարանը և մեկնեցի Մոսկվա Բրյանսկու գծով։ Մոսկվայում Յւրամովիչը պետք է զիշերեր իր ինչ վոր ծանոթների մոտ, բայց ովքեր էյին դրանք՝ նա ինձ չտասց։ Դեռուց առաջ Յւրամովիչը խոստացավ անցնել ինձ մոտ, քաղաքի բնակարանս, քանի վոր թողել եր մոտս իր ճամբորդական իրերը։ Մի քանի օրից հետո ինձ դանդահորեց

Զալկիեզը և տասց, վոր այսինչ ժամանակ գալու չե ինձ մոտ։ Դրանից չես հասկացա, վոր նա գալու չե Յւրամովիչի հետ։ Այդ օրը յերեկոյան յեկան ինձ մոտ Յւրամովիչը և Զալկիեզը։ Նրանք յեկան առանձին-առանձին։ Այստեղ խոսակցութեան նուրբ նուշին եր, ինչ վոր ամառանոցում, ինձ մոտ Յւրամովիչը վճակաւնապես հայտարարեց, վոր նա անհրաժեշտ է համարում ուսումնական Կենտկոմի բոլոր անդամների խորհրդակցութիւն գումարել և քննել մասնաշնչած հարցերը և վոր դա պետք է անել, յերբ նա շրջանից կվերադառնա։ Մոսկվա վերադառնալու մասին նա պետք է հաղորդեր հեռագրով Զալկիեզին և ինձ անձամբ մի քանի օր առաջ իմ աված հասցելով՝ 2-րդ բաժ. Պելիովս, Նովոբորովի գավառ, վորտեղ չես պետք է վորսի գնալի։ Մյուս օրը Յւրամովիչը մեկնեց Մոսկվա, իսկ յես հուլիսի վերջին մեկնեցի Պոլիովո, Սելիդեր լիճը։ Յւրամովիչի խոստացած հեռագիրը չես չստացա և վերադարձա Մոսկվա ոգոստոսի վերջին և այստեղ Զալկիեզից իմացա, վոր Յւրամովիչը վերադարձել է Մոսկվա և խորհրդակցութիւնը, արդեն կայացել է։ Նա ինձ ծանոթացրեց նաեւ, վոր խորհրդակցութիւնը վորոշումներ է ընդունել և վոր այդ վորոշումները նմանում են այն առաջարկներին, վոր Յւրամովիչն եր անում։ Թե վորտեղ է յեղել խորհրդակցութիւնը, չես նրան չհարցրի։ Խորհրդակցութեանը մասնակիցել են այդ ժամանակ Մոսկվայում յեղած Կենտկոմի անդամները։ Խորհրդակցութեան ժամանակ վորոշվել է «Միութ. բյուրոն» «Կենտկոմ» անվանել, բայց և այնպես դրանից հետո չել մենք հաճախ շարունակում էյինք նրան «Ռուսական Կենտկոմ» անվանել։ Նույն խորհրդակցութեան ժամանակ, Զալկիեզի ասելով, Յւրամովիչը ցանցի կազմակերպութիւններից բացառած իր տպավորութիւնները նկարագրելիս, մասնաշնչել է, վոր պեղերում աշխատանքը տարվում է հին մեթոդներով, «Ռուս. են միայն բանվորների մեջ, աշխատող անկովիւն յողեղին և վոր անհրաժեշտ է տեղերին համապալը թխան պարզարանումներ տալ»։ (Շեքի 1930 թ. դեկտեմբերի 5-ի ցուցմանքը)։

Զալկիեզի ցուցմանքներով Յւրամովիչի գալը՝

«Նպատակ ունեւ վերջնականապես պարզել «Միութ. բյուրոյի» գործունեւութեանը վերաբերվող կազմակերպչական

«Եղբայրներ» և տակտիկական խնդիրները և «բացարձակ»
ամբողջ աշխատանքը համաձայնեցնել արտասահմանյան կենտ-
րոնի գերությունների հետ: Մաքաթովիչի այստեղ չեղած ժամա-
նակ «Միութ. բյուրոյի» մի շարք անդամները, նրանց թվում
և չեռ յերկար և մանրամասն զրույցներ ենք ունեցել նրա
հետ և բացի այդ, Մաքաթովիչը հանդես չեկավ «Միութ.
բյուրոյի» նիստում ծրագրային ընդհանուր գեկուցմամբ:
Ինչպես զրույցների ընթացքում, նույնպես և գեկուցման
մեջ Մաքաթովիչը միանգամայն փորձակի կերպով տվեց այն
գիրքերը, վոր վերջնականապես ընդունել եր ՌՍԴԲԿ ար-
տասահմանյան պատգամավորությունը ՌՍԴԲԿ ի գործու-
նեցությունը և տակտիկային վերաբերող հարցեր: Նկատմամբ:

«Միութ. բյուրոյի» գործունեությունից և տակտիկայի
հիմնական բազան հետագայում, ինչպես մատնանշում եր
Մաքաթովիչը, պետք է լինի խորհրդային իշխանությունից տու-
ղարման գիծը իՍՂՄ-ում: Հի(բ)՝ վերջնականապես պարզ-
ված դիրքը իՍՂՄ տնտեսական և սոցիալական շինարարու-
թյան գործում բերել և արտասահմանյան պատգամավորու-
թյանը այն չեզրակացությունը, վոր կապիտալիստական հա-
տարակությունը սոց-դեմոկրատական ուղիներով կառուցելը
և Հի(բ)՝ սոցիալիզմի համար պայքար մղելու գիծը իրար
հետ հաշտեցնել չի կարելի և միայն միջազգային կոմունիզմի
հիմնական բազայի՝ Հի(բ)՝ և խորհրդային իշխանության
տապալումը իՍՂՄ-ում կարող և փրկել միջազգային սոց-
դեմոկրատական շարժումը կրախից և բանվորական մասսա-
ներում ունեցած իր ազդեցությունը վերջնականապես կը
նեյուց: Յեզ այստեղից Մաքաթովիչն այն յեզրակացու-
թյունն եր հանում, վոր անհրաժեշտ և անցնել աշխատանքի ակտիվ-
իսասարար միթոդներին խորհրդային ժողովրդական տնտե-
սությունից զանազան ճյուղերում, նպատակ ունենալով կառ-
մալուծել խորհրդային եկոնոմիկան և վարկաբեկել խորհրդ-
դային տնտեսական քաղաքականությունը վտանգավորակա-
մասսաների և գյուղացիության առաջ: Մորհրդանակի իշխա-
նության դեմ պայքարելու յերկրորդ բազան իր լուծ եր
Մաքաթովիչը, դա ուղղական ինտերվենցիան եր, նախ
խաղաղապատվում եր իՍՂՄ-ի դեմ: ՌՍԴԲԿ արտասահման-
յան պատգամավորությունը ինտերվենցիային աջակցելու
տեսակետի վրա չե կանգնած և զա համարում եր վորպես

միակ լուրջ գործնական միջոցը խորհրդային իշխանու-
թյանը ապալելու համար: Քանի վոր ինտերվենցիան այսպիսի
հիմնական նշանակություն ունի, ուստի և տնտեսական
իսասարար աշխատանքն եր բացի նրա կազմավորման նպա-
տակներից, պիտի վորպես նախապատրաստական շրջան հան-
դիսանա, ինտերվենցիան անցկացնելու համար իՍՂՄ-ի
ներսում տնտեսական նպատակով միթոդորտ ստեղծելու գոր-
ծում: Այնուհետև Մաքաթովիչը նշել ե, վոր ՌՍԴԲԿ-ի ար-
տասահմանյան պատգամավորու-
թյան այս տեսակետը հիմնը-
ված ե վոչ միայն իՍՂՄ-ի զրու-
թյան մասին իր անհատա-
կան գնահատականի վրա, այլ
նույն կարծիքը ունեն նաև
2-րդ ինտերնացիոնալը և Արևմտյան
Յեվրոպայի սոց-դեմո-
կրատական նշանավոր կուսակցու-
թյունները և մասնավորա-
պես գերմանական սոց-դեմոկրատական
կուսակցության ղեկավար մարմինները:
Ինչպես, պաշտոնապես և հետագայում
եզ, ինչպես 2-րդ ինտերնացիոնալը,
նույնպես և գերմանա-
կան սոց-դեմ. կուսակցու-
թյունը միջազգային և ներկուսակ-
ցական մի շարք նկատառումներով
(բանվորական ստորին
մասսաների բացասական վերաբերմունքը
դեպի ինտերվենցիան)
պետք ե պահպանեն բացասական
վերաբերմունքը գեպի ինտերվենցիան,
բայց ըստ եյությունից նրանց
դիրքը ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան
պատգամավորության դիրքից չի
տարբերվում: Իսկ վերջինին 2-րդ
ինտերնացիոնալը և գեր-
մանական սոց-դեմ. կուսակցու-
թյունը համաձայնվել են
ֆինանսավորել նրա կուսակցական
և իսասարար աշխատանքը
ինտերվենցիայի նախապատրաստու-
թյան համար: Մաքաթովիչի
աված այս ծրագիրը, վորը նա
վորպես ղեկեկավար եր
տալալորում, «Միութ. բյուրոյի»
հետագա ամբողջ ժամա-
նակաշրջանի գործունեության
հիմքը ծառայեց» (Զալկինգի
1931 թ. փետրվարի 19-ի
ցուցմունքը):

Գրեմաճը Մաքաթովիչի գալու մասին ցույց ե տալիս՝

«ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան կենտկոմի անդամ Մաքա-
թովիչը անլիզալ կերպով իՍՂՄ եր յեկել 1928 թ.: Նրա
գալը հետևանք եր արտասահմանյան կենտկոմի վորոշման՝
վերջնականապես ձեակերպել մենշևիկների կողմից իՍՂՄ-ի
ներսում հիմնվող կազմակերպությունը և պնդել տակտիկա-
լի փոփոխման վրա: Նրա գալու ժամանակ չեա լուրջ հիվանդ
պառկած եյի և կրեմլի հիվանդանոցի պրոֆեսորների խոր-

հրդով, վորոնք ինձ բժշկում ելին, ուղևորվեցի Կիսլովոդսկ
կուրորտային բուժման: Ուստի Աբրամովիչի հետ յես
կարող եյի միմիայն կարճատև հանդիպումներ ունենալ: Նա
ավելի մանրամասնորեն խոսում եր կենտրոնական կազմա-
կերպության մյուս անդամների հետ ունեցած տեսակցու-
թյունների մասին, նամանավանդ Շերի հետ, վորը այդ ժո-
մանակ արդեն ՌՄԴԻԿ արտասահմանյան Կենտկոմի լիազորն
եր: Ամփոփելով Աբրամովիչի և Շերի հետ ունեցած իրադր-
ներից ստացած իմ տպավորություններս, կարող եմ հետևյալ
կերպ ձևակերպել առաջինի գնահատականը քաղաքական
դրություն մասին և այն խնդիրները, վոր դնում եր իր ա-
ռաջ արտասահմանյան Կենտկոմը ու այն ֆունկցիաները,
վոր նա հանձնում եր մենչևիկական կազմակերպություննե-
րին ԽՍՀՄ-ի ներսում: Աբրամովիչը, վորպես նոր տակտի-
կայի բնորոշ ֆազա, մատնանշում եր նախ 2-րդ և 3-րդ
խնտերնացիոնալի միջև պայքարի սրումը համաշխարհային
մաշտաբով և հետո ՀԿ(բ)Կ նոր վճռական սոցիալիստական
արշավի կուրսը, վորի դեմ պայքար մղելը անհրաժեշտ և բո-
լոր չերկրների սոց.-դեմոկրատական կուսակցությունների
տեսակետից և զրա հետևանքով ել ՌՄԴԻԿ արտասահման-
յան Կենտկոմի դրությունը 2-րդ խնտերնացիոնալի կուսակ-
ցությունների մեջ լավանում և, հետաքրքրությունը դեպի
«Ռուսաստանի» սոց.-դեմոկրատիան շարժվում և և նրան 2-րդ
խնտերնացիոնալ խոստացել և ավելի ակտիվ աջակցություն
մասնավորապես ֆինանսական ուսնությունը ցույց տալ:

«Գերմանիայում սոց.-դեմոկրատիայի և կոմունիստական
կուսակցության միջև վճռական պայքար և սկսվել, ուստի
առաջինը պատրաստ և ամեն կերպ ոգնելու «Ռուսաստանի»
սոցիալ-դեմոկրատիային նրա պայքարում ՀԿ(բ)Կ դեմ, քանի
վոր վերջինի հաջողությունները զգալի չափով ուժեղացնում
են գերմանական կոմկուսակցությունը: Այսպիսով, հասկա-
նալի յես, թե ինչու չե կամենում գերմանական սոց.-դեմո-
կրատիան ամեն կերպ ոգնել ՌՄԴԻԿ-ին: Այս պայքարում
ՌՄԴԻԿ-ն ուժեղ դաշնակիցներ ունի՝ սոց.-դեմոկրատիան
հանձնա 2-րդ խնտերնացիոնալի կուսակցությունների, ձե-
փական կամ փաստական կուսիցիան ԽՍՀՄ-ից գուրա գանը-
վող բուրժուազիայի հետ և գլուղացիության, ինտելիգեն-
ցիայի և պրոլետարիատի խոշոր մասի, ու հովանական և,

վոր մեծագույն մասի դժգոհությունը ԽՍՀՄ-ի ներսում: Ան-
հրաժեշտ և այդ յերկու ուժը սգաազորեմը, ուստի և աբ-
աասահմանյան Կենտկոմը այն չեզրակացություն և լեկել,
վոր պետք և փոխել տակտիկան: Առաջինը՝ թուլաարելով և
նույնիսկ ցանկալի համարելով ինտերվենցիան և յերկրորդը՝
կազմալուծող աշխատանք կատարելով խորհրդային հիմնարկ-
ներում, ձեռնարկություններում և հենց իր՝ կոմունիստական
կուսակցության մեջ, ամեն կերպ աջակցելով աջ ուղղիցիա-
լին և նրա զարգացման տենդենցը դեպի սոցիալ-դեմոկրատ-
իզմը» (1930 թ. Վեկտեմբերի 17-ի ցուցմունքը):
Շերը Բրուսևեսեյնի՝ մենչևիկների արտասահմանյան կենտ-
րոնի ներկայացուցչի ԽՍՀՄ դալու առթիվ սուում և՝

«Բրուսևեսեյնի—Միխայիլ Ադամովիչի Մոսկվա դալու
մասին յես տեղեկացա նրա բարեկամ, Պետրանկի մենչևիկա-
կան բլիշի անդամ Ա. Ի. Լեմենկից: Յեթե չեմ սխալվում,
1929 թ. զարնանը Լեմենկը ինձ ասաց, վոր Մոսկվա դե
լեկել Բրուսևեսեյնը, վորը արտասահմանյան պատգամավորու-
թյունից ինչ վոր հանձնարարություններ ունի և ուզում և
ինձ տեսնել: Յես ամենայն պատրաստակամություն հաջա-
նցի նրա հետ տեսնվելու իմ բնակարանում և նա մի ան-
գամ յերկուսն չեկավ ինձ մոտ, իսկ մինչ այդ Լեմենկը ինձ
հեռախոսով նախազգուշացրել եր: Զրույցի ժամանակ ավելի
մանրամասն մենք կանդ առանք «Միութ. բյուրոյի» առա-
ջիկա պլենումի և մասնավորապես Ա. Գ. Կ-ի հետ կոնստակտ
աշխատանք տանելու վրա: Յես, ինչպես և «Միութ. բյու-
րոյի» մյուս անդամները արամադիր ելինք արտասահման-
յան պատգամավորության առաջ ավելի սուր դնել ինտեր-
վենցիայի հարցը և պնդել նրա լուծումը արագացնելու վրա:
Միխայիլ Ադամովիչը, իր հերթին, հայտնեց արտասահմանյան
պատգամավորության կարծիքը, վոր Ա. Գ. Կ հետ կոնստակտ
աշխատանք տանելու վերաբերյալ մեր գնահատականը ձեռ-
ն և և վոր այդ կուսակցությունը միակ ռեալ ու լուրջ հաջա-
հեղափոխական ուժն և Միություն մեջ: Ինչ վերաբերվում և
ինտերվենցիային, Միխայիլ Ադամովիչը մատնանշեց, վոր
ինքը անձամբ արտասահմանյան պատգամավորության ձախ-
խմբավորմանն եր համակրում, յերկար ժամանակ ինտերվեն-
ցիային դեմ եր, մինչև վոր վերջնականապես չհամոզվեց,
վոր կարմիր խմբերիալիզմը շատ ավելի վտանգավոր և մի-

Չազդային սոցիալիզմի շահերի համար, քան չուրաքանչյուր քաղաքացիական, վոր կապված է Սնդիկատի կամ Ծրանախալի խնտերվենցիայի հետ Մյուս կողմից Միխաիլ Ագամովիչը իմ ուղղորդված զարձրեց այն հանգամանքի վրա, վոր կոնտակտ աշխատանք տանելով Ա.Գ.Կ հետ և խնտերվենցիայի հարցին զբաղան լուծում տալու դեպքում «Միուժ. բյուրոն» շատ սխալվում է, չեթե աչքաթող եանում աշխատանքը պրոլետարիատի մեջ, վոր նոր մենշևիզմի սկզբունքները բնավ չեն բացասում պրոպագանդան և ազդեցության բան-վորական միջավայրում և դա պարզորոշ կերպով բղխում է արտասահմանյան պատգամավորութան պրակտիկայից:

Միխաիլ Ագամովիչը ասում էր, վոր արտասահմանյան պատգամավորութան հանձնարարութեամբ և վորպես «Միուժ. բյուրոյի» հավասար իրավունք վայելող աշխատ, ուղում է մասնակցել և ուղղութեան տալ վերջինի աշխատանքին, ոգտադործել բանվորական միջավայրում ունեցած իր հին կապերը, այլև կապեր հաստատել «Միուժ. բյուրոյի» և քսորված մենշևիկների միջև, վորպեսզի զբանով կա-մուրջ ձգվի նոր մենշևիզմից դեպի հինը:

Այսպես, անմիջական ազդեցութեամբ և ղեկավարութեամբ, զբավոր և բանավոր դիրեկտիվներով և վերջապես զբամով միջև վերջին ժա մանտկները աշակցում և ղեկավարում էր մենշևիկա-կան «Միուժ. բյուրոյի» աշխատանքը ՌՍԴԲԿ-ի արտասահմանյան պատգամավորութունը, թեև այդ յերկու կազմակերպու-թյուններին միջև յեղած սերտ կապը յերևում է նաև մի շարք քննչական մարմինների տրամադրության տակ յեղած փաստա-թղթերից: Դրանք են՝

ա) Իկովի խուզարկության ժամանակ գրավված գրադրու-թյունը, վոր վերաբերում էր արտասահմանյան կենտրոնին և «Միուժ. բյուրոյի» գործիչների հարաբերություններին:

բ) Անմիջականորեն աշխատակցելու հանգամանքը, վոր խոս-տովանել են մեղադրյալները «Սոց. Վեստնիկում»:

գ) «Սոց. Վեստնիկի» գիրքը դեպի ֆաստարարութունը քնդ-հանրապես և «Արդ. կուսակցութեան» պրոցեսը մասնավորապես:

դ) Այն գիրքը, վոր ընդունել է «Սոց. Վեստնիկը» Գրամա-ճի, Սուխանովի և ուրիշների հանդեպ:

ե) Այն յերկիմաստ գիրքը, վոր ունինում է «Սոց. Վեստ-

նիկը» խնտերվենցիայի հիմնական պրորլեմի նկատմամբ, մաս-նավորապես ՌՍԶՄ-ին կարմիր իմպերիալիզմի մեջ մեղադրելը, վոր ինչպես հայտնի չե, Արեմուտքի իմպերիալիստական բուրժուա-շիալի ամենասիրած խոսքերն են:

Իկովի խուզարկության ժամանակ գրավված ծածկագիրը նա-մակներում, վոր ստացված են յեղել արտասահմանից և կարգաց-ված, դառում ենք հետևյալը՝

Արտասահմանի մենշևիկական կենտրոնի 1930 թ. ապրիլ-սի 25-ի նամակում ասված է՝

«Միրելի Զիգֆրիդ, ստացել եք արդյոք մեր առաջին նամակը: Մենք գրել ենք սովորական կարգով հին հասցե-յով: Այսուհետև ել կգրենք յերկու հասցեյով և սովորական յեղանակով: Պնդեցեք ստացումը և այն, թե արդյոք հավա-նում եք գրութեան բանալին»:

Նամակը այսպես և վերջանում՝

«Թղթակցութեան ենք սպասում: Ձեզնից մանրամասն նամակ ստանալուց հետո ավելի մանրամասն կպատասխա-նենք: Սրտագին վողջույն: Ո.»:

Հեղտեմբերի 4-ի № 4 նամակում ասված է՝

«Համար 2 նամակը ստացել ենք: Ձերբադրույթների առթիվ մեծ կամպանիա չենք սկսել: Հատուկ նամակով դի-մել ենք առցիալիստական բոլոր կուսակցութուններին և խմբադրություններին և նրա մեջ մատնանշում ենք վերջին ձերբադրությունների նշանակութունը: Գրամա-ճուգրա-տիկի գործով շարժման մեջ ենք գրել Յեվրոպայի դեմո-կրատական շրջանները: Գիտականների և պրոֆեսորների օտորադրություններ ենք ժողովում գրավոր բողոքի տակ: Միջանի հուլիսաներ ենք կազմել այն մասին, թե ով է ձեր-բակալված և ով է իսկական ֆաստարարը: Արամովիչը հոգ-ված կգետելի «Ծորվերտի» մեջ, Դաքը՝ ավատրիական մա-ժուլում, Ֆուգովը՝ մի շարք տեղական թերթերում: Նամակը ծածկագրով և վերջանում:

Յերբորդ՝ հոկտեմբերի 28-ի № 6 նամակում ասված է՝

«Հաղորդեցեք այն ամենը, ինչ վոր գիտեք Մ. Ս. Գրոուսեյնի մասին. վոր բանտում է նա նստած, ինչպես և նրա առողջութունը: Մեզ մոտ ամեն ինչ պատրաստ է «Վեստնիկը» ուղարկելու համար: Մատնում ենք հասցեյին: Մ.-ին կհասցեն 10 որինակ: Սրտագին վողջույն: Այս առթիվ հարցաքննված Իկովը ցույց տվեց՝

«Ինձ առաջադրված նամակները, վոր արտասահմանից են ստացվել, 25 ոգոստոսի, 4 հոկտեմբերի և 23 հոկտեմբերի, մոտս են դառնվել խուզարկության ժամանակ. ՌՍԴԲԿ-ի արտասահմանյան պատգամավորության հետ ունեցած դրա-
զրությունից պատահարաւ ֆնացած մի մասն են կազմում. նրանք ծածկագիր են և գերմանական թերթերի և ամսա-
թերթերի բանդերոլների վրա, վոր ուղարկված են յեղել ծառայութեանս վայրի հասցեյով «Միութ. բյուրոյի» գործի
աթիւ կատարված ձեռքակալումից հետո... Ստորագրու-
թյուն՝ Ո. Դոմանովսկայա, վորը գրեթե բոլոր ժամանակ
ինձ հետ գրադրութեան մեջ ե յեղել»:

Քացի այդ, քննչական մարմինների արամադրութեան տակ
և և «Պրավդա» թերթի հունվարի 9-ի համարը, վորը ուղարկվե-
լիս ե յեղել Բերլին և վերցվել և Մոսկվայի փոստից: Դ-ի մեջ
փակցրած են յերկու թերթ բարակ թուղթ հետեւալ գրութեամբ՝
«Պետք ե պատրաստ լինել ամենավատթաքին»:

Կրիլենկին, Պետքադվարչութեան հետ միասին, հիմնվե-
լով գաղտնի և բաց ազնւոտւրայի հաղորդումների վրա և
ոգտվելով հոժարակամ ցուցմունքներից և խելացնորների
գրավոր նշումներից, կարող են Շախտիի և Ռամզինի գոր-
ծից վոչ պակասը ստեղծել»:

«Այդ կեղտոտ դիտավորութեանը մենք առաջին հարվածն
ենք հասցնում և հրապարակ ենք հանում չեկիստական ամ-
բողջ դավադրութեանը: Դործը ձեզ ենք հանձնում և համոզ-
ված ենք, վոր կհաղթենք: Ստորագրութեան՝ ՌՍԴԲԿ-ի
Կենտկոմի Մոսկվայի բյուրո»:

Նամակը թվագրված ե 1931 թ. հունվարի 9-ը և սկսվում և
ապաւսի խոսքերով՝

«Թանգագին բարեկամներ, կասկած չկա, ինչպես մի
շարք փաստերն ու զանազան աղբյուրներից ստացված տե-
ղեկութեաններն են վկայում, վոր մեր կուսակցութեան գեմ
ինչ վոր դադրելի արշավ ե ծրագրված, վոր նախապատ-
րաստվում ե Պետքադվարչութեան խորքերում: Զրպարտու-
թյունների նոր պրոցես—մոնստր: Դա յերեի կլինի ՌՍԴԲԿ
Կենտկոմի գործը»:

Ձեքք ալդ փաստաթուղթը առաջադրվեց Եկովիմ, Նա ցուպ
աղեց՝

«Ինձ առաջադրված նամակը, վոր գրված և պատճա-

թղթի վրայով յերկու թերթի վրա 1931 թ. հունվարի 9-ին
«ՌՍԴԲԿ Կենտկոմի Մոսկվայի բյուրո» ստորագրութեամբ,
սկսվում և «Թանգագին բարեկամներ» խոսքերով, գրված և
յեղել «Պրավդա» թերթի 1931 թ. հունվարի 9-ի համարի
բանդերոլի մեջ և հասցեագրված Բերլին... Կտգմել, գրել և
փոստի արկղն եմ գցել յնս»:

Այս փաստաթղթերը ավելորդ անգամ աղաջուցում են, վոր
մեղադրյալները կապ են ունեցել արտասահմանյան կենտրոնի
հետ:

Ինչ վերաբերում ե «Սոց. Վեստնիկ»-ին և մեղադրյալներ
նրան աշխատակցելուն, Փակուբովիչը իր զեկտեմբերի 13-ի
ցուցմունքի մեջ ասում ե՝

«Սոց. Վեստնիկ» համար նյութեր պատրաստելը և
հոդվածներ կազմելը, ինչքան յես գիտեմ, ուստական կենտ-
կոմում պաշտոնապես վոչ վոքի չեր հանձնարարված և այդ
գործով վերադանցապես զբաղվում էլին՝ Ն. Ն. Սախաճովը
և Ս. Վ. Շեքերը, նամանավանդ առաջինը: Դրում էլին նաե,
ինչքան գիտեմ, սխտեմատիկաբար՝ Պ. Ի. Ռուբիճը, Ս. Մ.
Դիճգբուրգը, Լ. Բ. Զալկինգը, Վ. Ս. Բազաճովը, Վ. Վ.
Շեքը, Վ. Դ. Գրոմովը, իոչ Կենտկոմի վոչ անդամներից՝
Գ. Ս. Զեքեվաճինը, Պ. Պ. Մասլովը: Յնս անձամբ «Սոց.
Վեստնիկ» համար սովորաբար վոչինչ չէի գրում, բայց
Վ. Վ. Շեքի հանձնարարութեամբ ինֆորմացիոն նյութեր եմ
կազմել ապրանքային և գրամապես շրջանառութեան հար-
ցերին վերաբերյալ, այն հաշվով, վոր նյութը առանց վորեւ
խմբագրական մեծ փոխոխութեանների զետեղվի «Սոց. Վեստ-
նիկ»-ում կամ վերամշակութեամբ ու լրացումներով ոգտա-
գործվի առաջնորդող հոդվածի համար: Նման նյութ կազմել
եմ 5 կամ 6 անգամ: Մեկ կամ յերկու անգամ նյութը առանց
փոփոխութեան տպվել և «Սոց. Վեստնիկ»-ում չստորագրված
կամ խմբագրութեան կողմից գրված ինիցիալով, կարծես
1929 թ. յերկրորդ կեսում կամ 1930 թ. հենց սկզբում: Այդ
նյութի ճիշտ բովանդակութեանը չեմ հիշում: Նման հանձ-
նարարութեաններով կամ խնդիրներով դիմում էլին Վ. Վ.
Շեքը կամ «Սոց. Վեստնիկ» մշտական թղթակից Կենտկոմի
անդամները—Կենտկոմի մյուս անդամներին, կամ թե վոչ
անդամներին, այն նյութերի վերաբերյալ, վոր նրանց ծա-
նոթ էլին: Արվում եր այդ անհաստական նախաձեռնութեան

կարգով բոլոր նրանց կողմից, ովքեր իրենց մոտ էին գտնվում «Սոց. Վեստնիկի» խմբագրական աշխատանքներին» (1930 թ. փետրվարի 13-ի ցուցմունքը):

Առաջադրված «Սոց. Վեստնիկի» № 16-ից նա ճանաչեց հետևյալ նյութը՝ վորպես իր կողմից կազմված՝

«1. 1929 թ. նոյեմբերի 21-ի № 22-ում «Ռուսաստանում» բաժնի գրեթե ամբողջովին վերցված և իմ ուղարկած ինֆորմացիոն նամակից, ավելացված և միայն առաջին արգացը և առանձին դարձվածքներ տեքստում, վոր իմ նախապատկերները»:

2. 1930 թ. հունիսի 14-ի № 11-ում «Ռուսաստանում» բաժնի մեջ կա մի ավելացում իմ գրած ինֆորմացիոն նամակից՝ արգաց, վորը սկսվում և հետևյալ խոսքերով. «Պետք և նշել, վոր վերջերս գյուղի տրամադրությունների մեջ կարծես թի բեկման վորոշ նշաններ են նկատվում»:

3. 1929 թ. մայիսի 11-ի № 9-ում «Ռուսաստանում» բաժնի մեջ յերկրորդ և յերրորդ արգացները, սկսած հետևյալ խոսքերից՝ «հացի խնդիրը շատ ծանր է» և մինչև «խուճապային տրամադրությամբ ընկած են» բառերը նույնպես վերցված և իմ ինֆորմացիոն նամակից» (1930 թ. փետրվարի 15-ի ցուցմունքը):

Նախնական քննության ընթացքում ՌՍՖՍՀ գաղափարաբան թյունը վորպես մեղադրյալ եր ճանաչել Քր. Որ. 58—11, 58—7 և 58—4 հոդ.՝

1. Գրոման Վլադիմիր Իոստավովիչին,
2. Շեր Վասիլի Վլադիմիրովիչին,
3. Սուխանով Նիկոլայ Նիկոլայովիչին,
4. Գրեգորուզ Աբրամ Մոխոնիովիչին,
5. Յակուբովիչ Միխայիլ Պետրովիչին,
6. Սակալովսկի Արոն Լվովիչին,
7. Զակիբնգ Լազար Բորիսովիչին,
8. Վոլկով Իվան Գրիգորիովիչին,
9. Պետրովիչ Կիրիլ Դավիդովիչին,
10. Էրն-Յեմեյևսկի Ալեքսանդր Յուրյովիչին,
11. Բելադնի Բորիս Մարկովիչին,
12. Իկով Վլադիմիր Կոնստանտինովիչին,
13. Տեյեյեբաուս Մոխոնի Իսայովիչին,
14. Ռուբին Իսաակ Իլյիչին:

Առաջին տասը՝ վորպես ՌՍԴԲԿ «Միուժ. բյուրո» հակահեպոխական մենշևիկական կենտրոնական կազմակերպության նպաստներ, Իկովը, Տեյեյեբաուսը և Բելադնիս՝ վորպես տնայնք վորոնք թեև «Միուժ. բյուրոյի» կազմի մեջ չեն մտել, այց և ռապես հակահեպոխական կազմակերպության ակտիվ քրեիչներ են լինել, անմիջականորեն կապված են լինել «Միուժ. բյուրոյի» և իրադրոծել են կապը մենշևիկական արտասահմանի շնորհիվ հետ և Ռուբինը՝ վորպես հակահեպոխական կազմակերպության անդամ, վորը նույնպես կապ և ունեցել «Միուժ. բյուրոյի» հետ և վորին ոգտագործել են գաղտնի փաստաթղթեր գրագրություն պահելու համար:

Հակահեպոխական մենշևիկական կազմակերպության ձևած անդամների նկատմամբ, վորոնք այս գործով Պետքադվարության կողմից դատի լին արված, վարույթը դատված է:

Նմանապես դատված և վարույթը Ջոնոնցեհեյնի նկատմամբ, վորը Պետքադվարության կողմից վորոշմամբ արգեն դատարարված է:

Վորպես մեղադրյալներ հարցաքննված հիշյալ անձինք մասնաժաման ցուցմունքներ տվին և իրենց մեղավոր ճանաչեցին այն ժամ հանցագործությունների մեջ, վոր առաջադրված էր նրանց: Վերոհիշյալի հիման վրա ՌՍՀՄ Գերագույն դատարանի ատակ ատյանի դատին են տրված՝

1. Գրոման Վլադիմիր Գուստավովիչ, 56 տարեկան, տնային ուսուցչի վորդի, բարձրագույն կրթությամբ, չգատված, մասնագիտությամբ տնտեսագետ, Պետականի նախագահության նախկին անդամ, ՌՍԴԲԿ անդամ նրա կազմակերպության որից և մինչև 1922 թ. (ընդմիջումներով), 1926 թ. մինչև 1930 թ. նորից ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ:

2. Շեր Վասիլի Վլադիմիրովիչ, 47 տարեկան, բարձրագույն կրթությամբ, չգատված, ՌՍՀՄ-ի Պետականի վարչության նախկին անդամ, 1923 թ. մինչև 1930 թ. ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ:

3. Սուխանով Նիկոլայ Նիկոլայովիչ, 48 տարեկան, ծառայողի վորդի, բարձրագույն կրթությամբ, չգատված, գրականագետ, ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1917 թ. մինչև 1926 թ. (Մարտովի խմբակ), 1929 թ. ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ:

4. Գրեգորուզ Աբրամ Մոխոնիովիչ, 52 տարեկան, գաղափարական վորդի, բարձրագույն կրթությամբ, չգատված, տնտեսագետ, ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1897 թ. մինչև 1921 թ., իսկ հետո 1926 թ. մինչև 1930 թ.:

5. Յակոբովի Միխայիլ Պետրովիչ, 39 տարեկան, ազնվական ծագումով, չգատված, միջնակարգ կրթությամբ ԽՍՀՄ-ի Առևտրի Ժողովմատի մատակարարման օեկտոր պետի աեղակալ, ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1908 թ. մինչև 1921 թ. և 1927 թ. մինչև 1930 թ.:

6. Սեդակովսկի Արոն Լվովիչ, 47 տարեկան, քաղքենի, չգատված, բարձրագույն կրթությամբ, տնտեսագետ հրեական միացյալ սոցիալիստ կուսակցության կենտկոմի անդամ 1906 թ. մինչև 1920 թ. և 1927 թ. վերջերից մինչև 1930 թ. ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ:

7. Զալկիեզ Լադար Բորիսովիչ, 45 տարեկան, ծառայողի վորդի, չգատված, բարձրագույն կրթությամբ, տնտեսագետ, ՌՍԴԲԿ (բ) անդամ 1903 թ. մինչև 1907 թ. և ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1917 թ. մինչև 1921 թ. և 1924 թ. մինչև 1930 թ.:

8. Վոլկով Իվան Գրիգորյևիչ, 47 տարեկան, գյուղատնտեսական վորդի, չգատված, ԽՍՀՄ-ի Գեր. Ժողտնտիստի նախկին տնտեսագետ, 1902 թ. մինչև 1905 թ. Սոց.հեղափ. կուսակցության անդամ, ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1905 թ. մինչև 1920 թ. և 1928 թ. մինչև 1930 թ.:

9. Պետուհին Կիրիլլ Գավրիլովիչ, 46 տարեկան, գյուղական դերձակի վորդի, չգատված, հաշվապահ, 1922 թ. «Ցենտրոսոյուզի» վարչության նախկին անդամ, ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1905 թ. մինչև 1918 թ. և 1925 թ. մինչև 1930 թ.:

10. Քիս-Տեմստայսկի Ալեքսանդր Յուրյևիչ, 58 տարեկան, ծառայողի վորդի, չգատված, բարձրագույն կրթությամբ, քաղաքատնտեսության պրոֆեսոր, ՌՍԴԲԿ (բ) անդամ 1903 թ. մինչև 1915 թ. և ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1928 թ. մինչև 1930 թ.:

11. Ռեյզցկի Բորիս Մարկովիչ, 41 տարեկան, քաղքենի, չգատված, թերի բարձրագույն կրթությամբ, ԽՍՀՄ-ի Պետության վարչության նախկին անդամ, ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1904 թ. մինչև 1930 թ. (ընդմիջումներով):

12. Իկով Վլադիմիր Կոնստանտինովիչ, 49 տարեկան, ազնվական ծագումով թերի բարձրագույն կրթությամբ, գրականագետ, ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1901 թ.:

13. Տեյսլբաում Մոիսեյ Իսայևիչ, 54 տարեկան, քաղքենի, թերի բարձրագույն իրավաբանական կրթու-

թյամբ, ԽՍՀՄ-ի Առևտրի Ժողովմատի եքսպորտ ապրանքների ստանդարտիզացիայի նախկին ավագ-գլխավոր, ՌՍԴԲԿ (բ) անդամ 1900 թ. մինչև 1907 թ. և ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1925 թ. մինչև 1930 թ.:

14. Ռուբին Իսաակ Իլյիչ, 45 տարեկան, քաղաքատնտեսության պրոֆեսոր, Բուենոս անդամ 1901 թ. մինչև 1920 թ., Բուենոս և ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1920 թ. մինչև 1923 թ. և ՌՍԴԲԿ (մ) անդամ 1929—1930 թ.:

Ի. Առաջին տասը մեղադրվում են այն բանի համար, Վոր նպատակ ունենալով ԽՍՀՄ-ի խորհրդային իշխանությունը տապալելու և կապիտալիստական հարաբերությունները վերականգնելու:

1) Կազմակերպել են 1928 թ. սկզբներին հակահեղափոխական կազմակերպություն ՌՍԴԲԿ (մ) կենտկոմի—«Միութ. բյուրոյի» ղեկավարությունը, համախմբելով նրա շուրջը դաշնադան ժամանակները ստեղծված, այդ նույն մաքմիներին միջոցով ԽՍՀՄ-ի առանձին հիմնարկություններում և ժողկոմատներում հիմնված, հակահեղափոխական մենչևիկական կազմակերպություններ, շարունակել են նման կազմակերպություններ հիմնել և հետագայում ու ղեկավարելով գրանց գործունեությունը, ձգտել են տապալելու խորհրդային իշխանությունը:

2) Իրենց միջավայրից առանձին մարդիկ արտասահման ուղարկելու, այլև կողմնակի անձանց հանձնարարություններ տալու միջոցով կապ են հաստատել արտասահմանյան մենչևիկ սոցիալ-դեմոկրատական հակահեղափոխական կազմակերպության՝ ՌՍԴԲԿ կենտկոմի արտասահմանյան պատգամավորության հետ, համաձայնեցրել են իրենց աշխատանքը նրա հետ, ստացել են ղեկավար ցուցումներ և ղրամական ոժանդակություն ու մասնակցել ընդհանուր նիստերին և խորհրդակցություններին՝ արտասահմանից հակահեղափոխական նպատակներով չեղած այդ նույն պատգամավորության անդամ Սերամովիչի և մենչևիկական կենտկոմի անդամ Բրուցեսեյցի և Երիշների մասնակցությամբ:

3) Նույն նպատակով տակալիական և ծրագրային բնույթ ունեցող համաձայնություն են չեղել ԽՍՀՄ-ի սահմաններում գործող հակահեղափոխական այլ կազմակերպությունների, այն է՝ այսպես կոչված «Ս.թ.դ. կուսակցության» կենտրո-

նական կոմիտեի և այսպես կոչված «Աշխատավոր գյուղացիութեան կուսակցութեան» կենտրոնական կազմակերպութեան հետ, համաձայնութեան են չեղել զբանց հետ նաև հակահեղափոխական աշխատանքը իբար մեջ բաժանելու մասին և ստացել են այդ վերջիններից և նրանց միջոցով «Արդ. կուսակցութեան» նյութական և դրամական ոգնութեան:

4) Իրենց կազմակերպութեան սահմաններում ուղղել են թե իրենց և թե իրենց ղեկավարութեան տակ չեղած բջիջների աշխատանքը, ժողկոմատներում և հիմնարկութեաններում, ղեկի ֆլասարարութեանը ժողովրդական տնտեսութեան զանազան բնագավառներում, մասնավորապես Պետականում՝ պլանավորման, Գերժողտնտեսում՝ արդյունաբերութեան կառավարման, Առևտրի ժողկոմատում և Յենտրոնոցում՝ արտադրանքի մատակարարման և բաշխման ու Պետականում՝ դրամական շրջանառութեան ասպարիզում, նպատակ ունենալով առավելագույն չափով դժվարութեաններ հարուցել յերկրի տնտեսական կյանքում, ձգնաժամային դրութեան ստեղծելու և ժողովրդական տնտեսութեան սոցիալիստական վերակառուցման զարգացման մասին կառավարութեան պլանները վիժեցնելու:

5) Այս հակահեղափոխական գործունեությունը նպատակ և ունեցել հեշտացնել դրսի իմպերիալիստական, կապիտալիստական պետութեանների կողմից սպասվող զինված ինտերվենցիայի լիակատար հաջողութեանը, համաձայնեցնելով այդ տեսակետից իրենց աշխատանքը մի կողմից՝ «Արդ. կուսակցութեան» և ԱԳԿ-ի հետ, վորոնք անմիջական կոնտակտի մեջ ելին ինտերվենցիայի նախապատրաստող Փաբլի «Տորգպրոմ»-ի և Արևմտյան բուրժուազիայի տիրող իմպերիալիստական շրջանների հետ և մյուս կողմից՝ արտասահմանյան եմիգրանտ մենչեիկների կենտրոնի հետ, վորը 2-րդ ինտերնացիոնալի ինտերվենցիայի անհրաժեշտութեան տեսակետի վրա կանգնած ղեկավար շրջանների հետ միասին ն. ռ. պես ինտերվենցիա չեք նախապատրաստում:

6) Տարածել են ագիտացիոն, ինչպես արտասահմանից ստացված, նույնպես և սեփական ուժերով պատրաստված, հակահեղափոխական պրականութեան:

Այս բոլոր հանցագործությունները նախատեսված են ՌՍՖՍՀ Բր. Որ. 58—11, 58—7 և 58—4 հոդվածներով:

II. Իկով Վլադիմիր կոնստանտինովիչը մեղադրվում է այն բանի համար, վոր լինելով հակահեղափոխական մենչեիկական կազմակերպութեան ակտիվ անդամ և հարաբերութեան մեջ մտնելով ՌՄԴԿ կենտկոմի «Միութ. բյուրոյի» մենչեիկների խՍՀՄ-ի հակահեղափոխական կենտրոնական կազմակերպութեան հետ, համաձայնեցնելով իր հակահեղափոխական գործունեությունը այդ անձանց հետ, 1928 թ. մինչև իր ձերբակալումը խորհրդային Միութեան սահմաններում հակահեղափոխական աշխատանք և տարել և ձգտել և մենչեիկ սոց. դեմոկրատների արտասահմանյան կենտրոնի ղեկավարութեամբ տալալի խորհրդային իշխանութեանը, սխտեմատիկորեն կապ և պահպանել այդ կենտրոնի հետ, ստանալով նրանից և բաշխելով դրամական միջոցներ և ղեկավարել և տեղական բնհատակչա մենչեիկական կազմակերպությունները: «Միութ. բյուրոյի» ձերբակալումից հետո միջոցներ և ձեռք առել մենչեիկական հակահեղափոխական կազմակերպութեան նոր կենտրոն հիմնելու և իր ամբողջ գործունեությունը տարել և ստացված գիրեկտիվների համաձայն, ինտերվենցիայի հաջողութեան համար պայմաններ նախապատրաստելու ուղղությամբ: Այս հանցագործությունը նախատեսված է Բր. Որ. 58—11, 58—4 հոդ.:

III. Տեյսելբաում Մոիսեյ Իսայևիչը մեղադրվում է այն բանի համար, վոր, լինելով վորդես մենչեիկական հակահեղափոխական կազմակերպութեան անդամ և ծառայութեան մեջ գտնվելով խՍՀՄ-ի Արևմտյան Յեմբուրգի զանազան քաղաքներում ունեցած առևտրական ներկայացուցչություններում, հարաբերութեան մեջ և մտել մենչեիկական հակահեղափոխական արտասահմանյան կենտրոնի հետ, անձամբ նրանից գիրեկտիվներ և ստացել և տվել խՍՀՄ-ի ներսում յեղած մենչեիկական հակահեղափոխական կազմակերպություններին, այսպես կոչված «Միութ. բյուրոյին»: խՍՀՄ վերադառնալուց հետո չել շարունակել և իր կապը այդ վերջինի հետ, կատարելով նրա ղեկավարութեամբ հակահեղափոխական աշխատանք: Այս հանցագործությունը նախատեսված է Բր. Որ. 58—11, 58—4 հոդ.:

IV. Բեռլացկի Բորիս Մարկովիչը մեղադրվում է այն բանի համար, վոր համաձայնութեան գալով Վ. Վ. Տեյսել հետ, մտել և մենչեիկական հակահեղափոխական կազմակերպու-

Թլւան մեջ ԽՍՀՄ-ի Պետրանկում և մենշևիկական հակահե-
փոխական «Միութ. բյուրո» կազմակերպութեան ընդհանուր
ղեկավարութեամբ ֆլատարար աշխատանք և կատարել Պետ-
բանկում, ֆլատարար բջիշներ և հիմնել իրեն յենթակա հիմ-
նարկութեաններում ու ֆլատարար աշխատանք և տարել
ԽՍՀՄ-ի դրամական սխտեմը կազմալուծելու միջոցով դժվա-
րութեաններ հարուցելու ուղղութեամբ: Շեքի հանձնարարու-
թեամբ կապ և հաստատել ԽՍՀՄ-ի ներսում լեղած հակահե-
փոխական մենշևիկական կազմակերպութեան և արտա-
սահմանյան մենշևիկական կենտրոնի միջև, վերջինի ղեկա-
վար Պաճի հետ անհատական հանդիպումներ ունենալու և
նրա անունից բանավոր ու գրավոր ղերեկտիվներ ԽՍՀՄ-ում
«Միութ. բյուրոյի» անդամներին հաղորդելու միջոցով: Այս
հանցագործութեանները նախատեսնված են ՌՍՖՍՀ Քր. Որ.
58—11, 58—7 և 58—4 հոդ.:

V. Ռուբիճ Իսաակ Իլիչը մեղադրվում է այն բանի
համար, վոր մտնելով մենշևիկ սոց-դեմոկրատների հակահե-
փոխական կազմակերպութեան մեջ և ամբողջովին ընդու-
նելով նրանց ծրագրային և տակտիկական գրոյթները, մաս-
նակցել և ՌՍԴԲԿ «Միութ. բյուրոյի» հակահեփոխական
գործունեութեանը, մասնակցել և նխադրել, մենշևիկական
շրջանային ցանցի ղեկավարմանը վերաբերող ղերեկտիվների
մշակմանը, մասնավորապէս իր վրա չե վերցրել մենշևիկների
արտասահմանյան պատգամավորութեան հետ գրադրութեան
տանելու գործը, պահել և ծածկել և իր մոտ մենշևիկ սոց-
դեմոկրատների արտասահմանյան կենտրոնի ղերեկտիվ փա-
տաթղթերը: Այս հանցագործութեանը նախատեսնված է
ՌՍՖՍՀ Քր. Որ. 58—11, 58—4 և 58—10 հոդ.:

Մեղադրական չեղրակացութեանը ԽՍՀՄ Գերագույն
դատարանի հետ համաձայնեցնելուց հետո հաստատել և.

Ռուսաստանի Սոցիալիստական Ֆեդերատիվ Խորհրդ-
ղային Հանրապետութեան Դատախազ՝

ԿՐԻԼԵՆԿՈՆ

(Թարգմանված և «Իզվեստիա» թերթի 1931 թ. փետրվարի 27-ի
№ 57-ից):

ԴԱՏԱՎՃԻՌ

ԽՍՀՄ Գերագույն դատարանի հատուկ ատյանը հետևյալ
կազմով՝ ընկ. ընկ. Շվեբնիկ (նախ.), Մուրանով, Սետոնով-Սա-
րատովսկի (անդամներ), Արտյուխինա, Պրյանիշնիկով (փոխան-
դամներ), քննութեան առնելով իր 1931 թ. մարտի 1-ից մինչև
9-ը կապցած դռնաց նիստերում ՌՍԴԲԿ (մ) Կենտկոմի «Միութե-
նական բյուրո» կոչված հակահեփոխական կազմակերպութեան
գործը,

վորոշեց՝

1. Տելտելբաումին, Ռուբինին և Վոլկովին յենթարկել չու-
րաքանչուրին 5-ական տարվա ազատազրկման, սահմանափակե-
լով նրանց քաղաքացիական իրավունքները 2-ական տարով:

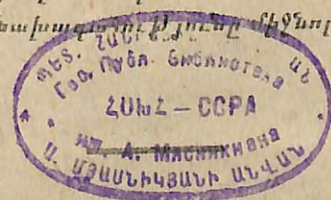
2. Սակալովսկուն, Զալինդին, Բալազցիուն և Իկովին յեն-
թարկել չուրաքանչուրին 8-ական տարվա ազատազրկման, սահ-
մանափակելով նրանց քաղաքացիական իրավունքները 3-ական
տարով:

3. Պետունինին, Ֆին-Յենոտայիսկուն, Յակուբովիչին, Գինդ-
բուրդին, Սուխանովիչին, Շերին և Գրոմանին յենթարկել չուրա-
քանչուրին 10-ական տարվա ազատազրկման, սահմանափակելով
նրանց քաղաքացիական իրավունքները 5-ական տարով:

Դատավճիռը վերջնական է:

Դատավարութեանից անմիջապէս հետո բոլոր մեղադրյալ-
ները միջնորդութեան հարուցեցին ԽՍՀՄ Խորհուրդների 6-րդ
համագումարի նախագահութեան առաջ դատավճիռը առափնա-
գույն Հափով մեղմացնելու մասին:

Համապետարի նախագահութեանը միջնորդութեանը մերժեց:

ԳԻՆԸ 40 ԿՈՊ. (6 1/4 մ.)

241 -

ДЕЛО РСДРП

(меньшевиков)

Госиздат ССР Армении

Эривань

116

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0206123

33.023